

TURKISH
BUSINESS JOURNAL

tbj

VOLUME : 4

ISSUE : 8

YEAR : 2023

TURKISH BUSINESS JOURNAL

İletişim

E-Posta: turkishbusinessjournal@gmail.com

ISSN: 2717-848X

EDITORIAL BOARD / EDİTÖR KURULU

Dr. H. İbrahim ŞENGÜN
Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ

ALAN EDİTÖRÜ

Dr. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN

PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU

Prof. Dr. Khaliq AHMAD	International Islamic University of Malaysia
Prof. Dr. Olga NOSOV	University of Kharkov Institute Banking Affairs
Prof. Elmir SADIKOVIC	University of Sarajevo
Prof. Dr. Nikolay Nichev	Vesil Levski National Military University
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN	Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Maria KOCHKORBAEVA	Kırgız Ekonomi Üniversitesi
Doç. Dr. Ana Paula Couceiro FIGUEIRA	Universidade de Coimbra
Doç. Dr. Kudbeddin ŞEKER	Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Emin KURT	Dicle Üniversitesi
Dr. Ana Loanda VODA	Alexandra Loan Cuza University
Dr. Tsanko STAFENOV	University of Veliko Tarnovo

ISSUES REFEREES / BU SAYININ HAKEMLERİ

Doç. Dr. Ümit KAHRAMAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Kasım KARATAŞ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah OĞRAK	Bursa Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan Vedat SÖNMEZ	Şırnak Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ONAY	Eskişehir Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halenur YILMAZ	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mesut SOYALIN	Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus BAYDAŞ	Siirt Üniversitesi

INDEXING / İNDEKSLER

Turkish Business Journal'in Değerli Okuyucuları;

Yayın hayatına başladığı andan itibaren zorlu birçok süreci başarı ile atlatarak istikrarlı bir biçimde okuyucuları ile buluşmayı başaran Turkish Business Journal olarak 4. Cilt 8. Sayımızda sizlerle birlikteyiz. Henüz genç sayılabilecek bir dergi olmamıza rağmen bu istikrarı yakalamamızı sağlayan ekibimize sonsuz şükranlarımı arz ediyorum. İşletmecilik alanının dışında özellikle idari bilimler alanında yazıları kabul etmeye devam eden dergimizde multidisipliner çalışmalara da yer vermekteyiz. Bu sayede literatüre orijinal katkı sağlamanın yanında yeni yazarları bu konseptte çalışmaya motive etmekteyiz.

2024 yılı itibarıyla dergimiz 5 Yıllık dergi kapsamında değerlendirilecek ve böylece birçok atama vs. kriterlerini sağlamaya başlayacaktır. Bu durum şüphesiz ki dergimizin itibarı açısından da önemli bir adım olacaktır. Bu motivasyon ve heyecan ile 2024 yılının siz değerli okuyucularımıza hayırlar getirmesini diler size keyifli okumalar dilerim.

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞENGÜN

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Saim AYDIN

Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRKİYE'DE KONUT FİYATLARI İLE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER
ARASINDA NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK ANALİZ**

AN ANALYSIS TO DETERMINE THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN HOUSING PRICES
AND MACROECONOMIC INDICATORS IN TURKEY

83-100

&&&

Nurcan BULUT, İbrahim KARAASLAN

Araştırma Makalesi / Research Article

**KRİPTO PARALARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR,
TARTIŞMALAR VE ÖNERİLER**

APPROACHES, DISCUSSIONS AND RECOMMENDATIONS ON THE ACCOUNTING OF CRYPTO
COINS

101-119

&&&

Ercan DEMİR

Araştırma Makalesi / Research Article

VAN İLİ KONGRE TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF CONGRESS TOURISM POTENTIAL IN VAN PROVINCE

120-133

&&&

Hatice YILDIRIM, Bünyamin HAN

Araştırma Makalesi / Research Article

**OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK ROLLERİNE İLİŞKİN YAPILAN YÜKSEK LİSANS
TEZLERİNİN İNCELENMESİ**

EXAMINING THE MASTER'S THESES ON THE LEADERSHIP ROLES OF SCHOOL
ADMINISTRATORS

134-158

&&&

TÜRKİYE’DE KONUT FİYATLARI İLE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDA NEDENSELLİK İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK ANALİZ

AN ANALYSIS TO DETERMINE THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN
HOUSING PRICES AND MACROECONOMIC INDICATORS IN TURKEY

Saim AYDIN¹

Öz

İnsanların gerek barınma gerek yatırım aracı olarak kullandığı ve ülkelerin ekonomisinde büyük bir paya sahip olan konut fiyatlarının belirlenmesinde mali olmayan faktörlerin yanı sıra, makroekonomik faktörler de öncü rol oynamaktadır. Bundan dolayı konut fiyatları ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişkinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de konut fiyat endeksi (KFE) ile inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksi (IMTEFE), tüketici fiyat endeksi (TUFEE), bankalarca verilen konut kredi faiz oranı (KKFO), dolar kuru (DOLAR) ve sanayi üretim endeksi (SU) gibi seçilmiş makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 2010:01-2023:03 dönemine ait aylık veriler kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Verilerin doğal logaritmaları kullanılarak yapılan analizler sonucunda, KFE ile IMTEFE, DOLAR ve TUFEE arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu; KFE ’den KKFO ’ya doğru ve SU ’dan KFE ’ye doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular çerçevesinde politikacıların konut sektörüne yönelik daha etkin bir politika geliştirmeleri gerektiği ve konut satın alınabilirliği sorununu çözmek amacıyla sağlıklı bir yatırım kararı almalarının önemli olduğu önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Konut Fiyat Endeksi, Sanayi Üretim Endeksi, Toda-Yamamoto Nedensellik Yöntemi

Jel Kodlar :B22,C32,G17

Abstract

In addition to non-financial factors, macroeconomic factors also play a dominant role in the determination of housing prices, which are used by people as a means of housing and investment and have a large share in the economy of countries. Therefore, it is important to investigate the relationship between housing prices and macroeconomic factors. In this study, the housing price index (KFE), construction materials wholesale priceindex (IMTEFE), consumer price index (TUFEE), housing loan interest rate (KKFO), dollar rate (DOLAR) and industrial production index It is aimed to investigate the causality relationship between selected

¹ Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD, saydin@bingol.edu.tr, 0000-0003-3664-7888

Gönderim Tarihi: 21.08.2023

Kabul Tarihi: 09.10.2023

Kabul Tarihi: 31.12.2023

macroeconomic variables such as SU. For this purpose, monthly data for the period 2010:01-2023:03 were used. Toda-Yamamoto causality test was used as the analysis method. As a result of the analyzes made using the natural logarithms of the data, it was found that there is a bidirectional causality relationship between KFE and IMTEFE, DOLLAR and CPI; It has been determined that there is a one-way causality relationship from KFE to SU and from SU to KFE. Within the framework of the findings, suggestions were made that it is important for politicians to develop a more effective policy for the housing sector and to take a sound investment decision in order to solve the housing affordability problem.

Key Words : House Price Index, Industrial Production Index, Toda-Yamamoto Causality Method

Jel Classification : B22,C32,G17

GİRİŞ

Hane halkının varlığında önemli bir paya sahip olan ve ülke ekonomilerinin önemli faktörlerinin başında gelen konut sektörü, hem barınma sektörü açısından hem de yatırım aracı olarak ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Önemli bir makroekonomik göstergesi olan konut fiyatlarının faiz oranı, para arzı, GSYİH, döviz kuru gibi makroekonomik göstergelerden etkilenmesi ve fiyatların inişli-çıkışlı olması beklenen bir durumdur (Badurlar, 2008:223). Konut sektörü diğer sektörler ile ilişki olduğundan diğer sektördeki etmenleri de önemli derecede etkileyebilmektedir.

Konut sektörüyle ilişkili olan ve ülke ekonomilerinin büyümesinde önemli bir güce sahip olan etmenlerden olan inşaat sanayisinin ve inşaat malzemeleri sektörünün en önemli faaliyet alanlarının başında konut sektörü gelmektedir. Bir ülkede faaliyette bulunan bir işletme sağlıklı bir işleyiş yürütebilmek amacıyla faaliyette bulunduğu sektörde finansal istikrarı göz önüne almak mecburiyetindedir (Aslan, 2023:44). Finansal istikrarın varlığı da inşaat sektörünün iyi işleyişinden etkilenmektedir. Finansal istikrar ne kadar iyi ise konuta olan yatırımda o derece yüksek olabilmektedir. İnşaat malzemeleri döviz kuruna endeksli olduğundan dövizdeki dalgalanma inşaat malzemelerinin fiyatını da etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bu etkilenme de konut fiyatlarında değişime neden olmaktadır.

Konut fiyatlarına etki edebilen bir diğer faktör enflasyondur. Bir ülkedeki enflasyon oranı yüksek olursa o ülkedeki ekonomik belirsizlikte artış gösterir. Bu durum yüksek faiz oranlarının meydana gelmesine sebep olur. Yüksek faiz oranlarının oluşması da yatırımcıların konut yatırımlarına olan taleplerinde azalmaya neden olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de 2010:01 – 2023:03 dönemleri arasındaki aylık veri setleri kullanılarak, konut fiyatları ile sanayi üretim endeksi, konut kredi faiz oranı, inşaat malzeme fiyatları, tüketici fiyat endeksi ve dolar kuru gibi makroekonomik göstergeler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Gerek Türkiye’de gerek küresel anlamda yaşanan ekonomik gelişmeler, paramızın yabancı para karşısındaki değeri, konut kredilerine uygulanan faiz oranları, sanayi üretimi, inşaat malzemelerindeki değişim beraberinde konut fiyatlarını da etkilemektedir. Bundan dolayı seçilmiş makroekonomik göstergeler

ile konut fiyatları arasında bir ilişkinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. İlişki tespit edilmesi durumunda bu ilişkinin yönünü belirleyerek yatırımcılara çeşitli öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak, daha geniş bir dönemi kapsayacak şekilde aylık verilerden yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada çok sayıda farklı makroekonomik göstergenin konut fiyatları üzerindeki etkisi incelenmiş olup böylece literatüre katkı sunulmak istenilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde hem Dünya genelinde hem de Türkiye’de yapılan birçok çalışma incelenmiştir. Özellikle konut fiyatlarını etkileyen makroekonomik göstergeler kullanılarak yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir ve bu çalışmalardan önemli olanlarından bazıları Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Dünyada Yapılan Çalışmalar

YAZAR(LAR)	YÖNTEM	DÖNEM-ÜLKE	BULGU
Katrakilidis & Trachanas (2012)	ARDL	1999:01-2011:05 dönemlerini kapsayan aylık veriler - YUNANİSTAN	Çalışmalarında, tüketici fiyat endeksi ve sanayi üretim endeksinden konut fiyatlarına doğru asimetric uzun vadeli etkilerin olduğunu tespit etmişlerdir. Yazarlar ayrıca kısa vadeli zaman bakışı ile ilgili olarak, incelenen tüm değişkenlerden ev fiyatlarına doğru uzanan istatistiksel olarak anlamlı asimetric etkiler olduğunu belirlemişlerdir.
Zhang vd. (2012)	NARMAX, VAR/VECM Modelleri	1999:01-2010:06 dönemini kapsayan aylık veriler- ÇİN	Analiz sonucunda ipotek oranı, ÜFE ve Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi (REER) dahil olmak üzere üç değişkenin konut fiyatları üzerinde hem doğrusal hem de doğrusal olmayan etkiler gösterdiğini, geniş paranın yalnızca doğrusal bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.
Hepşen & Vatansever (2012)	ADF, AEG ve CRDW Testleri	2003:01-2010:12 dönemlerini kapsayan aylık veriler- DUBAİ	Çalışmalarında, Dubai Konut Fiyat Endeksi (DRPPI) ile altın fiyatları ve toplam doğrudan dış ticaret arasında uzun vadeli pozitif bir denge ilişkisi olduğunu, DRPPI ile tamamlanan konut sayısı arasında uzun dönemli negatif bir ilişki olduğunu ve DRPPI ile DRPPI 'nin ilk gecikmesi ve hata teriminin ilk gecikmesi arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.
Gasparėnienė Vd. (2016)	Korelasyon ve Doğrusal Regresyon Analizi	2008–2015 dönemlerini kapsayan yıllık veriler - LİTVANYA	Çalışmalarında, ana makroekonomik faktörlerin toplamı ile Litvanya’daki ortalama yıllık konut fiyat seviyesi arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Yazarlar ayrıca Faiz oranı ve banka kredilerinin Litvanya’daki konut fiyatları seviyesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu

			bulmuşlardır.
Parrikar (2019)	Korelasyon ve çoklu regresyon analizi, Johansen eşbütünlük testi ve VECM	2010Q1-2017Q4 dönemleri arası yıllık veriler- HİNDİSTAN	Çalışmasında, Hindistan'daki Konut Fiyat Endeksiyle faiz oranları, GSYİH, konut kredisi, döviz kuru ve enflasyon arasındaki bağlantıyı incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda, konut fiyat endeksiyle faiz oranları arasında zayıf negatif korelasyon olduğu, GSYİH, döviz kurları, konut kredisi ve enflasyon ile güçlü pozitif korelasyona sahip olduğu sonucuna varmıştır.
Mohan Vd. (2019)	Vektör Otoregresif (SVAR) Modeli	1999-2008 konut satış fiyatları ve 2000-2017 dönemi kapsayan makroekonomik göstergelere ait yıllık veriler- ABD	Araştırmada, 30 yıllık ipotek faiz oranı ve konut fiyat endeksinin konut fiyatları, işsizlik oranları ve Dow Jones Endüstriyel Ortalamaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir.
Baharuddin Vd. (2019)	Vektör Otoregresif Modeli	2005-2019 dönemlerini kapsayan çeyrek yıllık veriler - MALEZYA	Çalışmada, makroekonomik değişkenlerin Malezya'daki konut fiyatlarındaki dalgalanmalardan ve büyümeden etkilendiğini, faiz oranı ve enflasyon oranının konut fiyatı ile negatif, gayri safi yurt içi hasılanın ise konut fiyatı ile pozitif ilişki içerisinde olduğunu tespit etmişlerdir.
Ahmed (2020)	VAR, Granger Nedensellik, Varyans Ayırımı ve Darbe tepkisi işlevi	2014Q1-2019Q4 dönemini kapsayan aylık veriler- SUUDİ ARABİSTAN	Çalışmada, konut fiyatlarının GSYİH ile zayıf ve pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu, tüketici fiyat endeksi ve işsizlik oranı ile negatif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Sadece TÜFE'nin anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu, üç değişken, birlikte, konut fiyatları üzerinde Granger nedenselliğine sahip olduğu tespit etmiştir.
Azam Khan Vd. (2022)	En Küçük Kareler yöntemi ve Kanonik Bütünlük Regresyon	2013M1- 2020M1 dönemleri arası aylık veriler- PAKİSTAN	Araştırmada, Pakistan'ın Punjab'ın Eyaletinin Lahor şehrinin yanı sıra ülke düzeyinde konut fiyatları üzerindeki çeşitli faktörlerin etkisini ampirik olarak araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda dahil edilen tüm değişkenlerin hem ülke düzeyinde hem de Lahor'da konut fiyatlarını önemli ölçüde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Tablo 2: Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

YAZA R(LAR)	YÖNT EM	DÖNEM	BULGU
Dilber &	Vektör	2008-2014 Üçer	Çalışmada, konut fiyat endeksi ile reel efektif döviz

Sertkaya (2016)	Otoregresif (SVAR) Modeli	aylık veriler	kuru oranı, enflasyon oranı ve konut kredisi faiz oranları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Analizler sonucunda, konut fiyat endeksi ile faiz oranı ve enflasyon oranı arasında tek yönlü, döviz kuru arasında çift yönlü, bir ilişki tespit etmişlerdir.
Yalçın Vd. (2017)	ARDL yöntemine dayalı sınır testi, Granger ve Toda ve Yamamoto nedensellik testleri	2010:M01-2017:M07 dönemini kapsayan aylık veriler	Çalışmalarında bölge bazlı konut fiyatlarının ekonomik güven endeksine etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, Akdeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki konut fiyatlarıyla ekonomik güven endeksi arasında karşılıklı olarak nedensellik tespit edilmiştir. ARDL sonuçlarına göre, uzun dönem ilişkisinde de söz konusu bölgelerin ön plana çıktığını tespit etmişlerdir.
Karaağaç & Altınırmak (2018)	Granger nedensellik testi	2010:1-2017:12 dönemine ait aylık veriler	Araştırmada, bölgesel bazda Türkiye konut fiyat endeksi ile makroekonomik göstergeler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; Türkiye konut fiyat endeksiyle tüketici güven endeksi arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi, istihdam ve sanayi üretim endeksine tek yönlü bir nedensellik ilişkisi, tüketici fiyat endeksinden Türkiye konut fiyat endeksine doğru tekyönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Özcan & Başaran Tormuş (2018)	DOLS, FMOLS, CCR	2010:01-2018:07 dönemine ait aylık veriler	Çalışmada, Türkiye’de döviz kurundaki değişimlerin konut fiyatı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda döviz kurunda meydana gelen bir artışın konut fiyat endeksini pozitif yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.
Korkmaz (2019)	Konya Nedensellik (2006) Testi	2010:01-2019:01 dönemini kapsayan aylık veriler	Araştırmada, Türkiye’de 26’ya ayrılmış bölgesinin enflasyonist baskıdan etkilenip etkilenmediğini konut fiyat endeksi özelinde araştırılmıştır. Analiz sonucunda, konut fiyat endeksinin bazı bölgelerde enflasyonist baskılara neden olduğu tespit edilmiştir.

Gebeş oğlu (2019)	ARDL Testi	2010-2018 dönemini kapsayan aylık veriler	aylık	Çalışmada, konut fiyat endeksi ile GSYİH, döviz kurları, faiz oranları ve Borsa İstanbul getirileri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma neticesinde, BİST 100 ‘de meydana gelen bir artışın konut fiyatında düşüşe neden olduğunu, gecikmeli döviz kurlarının konut fiyatları üzerindeki etkisi, döviz kuru oynaklığı nedeniyle makroekonomik dengesizliklere yol açabilecek bir kırılma kaynağına işaret etmekte olduğunu tespit etmiştir.
Eryüzlü & Ekici (2020)	Dolado-Lütkepohl nedensellik testi	2010:01-2019:09 dönemlerini kapsayan aylık veriler	aylık	Araştırmada, Türkiye konut sektörü ile döviz kuru ilişkisi ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, Türkiye’de döviz kurunun konut fiyatları üstünde daha etkili olduğu tespit edilmiştir.
Karadaş & Salıhoğlu (2020)	ARDL Testi	2012:12-2018:07 dönemini kapsayan aylık veriler	aylık	Çalışmada, hedonik konut fiyat endeksi ile bankacılık konut kredisinin faiz oranı, sanayi üretim endeksinin değeri, inşaat malzemeleri fiyat endeksi ve bankacılık sektörü konut kredileri toplamı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma neticesinde, konut kredisi hacmi, konut kredilerine uygulanan faiz oranları, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi konut fiyatlarını negatif yönde, sanayi üretim endeksi ise pozitif yönünde etkilediği tespit edilmiştir.
Çetin (2021)	ARDL Testi, Granger nedensellik analizi	2012:12–2020:08 dönemini kapsayan aylık veriler	aylık	Çalışmada, konut fiyat endeksi ile bankacılık sektörü konut kredileri toplamı, konut kredisinin ortalama faiz oranı, tüketici fiyat endeksi, sanayi üretim endeksinin değeri, inşaat malzemelerinin TEFE ve reel kira endeksi arasında uzun dönem ve nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda; sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi konut fiyatlarını negatif yönde, inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksi ve konut kredisi faiz oranı pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Granger nedensellik analizi sonucunda TÜFE ve inşaat malzemelerinin TEFE oranı ile konut fiyatlarının endeksleri arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi, konut fiyatları endeksi ile sanayi üretim endeksi arasında ise iki yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Yılmaz (2021)	Granger nedensellik Testi	2013:01 – 2019:11 dönemini kapsayan aylık veriler	–	Çalışmada, Euro/TL, USD/TL kuru, altın fiyatları, ipotekli ve toplam konut satış sayıları arasında bir Granger nedensellik ilişkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Analiz sonucunda Euro/TL, Dolar/TL, Altın ve ipotekli konut satışlarının toplam konut satış sayısının Granger nedeni olmadığını tespit etmiştir.
Turgut & Uçan (2021)	Granger Nedensellik Testi	2010:01-2020:05 dönemini kapsayan aylık veriler		Çalışmada, Türkiye’de konut fiyat endeksi ve döviz kuru arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analiz sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına ulaşılmıştır. Granger nedensellik testi sonucunda ise konut fiyat endeksinin reel efektif döviz kurunun ve reel efektif döviz kurunun da enflasyonun bir Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.
Aydın Vd. (2021)	ARDL ve Wald	2010:4 – 2021:01 dönemlerini kapsayan aylık veriler		Araştırmada, makroekonomik göstergeler ile konut fiyat endeksi arasındaki ilişki TR72 bölgesi özelinde incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan hem kısa hem de uzun dönemde TR72 bölgesi için konut kredisi faiz oranları, döviz kurlarının ve enflasyonun konut fiyat endeksi üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Yıldırım Vd. (2021)	ARDL, Toda-Yamamoto nedensellik testleri	2010-2019 dönemini kapsayan yıllık veriler		Çalışmada, konut fiyat endeksinin tüketici fiyat endeksi, faiz oranı, döviz kuru ve ekonomik büyüme ile olan ilişkisi incelenmiştir. Analiz sonucunda, konut fiyatları ile belirlenen değişkenlerin uzun dönemli eşbütünlük ilişkisine sahip olduğu, konut fiyat endeksi ile tüketici fiyat endeksi, para arzı, ekonomik büyüme ve faiz oranları arasında iki yönlü, döviz kurları arasında ise tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Aliefendioğlu Vd. (2022)	Doğrusal olmayan bir otoregresif dağıtılmış gecikme modeli	2010M1 – 2020M5 dönemini kapsayan aylık veriler	-	Çalışmada, asimetric fiyatlama davranışını ve korona virüs (Covid-19) salgını şoklarının Türkiye ve Kazakistan’ın konut fiyat endeksi (KFE) üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, Covid-19 pandemisinin Türkiye’nin Konut Fiyat Endeksi üzerinde hem uzun vadeli hem de kısa vadeli asimetric ilişki uyguladığını, Kazakistan’da ise Covid-19 pandemik şokunun uzun vadeli etkisinin

Akça (2022)	Otoregresif Dağıtılmış Gecikmeli SınırTesti ve Granger Nedensellik Testi	2010:M01-2021:M12	dönemini kapsayan aylık veriler	simetrik uzun vadeli pozitif olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, Türkiye'de enflasyon, döviz kuru, konut faiz oranı, sanayi üretim endeksi, toplam konut kredileri ve konut hacminin konut enflasyonu üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini çoklu yapısal kırılmalar dikkate alarak araştırılmıştır. Analiz sonucunda, konut fiyatları kısa vadede en çok konut faiz oranları, reel döviz kuru, konut hacmi ve toplam konut kredilerinden etkilendiği ve uzun vadede en çok toplam konut kredileri, konut hacmi ve konut faiz oranlarından etkilendiği tespit edilmiştir.
Shinwar & Özdemir (2022)	ARDL ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri	2010-2020	dönemini kapsayan yıllık veriler	Araştırmada, Türkiye için sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi gibi seçilmiş makro ekonomik göstergeler ile konut fiyatları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma neticesinde, sanayi üretim endeksinde veya tüketici fiyat endeksinde meydana gelen artışların Türkiye'de kısa vadede hedonik konut fiyat endeksini olumsuz etkilediği, TÜFE ve sanayideki üretim endeksinden konut fiyat endeksine doğru bir nedensellik bulunmadığı; fakat Türkiye'de konut fiyat endeksinden yalnızca tüketici fiyat endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde yazarların çok sayıda ülkeye ait verileri kullanarak farklı yöntemler aracılığıyla konut fiyatları ve makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi araştırdığı görülmektedir. Türkiye'de yapılmış araştırmaların bir kısmında konut fiyatlarından diğer makroekonomik göstergelere doğru tek yönlü Granger nedensellik olduğu bir kısmında ise çift yönlü Granger nedensellik olduğu, kimi çalışmalarda ise herhangi bir Granger nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda ortak bir sonucun olmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada güncel veri setleri kullanılmış, konut fiyat endeksi ile sanayi üretim endeksi, dolar kuru, tüketici fiyat endeksi, banka kredi faiz oranları ve inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksi gibi makroekonomik göstergeler arasındaki ilişki analiz edilmiş ve bu şekilde çalışmanın literatüre katkı sunması amaçlanmıştır.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada Türkiye bazında 2010:1-2023:3 dönemine ilişkin aylık verilerden yararlanılmıştır. Konut fiyatları üzerindeki olası makroekonomik etkilerin araştırılması bakımından döviz kuru olarak doların alış ve satış ortalaması, konut kredisi faiz oranları, sanayi üretim endeksi, tüketici fiyat endeksi ve inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksi gibi göstergelerden yararlanılmıştır.

Çalışmada kullanılan makroekonomik göstergelere ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmış ve verilerin tahmininde EViews 13 programı kullanılmıştır.

Tablo 3. Kullanılan Değişkenler

KISALTMA	AÇIKLAMA
LNKFE	Logaritması alınmış konut fiyat endeksi
LNIMTEFE	Logaritması alınmış inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksi (İTO TEFEE,1968=100)
LNDOLAR	Logaritması alınmış dolar alış-satış ortalaması
LNKKFO	Logaritması alınmış Bankalar tarafından teşvik edilmiş olan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama konut faiz oranları
LNTUFE	Logaritması alınmış Tüketici fiyat endeksi (2003=100)
LNSU	Logaritması alınmış sanayi üretim endeksi (2010=100, NACE REV 2)

Granger (1969) testinin yapılabilmesi için serilerin durağan hale getirilmesi gerekmektedir. Ancak Toda-Yamamoto (1995) yönteminde böyle bir zorunluluk yoktur. Yani seriler durağanlık derecesine duyarlı olmaksızın analiz edilebilmektedir. Bu durum, seriler hakkında daha fazla bilgi alınması ve başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Çil Yavuz, 2006: 169). Toda-Yamamoto (1995) testi ’nin yapılabilmesi için öncelikle VARmodeli yardımıyla gecikme uzunluğunun (p) tespit edilmesi gerekir. Daha sonra, gecikme uzunluğuna (p) en yüksek bütünleşme derecesi (d_{max}) ilave edilir [$p+(d_{max})$]. Bu kapsamda ilgili VAR modeli aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \alpha_{2i} + u_t \quad (1)$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \beta_{1i} + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \beta_{2i} Y_{t-i} + v_t \quad (2)$$

Yukarıdaki denklemlere göre hipotezler aşağıda gösterildiği gibi oluşturulmuştur.

H₀: Seriler arasında tek yönlü ve çift yönlü nedensellik ilişkisi yoktur

H₁: Seriler arasında tek yönlü ve çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

3. ANALİZ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

Analize değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ile başlanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Tanımlayıcı istatistikler

	LNKFE	LNDOLAR	LNIMTEFE	LNKKFO	LNSU	LNTUFE
Ortalama	4.598447	1.302901	18.98756	2.604147	4.626939	5.785102
Ortanca	4.525044	1.100416	18.86551	2.553927	4.627934	5.642864
Maksimum	6.696170	2.943723	20.34430	3.365484	5.109340	7.146575
Minimum	3.815512	0.351980	18.39749	2.115954	4.040316	5.159458
Standart Sapma	0.669204	0.739192	0.445881	0.260768	0.223295	0.501849
Çarpıklık	1.339750	0.670317	0.993571	0.734383	-0.129056	0.957086
Basıklık	4.554223	2.442190	3.488666	3.079800	2.512206	3.240279
Jarque-Bera	63.56908	13.96851	27.74239	14.33414	2.017743	24.65685
Olasılık	0.000000	0.000926	0.000001	0.000772	0.364630	0.000004
Gözlem Sayısı	159	159	159	159	159	159

Tablo 4 incelendiğinde Jarqu-Bera testinde LNSU değişkeni normal dağılım gösterdiği, diğer değişkenler normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Standart sapmaya bakıldığında ise en fazla oynaklığın LNDOLAR 'da olduğu, en az oynaklığın ise LNSU 'da olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	LNKFE	LNDOLAR	LNIMTEFE	LNKKFO	LNSU	LNTUFE
LNKFE	1					
LNDOLAR	0.9667 (0.0000)	1				
LNIMTEFE	0.9877 (0.0000)	0.9862 (0.0000)	1			
LNKKFO	0.6466 (0.0000)	0.7081 (0.0000)	0.6629 (0.0000)	1		
LNSU	0.8322 (0.0000)	0.8628 (0.0000)	0.8496 (0.0000)	0.6070 (0.0000)	1	
LNTUFE	0.9868 (0.0000)	0.9916 (0.0000)	0.9967 (0.0000)	0.6828 (0.0000)	0.8499 (0.0000)	1

Değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş ve sonuçlar Tablo5'te sunulmuştur. Tablo 5 incelendiğinde olasılık değerlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. LNKFE ile LNDOLAR, LNIMTEFE, LNSU ve LNTUFE değişkenleri arasında yüksek düzeyde, LNKFE ile LNKKFO değişkenleri arasında ise orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Değişkenlere Ait PP ve ADF Birim Kök Testi

PHİLLİPS-PERRON (PP)
DÜZEYDE

Türkiye’de Konut Fiyatları ile Makroekonomik Göstergeler Arasında Nedensellik İlişkisinin Belirlenmesine Yönelik Analiz

		LNKFE	LNDOLAR	LNIMTEFE	LNKKFO	LNSU	LNTUFE
Sabitli	t-İstatistik	5.4560	1.9999	6.1205	-2.1568	-3.0923**	4.9420
	Olasılık	(1.0000)	(0,9999)	(1.0000)	(0.2231)	(0.0291)	(1.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	3.6401	-1.0851	6.6219	-3.1291	-9.5651***	2.2677
	Olasılık	(1.0000)	(0.9274)	(1.0000)	(0.1032)	(0.0000)	(1.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	3.9330	5.1572	4.5793	0.1237	2.7083	4.9687
	Olasılık	(1.0000)	(1.0000)	(1.0000)	(0.7203)	(0.9984)	(1.0000)
BİRİNCİ FARKTA							
		d(LNKFE)	d(LNDOLAR)	d(LNIMTEFE)	d(LNKKFO)	d(LNSU)	d(LNTUFE)
Sabitli	t-İstatistik	-2.2598	-8.1081***	-10.1155***	-7.0763***	-44.2473***	-6.0711***
	Olasılık	(0.1865)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0001)	(0.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	-3.1881*	-8.1072***	-10.8757***	-7.0379***	-46.7322***	-7.1575***
	Olasılık	(0.0906)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0001)	(0.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	-1.4461	-7.5397***	-8.9407***	-7.1116***	-25.1274***	-4.4674***
	Olasılık	(0.1379)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)
AUGMENTED DİCKEY-FULLER (ADF)							
DÜZEYDE							
		LNKFE	LNDOLAR	LNIMTEFE	LNKKFO	LNSU	LNTUFE
Sabitli	t-İstatistik	2.0634		6.1205	-2.9562**	-0.9409	3.6997
	Olasılık	(0.9999)	1.8423 (0.9998)	(1.0000)	(0.0414)	(0.7727)	(1.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	0.5337	-1.2143	4.3965	-4.0377***	-2.3909	1.4088
	Olasılık	(0.9993)	(0.9036)	(1.0000)	(0.0094)	(0.3827)	(1.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	1.7501	4.2088	4.6785	0.0441	2.9003	2.6662
	Olasılık	(0.9806)	(1.0000)	(1.0000)	(0.6954)	(0.9991)	(0.9982)
BİRİNCİ FARKTA							
		d(LNKFE)	d(LNDOLAR)	d(LNIMTEFE)	d(LNKKFO)	d(LNSU)	d(LNTUFE)
Sabitli	t-İstatistik	-1.8207	-8.7456***	-9.6925***	-7.8900***	-5.5000***	-3.4185**
	Olasılık	(0.3694)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0117)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	-2.6888	-9.1388***	-10.8418***	-7.8550***	-5.4979***	-7.1233***
	Olasılık	(0.2428)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	-1.1243	-7.6364***	-1.4580	-7.9109***	-4.5206***	-2.3840**
	Olasılık	(0.2364)	(0.0000)	(0.1349)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0170)
UNIT ROOT TEST RESULTS TABLE (KPSS)							
DÜZEYDE							
		LNKFE	LNIMTEFE	LNDOLAR	LNKKFO	LNTUFE	LNSU
Sabitli	t-İstatistik	1.3345***	1.4383***	1.4776***	0.9013***	1.4328***	1.4755***
	Olasılık						
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	0.2293***	0.2973***	0.3132***	0.0554	0.2970***	0.1607**
	Olasılık						
BİRİNCİ FARKTA							
		d(LNKFE)	d(LNIMTEFE)	d(LNDOLAR)	d(LNKKFO)	d(LNTUFE)	d(LNSU)
Sabitli	t-İstatistik	0.7121**	0.9983***	0.4445*	0.0397	0.8568***	0.2405
	Olasılık						
Sabitli & Trendli	t-İstatistik	0.2427***	0.3116***	0.0337	0.0345	0.1824**	0.1683**
	Olasılık						

Not: %1, %5, %10 önem düzeyleri sırasıyla ***, **, * ile ifade edilmiştir.

Değişkenlerin birim kök içerip içermediğini tespit edilebilmek amacıyla Phillips-Perron (PP) (1988), Augmented Dickey-Fuller (ADF)(1979) testleri uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 6’da sunulmuştur. PP birim kök testi sonucunda sadece LNSU değişkeninin seviyede durağan olduğu

belirlenmiştir. Birinci fark alınarak yapılan analizler sonucunda LNKFE değişkeninin %10, diğer değişkenlerin %1 önem seviyesinde durağan olduğu belirlenmiştir. ADF testinde ise sadece LNKKFO değişkeninin seviyede durağan olduğu belirlenmiştir. Birinci fark alınarak yapılan analizler sonucunda LNKFE bağımlı değişkeninin durağan olmadığı, diğer değişkenlerin ise durağan olduğu belirlenmiştir.

Yapılan üçüncü test olan Unit Root Test Results Table (KPSS) (1992) testi sonucunda tüm değişkenlerin seviyede durağan çıktığı, birinci farkta ise LNKKFO değişkeni dışındaki diğer tüm değişkenlerin durağan çıktığı tespit edilmiştir.

Belirlenen değişkenler arasındaki en uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi için VAR modeli tahmin edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Uygun Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	667.8184	NA	7.45e-12	-8.595044	-8.476722	-8.546982
1	1931.001	2411.530	8.93e-19	-24.53248	-23.70422	-24.19604
2	2122.011	349.7711	1.20e-19	-26.54559	-25.00740*	-25.92078*
3	2175.116	93.10755	9.62e-20	-26.76775	-24.51961	-25.85456
4	2208.364	55.70007	1.01e-19	-26.73200	-23.77393	-25.53044
5	2255.344	75.04637*	8.88e-20*	-26.87460*	-23.20659	-25.38466

Tablo 7’de görüldüğü gibi, VAR modelinden alınan sonuçlara göre; uygun gecikme uzunluğu SC ve HQ ölçütlerine göre 2, AIC, LR ve FPE ölçütlerine göre ise en uygun gecikme uzunluğu 5 olarak tespit edilmiştir. Bu durumda en uygun gecikmeli değer 2 olarak bulunmuştur. Fakat, uygun gecikmeli değerlerin bir üst değeri olan 3’te otokorelasyon olduğundan, gecikmeli değer olarak bu durumda 5 alınarak işlemler yapılmış, 6 gecikmeli değer analiz edilerek otokorelasyonun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 8’de 6 gecikmeli değerlerin sonucu varsayımımıza uygun olduğundan analize bu şekilde devam edilmiştir.

Tablo 8. Otokorelasyon Testi Sonuçları

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	35.44990	36	0.4946	0.985756	(36, 494.6)	0.4952
2	44.20333	36	0.1638	1.239862	(36, 494.6)	0.1643
3	36.81367	36	0.4310	1.025060	(36, 494.6)	0.4317
4	38.17042	36	0.3710	1.064266	(36, 494.6)	0.3717
5	31.34317	36	0.6897	0.868031	(36, 494.6)	0.6902

6	50.72636	36	0.0527	1.432067	(36, 494.6)	0.0529
---	----------	----	--------	----------	-------------	--------

Otokorelasyon test sonuçlarının verildiği Tablo 8 incelendiğinde iki durumda da $P > 0.05$ 'ten büyük olduğu için otokorelasyon yoktur. Değişkenler aynı seviyede durağan çıkmadığından serilerin farkı alınarak nedensellik testi yapılmıştır. Yapılan testler sonucunda LNSU ve LNKKFO değişkenlerinin seviyede; LNKFE, LNDOLAR, LNIMTEFE ve LNTUFE değişkenlerinin ise birinci farkta durağan olduğu belirlenmiştir.

Değişkenler aynı seviyede durağan olmadıkları için değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılarak analiz edilmiştir. Değişkenler için uygun gecikme seviyesi bulunmuş ve bulunan gecikme uzunluğunda değişkenler arasında otokorelasyon ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Belirlenen gecikme seviyesine göre değişken durağan serilere ilave gecikmeli değer eklenerek Toda- Yamamoto yapılmış ve elde edilen veriler Tablo 9’ da gösterilmiştir.

Tablo9. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü	Ki - Kare Test İstatistiği	Olasılık Değer	Karar
LNKFE → LNIMTEFE	18.14938	0.0028	Konut fiyat endeksinden inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksine doğru %1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi vardır.
LNIMTEFE → LNKFE	16.44091	0.0057	İnşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksinden konut fiyat endeksine doğru %1 anlamlılık seviyesinde Granger nedensellik ilişkisi vardır.
LNKFE → LNDOLAR	17.56771	0.0035	Konut fiyat endeksinden dolar endeksine doğru %1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi vardır.
LNDOLAR → LNKFE	14.50272	0.0127	Dolar endeksinden Konut fiyat endeksine doğru %5 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi vardır.
LNKFE → LNKKFO	13.80755	0.0169	Konut fiyat endeksinden bankalar tarafından verilen konut kredi faiz oranı endeksine doğru %5 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi vardır.
LNKKFO → LNKFE	8.374249	0.1368	Bankalar tarafından verilen konut kredi faiz oranı endeksinden konut fiyat endeksine doğru Granger nedensellik ilişkisi yoktur.
LNKFE → LNSU	6.382309	0.2708	Konut fiyatı endeksinden sanayi üretim endeksine doğru Granger nedensellik ilişkisi yoktur.
LNSU → LNKFE	9.445999	0.0925	Sanayi üretim endeksinden konut fiyatı endeksine doğru %10 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi vardır.
LNKFE → LNTUFE	41.17883	0.0000	Konut fiyatı endeksinden tüketici fiyatı endeksine doğru %1 anlamlılık seviyesinde Granger nedensellik ilişkisi vardır.
LNTUFE → LNKFE	19.18868	0.0018	Tüketici fiyatı endeksinden Konut fiyatı endeksine

doğru %1 anlamlılık seviyesinde Granger nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 9 incelendiğinde LNKFE değişkeni ile LNIMTEFE, LNDOLAR ve LNTUFE değişkenleri arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu; LNKFE değişkeninden LNKKFO değişkenine doğru ve LNSU değişkeninden LNKFE değişkenine doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Analizler neticesinde seriler arasında tek yönlü ve çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi yoktur hipotezi reddedilmiş, seriler arasında tek yönlü ve çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇ

Konut sektörü tüm ülkelerde ekonominin öncü sektörlerinin başında gelmektedir. Konut hane halkı tarafından bazen bir barınma malı, bazen bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Özetle konut talebi insanların birçok farklı ihtiyacını bünyesinde barındırmaktadır. İnsanlar değişik ihtiyaçlarına farklı değerler yüklemektedir. Konutun çok sayıda değişik ihtiyaca yanıt veren özelliği ve konut piyasasını etkileyen pek çok makroekonomik faktördeki dalgalanma konut fiyatlarının belirlenmesini güçleştirmektedir.

Literatürde çok sayıda ülkeye ait veriler kullanılarak konut fiyatları ve makroekonomik göstergeler arasındaki ilişki farklı analiz teknikleri yardımıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

2010:1-2023:3 dönemine ilişkin aylık veriler kullanılarak, konut fiyatları üzerindeki olası makroekonomik etkilerin araştırılması amacıyla dolar kuru olarak doların alış ve satış ortalaması, konut kredisi faiz oranları, tüketici fiyatı endeksi, sanayi üretimi endeksi ve inşaat malzemeleri toptan eşya fiyat endeksi gibi göstergelerden yararlanılmıştır.

Analiz sonucunda LNKFE ile LNIMTEFE arasında çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çetin (2021) çalışmasında LNIMTEFE' den LNKFE 'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit ederek bu çalışmayı kısmen desteklemiştir. İnşaat malzemeleri konut fiyatlarının belirlenmesinde önemli bir unsur olduğu için, inşaat malzemelerinin fiyatlarındaki dalgalanma, konut fiyatlarını; konut fiyatlarındaki dalgalanma ise inşaat malzemeleri fiyatını etkilemektedir.

LNKFE ile LNDOLAR arasındaki analiz sonucunda çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Dilber & Sertkaya (2016) çalışmalarında bu sonucu destekler şekilde çift yönlü ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Yıldırım vd. (2021) çalışmalarında LNKFE 'den LNDOLAR 'a doğru, Turgut & Uçan (2021) çalışmalarında LNDOLAR 'dan LNKFE 'ye doğru tekyönlü nedensellik ilişkisi olduğu yönünde tespit edilerek bu sonucu kısmen desteklemişlerdir. Türkiye'de

konut maliyetini oluşturan unsurların büyük çoğunluğunun döviz kuruna endeksli olmasından dolayı dövizdeki dalgalanma konut fiyatlarını etkileyebilmektedir.

LNKFE ile LNTUFE arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Turgut & Uçan (2021) ve Yıldırım (2021) çalışmalarında bu çalışmayı destekler şekilde çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Dilber & Sertkaya (2016), Shinwar & Özdemir (2022) çalışmalarında, LNKFE’ den LNTUFE’ ye doğru; Karaağaç & Altınırnak (2018) ve Çetin (2021) çalışmalarında LNTUFE’ den LNKFE’ ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu yönünde tespitte bulunarak bu çalışmayı kısmen desteklemişlerdir. Ülkemizde enflasyonun yüksekliği konut fiyatlarının belirlenmesinde önemli bir etkidir. Konut yatırımcılarının konut fiyatlarını belirlemede tüketici fiyat endeksini göz önüne alması gerekmektedir.

LNKFE ’den LNKKFO ’ya doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Dilber & Sertkaya (2016) çalışmalarında tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğunu tespit ederek, çalışmamızı destekler sonuç bulmuşlardır. LNKFE ’den LNKKFO ’ya doğru tekyönlü Granger nedensellik ilişkisi olması konut faiz oranının konut fiyatını belirlemede bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla bu durum faiz oranlarının konut fiyatlarında etkisinin az olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

LNSU ’dan LNKFE ’ye doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çetin (2021) çalışmasında çift yönlü bir ilişki olduğunu tespit ederek bu çalışmayı destekler sonuç bulmuştur. Karaağaç & Altınırnak (2018) çalışmalarında LNKFE’ den LNSU’ ya doğru tekyönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiş; Shinwar & Özdemir (2022) ise bu çalışmanın aksine herhangi bir ilişkinin olmadığını tespit etmişlerdir. Yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar çıksa da genel anlamda konut fiyatlarının belirlenmesinde sanayi üretim endeksinin belirleyici olduğu söylenebilir.

Elde edilen bulgular çerçevesinde politikacıların konut sektörüne yönelik daha etkin bir politika geliştirmeleri gerektiği ve konut satın alınabilirliği sorununu çözmek amacıyla sağlıklı bir yatırım kararı almalarının önemli olduğu önerileri sunulmuştur.

Makroekonomik faktörlerin konut fiyatlarını belirlemede öncü rol oynadığı kuşkusuzdur ancak makroekonomik göstergeler dışında mali olmayan (bölgesel farklılıklar, demografik yapı, konutun bulunduğu konum vb.) faktörlerde önemli etkenlerdendir. Bu çalışmada kullanılan makroekonomik göstergelere ek olarak başka makroekonomik göstergeler de eklenerek ve mali olmayan faktörlerin de göz önüne alınarak bölgesel bazda çalışma yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adana Karaağaç, G., Altınırnak, S. (2018) Türkiye Konut Fiyat Endeksi ve Düzey Bazlı Konut Fiyat Endeksleri İle Seçili Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkisi, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Cilt;39, Sayı;39, s;222-240

- Ahmed, D.E.E.A. (2020) Impact of Macroeconomic Variables on Housing Prices in Saudi Arabia: A VAR Approach. Preprints 2020120715. [https://doi.org/10.20944/preprints202012.0715](https://doi.org/10.20944/preprints202012.0715.v1) .v1.
- Akça, T. (2022). House Price Dynamics And Relations With The Macroeconomic İndicators İn Turkey. International Journal Of Housing Markets And Analysis.
- Aliefendioğlu, Y., Tanrivermis, H., Salami, M. A. (2022) House Price İndex (HPI) and Covid-19 Pandemic Shocks: evidence from Turkey and Kazakhstan. International Journal of Housing Markets and Analysis, Cilt;15, Sayı;1, s;108-125.
- Aslan, M. (2023) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları'nın Borsa İstanbul'a Olan Etkisinin Tespitine Yönelik Bir Analiz, Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt;7, Sayı; 1, s;43-52.
- Aydın, R., Aydın, B., Lögün, A. (2021) Konut Fiyat Endeksini Etkileyen Faktörler: TR72 Bölgesi Örneği Factors Affecting The Housing Price Index: The Case Of TR72. Tam Metin kitabı.
- Azam Khan, M., Ali, N., Khan, H., Yien, L. C. (2022) Factors Determining Housing Prices: Empirical Evidence From A Developing Country's Pakistan. International Journal Of Housing Markets And Analysis.
- Badurlar, İ. Ö. (2008) Türkiye'de Konut Fiyatları İle Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Araştırılması, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt;8, Sayı;1, s;223-238.
- Baharuddin, N. S., Isa, I. N. M., Zahari, A. S. M. (2019) Housing Price İn Malaysia: The İmpact Of Macroeconomic İndicators. Journal Of Global Business and Social Entrepreneurship (GBSE), Cilt;15, Sayı;16, s;69-80.
- Çetin, A. C. (2021) Türkiye'de Konut Fiyatlarına Etki Eden Faktörlerin Analizi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, Cilt;15, Sayı;1, s;1-30.
- Çıl Yavuz, N. (2006) Türkiye'de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt;7, Sayı;2, s; 162-171.
- Dickey DA, Fuller WA (1979) Distribution of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root. J Am Stat Assoc 74(366a), s.427–431
- Dilber, İ., Sertkaya, Y. (2016) 2008 Finansal Krizi Sonrası Türkiye'de Konut Fiyatlarının Belirleyicilerine Yönelik Analiz, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt;4, Sayı;1, s;11-29.
- Eryüzlü, H., Ekici, S. (2020) Konut Fiyat Endeksi ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye Örneği, İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, Cilt;5, Sayı;12, s;97-105.

- Gasparėnienė, L., Remeikienė, R., Skuka, A. (2016) Assessment Of The Impact Of Macroeconomic Factors On Housing Price Level: Lithuanian Case, *Intellectual Economics*, Cilt;10, Sayı;2, s;122-127.
- Gebeşoğlu, P. F. (2019) Housing Price Index Dynamics in Turkey, Special Issue on Applied Economics and Finance. *Journal of Yaşar University*, Cilt; 14, s;100-107.
- Hepşen, A., Vatansver, M. (2012) Relationship Between Residential Property Price Index And Macroeconomic Indicators in Dubai Housing Market. *International Journal Of Strategic Property Management*, Cilt;16, Sayı;1, s;71-84.
- Karadaş, H. A., Salihođlu, E. (2020) Seçili Makroekonomik Değişkenlerin Konut Fiyatlarına Etkisi: Türkiye Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt;16, Sayı;1, s;63-80.
- Karamelikli, H. (2016) Linear and Nonlinear Dynamics of Housing Price in Turkey, *Ekonomia*, Cilt;46, s;81-98.
- Katrakilidis, C., Trachanas, E. (2012) What Drives Housing Price Dynamics in Greece: New Evidence From Asymmetric ARDL Cointegration, *Economic Modelling*, Cilt;29, Sayı;4, s;1064-1069.
- Kearl, James R. (1979) Inflation, Mortgage, and Housing, *Journal of Political Economy*, Cilt;87, Sayı;5, s;1115-1138
- Korkmaz, Ö. (2019) The Relationship Between Housing Prices And İnflation Rate in Turkey: Evidence From Panel Konya Causality Test. *International Journal of Housing Markets and Analysis*.
- Mohan, S., Hutson, A., MacDonald, I., Lin, C. C. (2019) Impact of Macroeconomic Indicators on Housing Prices. *International Journal of Housing Markets and Analysis*.
- Özcan, G., Başaran Tormuş, N. (2018) Konut Fiyat Endeksi ve Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. In 5. International Congress On Political, Economic And Social Studies (ICPESS), Cilt; 2, s; 505-514.
- Parrıkar, J. G. P. (2019) The İnfluence of Macroeconomic Factors on Housing Prices İn India: An Empirical Study. *Indian Journal of Economics and Development*, Cilt;7, Sayı;3, s;1-7.
- Phillips, P.C. B., Perron, P. (1988) Testing For A Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, Cilt;75, Sayı;2, s;335 346.
- Shınwar,A. Özdemir, D.(2022) Türkiye'de Sanayi Üretim ve Tüketici Fiyat Endeksinin Konut Fiyat Endeksi Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Analizi, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt;26. Sayı;1, s;61-81.

- Toda, H.Y., T. Yamamoto (1995) Statistical Inference in Vector Auto Regressions With Possibly Integrated Processes, *Journal of Econometrics*, Cilt;66, Sayı;1-2, s; 225-250.
- Turgut, E., UÇAN, O. (2021) Housing Price Index and Exchange Rate Nexus Sample of Turkey. Presented at the IKSAD International Congress on Social Sciences-VI, Szechenyi.
- Yalçın, E. C., Tıraşoğlu, M., Çevik, E. (2017) Bölgesel Bazlı Konut Fiyat Endeksi İle Ekonomik Güven Endeksi Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: Türkiye Örneği. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*. Cilt;12, Sayı;2, s;123-137.
- Yıldırım, S. , Karakaya Kırmızı, B., Zeren, F. (2021) Türkiye’de Konut Fiyatlarını Belirleyen Makroekonomik Göstergelerin Analizi / Analysis of Macroeconomic Indicators Determining Housing Prices in Turkey . *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, Cilt;5, Sayı;1, s;1-15 .
- Yılmaz, N. K. (2021). Investigation of The Relationship Between Gold, Dollars, Euro Exchange Rates And Housing Sales: A Study with Granger Causality Analysis. *Florya Chronicles of Political Economy*, Cilt;7, Sayı;2, s;169-193.
- Zhang, Y., Hua, X., Zhao, L. (2012) Exploring Determinants of Housing Prices: A Case Study of Chinese Experience in 1999–2010, *Economic Modelling*, Cilt;29, Sayı;6, s;2349-2361.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., Shin, Y. (1992) Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against The Alternative of A Unit Root: How Sure Are We That Economic Time Series Have A Unit Root?. *Journal Of Econometrics*, Cilt;54, Sayı;1-3, s;159-178.

KRİPTO PARALARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR, TARTIŞMALAR VE ÖNERİLER

APPROACHES, DISCUSSIONS AND RECOMMENDATIONS ON THE ACCOUNTING OF CRYPTO COINS

Nurcan BULUT¹

İbrahim KARAASLAN²

Öz

Geçmişten günümüze her ekonomide paranın hesap birimi, değişim aracı ve değer saklama aracı olarak üç temel işlevi vardır. Kripto paraların ise, geleneksel para sisteminden farklı bir yapısı vardır. Farklı yönleriyle ele alınan kripto paraların, muhasebenin temel kavramlarından sosyal sorumluluk kavramının bir gereği olarak raporlanması ve muhasebe yönünün de incelenmesi önemlidir. Bu çalışmanın amacı, kripto paraların muhasebeleştirilmesi konusunda mevcut bilgileri derleyerek ve bu alandaki çeşitli yaklaşımları betimleyerek önerilerde bulunmaktır. Çalışmada kripto varlıkların nakit ve nakit benzeri, finansal araçlar, stoklar ve maddi olmayan duran varlıklar şeklinde sınıflandırılması ve muhasebeleştirilmesi gerektiği yönünde öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Kripto Para, Blok Zincir, Bitcoin, Muhasebeleştirme

Jel Kodlar: : E42, M40, M41

Abstract

In every economy from past to present, money has three basic functions as a unit of account, a medium of exchange and a store of value. Cryptocurrencies have a different structure from the traditional monetary system. It is important that cryptocurrencies, which are discussed in different aspects, are reported as a requirement of the concept of social responsibility, one of the basic concepts of accounting, and their accounting aspects are also examined. The aim of this study is to make recommendations by compiling the available information on the accounting of cryptocurrencies and describing various approaches in this field. In the study, suggestions were made that crypto assets should be classified and accounted as cash and cash equivalents, financial instruments, stocks and intangible assets.

Key Words : Cryptocurrency, Blockchain, Bitcoin, Accounting

Jel Classification : E42, M40, M41

¹ Dr. Öğr. Üyesi Nurcan BULUT, Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, nbulut@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8374-8350

² Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KARAASLAN, Gümüşhane Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Havacılık Yönetimi Bölümü, ibrahimkaraaslan@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9259-4587

GİRİŞ

İnsanoğlu sınırsız istek ve ihtiyaçlara sahiptir ve bu istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetleri edinirken karşılığında bir bedel ödemeleri gerekmektedir. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlere ödenen bedel para olarak ifade edilir.

Başka bir ifadeyle para, mal ve hizmet satın almaya, değer saklamaya ve değer ölçüsü işlevlerini yerine getirmeye yardımcı olan bir araçtır. Paranın temelde üç işlevi vardır. Bu işlevler; malların değiş tokuşunda aracı olmak, değer ölçüsü görevini yerine getirmek ve değer sağlama fonksiyonunu sağlamaktır. Paraya olan talebi, farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse insanların ellerinde para tutmasının üç temel amacı vardır. Bunlar; insanların günlük ihtiyaçlarını karşılama ihtiyacı, geleceği güvence altına almak ve spekülatif amaçlar şeklinde sıralayabiliriz. İnsanların ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkan para zaman içerisinde değişime uğramıştır (Kızıllı, 2022: 104).

Kripto paralar ortaya çıktığı dönemden bu yana ne kavramsal bir tanımı yapılmış ne de yasal bir mevzuata kavuşturulmuştur. Bu yüzden kripto varlıkların maddi olmayan duran varlık, para, nakit ve nakit benzerleri hesap sınıflarından hangisine dahil edileceği hala tartışılan konudur. Bunun yanı sıra tartışılan diğer konular ise, yasa dışı faaliyetlerde kullanılması, herhangi bir düzenleme yapılmadığı için denetiminin yetersiz olması ve spekülatif olması gibi riskleri de barındırmasıdır.

Kripto paralar alternatif bir dijital varlık olarak ortaya çıkmışlardır ve kullanım alanları günden güne daha da artmaktadır. Kripto paraların hangi hesap sınıfı içerisinde muhasebeleştirileceği, kripto varlıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin bir standarda gereksinimin olup olmadığı, ülkelerin nasıl bir yasal düzenleme yapması gerektiğine ilişkin literatürde birçok görüş sunulmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, kripto paraların nasıl sınıflandırıldığı ya da nasıl muhasebeleştirildiğiyle ilgili ayrı ayrı çalışmalar tespit edilmektedir. Bu çalışmanın mevcut çalışmalardan farkı ise, kripto paraların nasıl sınıflandırıldığı ve muhasebeleştirildiğine ilişkin yaklaşımların bütünsel bir yaklaşımla ele alınmasıdır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde kripto varlıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin literatür taraması yapılacak, ikinci bölümde kripto paralara ilişkin genel bilgiler verilecektir. Son bölümde ve sonuç kısmında ise, kripto paraların muhasebeleştirilmesine yönelik yaklaşımlar ifade edilecek ve muhasebe kayıtlarında nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğine ilişkin tavsiyeler sunulacaktır.

1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Dilek ve Doğan (2023), çalışmalarında öncelikle kripto paraların muhasebedeki diğer varlıklardan farklı olduğunu ve muhasebeleştirilmesi konusuna ilişkin düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar ile kamu otoritelerinin net bir düzenleme yapmamasının farklı yaklaşımların benimsenmesine sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Kripto paraların muhasebeleştirilmesine ilişkin benimsenen farklı yaklaşımlar ifade edildikten sonra nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğine ilişkin önerilerde

bulunmuşlardır. Kripto paraların muhasebeleştirilmesi hususunda tekdüzenin sağlanması için Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)'nin kripto paraların muhasebeleştirilmesine ilişkin bir standart yayınlanabileceğini önermişlerdir, yine ülkemizde de standartların yayınlanması konusunda yetkili kuruluş olan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'nin da uluslararası standartlarla aynı doğrultuda TMS'lerde düzeltmeler yapması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Belluci ve diğ (2022), çalışmalarında kripto paraların muhasebe uygulamalarını nasıl etkilendiğine ilişkin bir çerçeve oluşturmak amacıyla, muhasebe uygulamalarında ve çalışmalarında kripto para kullanımına ilişkin akademik literatürü gözden geçirmişlerdir. Kripto paraların kazanç manipülasyonunun önlenmesi ile bilgi ve verilerin güvence altına alınmasına katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Anderson ve diğ (2022), çalışmalarında 2013'ten 2021'e kadar elle toplanan verileri kullanarak ABD kamu firmalarının kripto varlıklarını nasıl hesapladığını incelemişlerdir. Çalışmada üç temel bulgu ortaya konulmuştur. Birincisi, kripto varlıkların çeşitlerinin artıyor olmasına rağmen, düzenleyici ve denetleyici kurumların açıklamaları bulunmaması nedeniyle gelecekte kripto varlıkların ne derece kullanılacağını tahmin etmenin zor olduğudur. İkincisi, firmalar kripto varlıkların muhasebeleştirilmesinde önemli ölçüde takdir yetkisine sahip olduğudur. Üçüncüsü, teoriyle tutarlı olarak firmaların yönlendirilmemesi durumunda, kripto para birimlerinin daha likit olduğu durumda gerçeğe uygun değer muhasebesini benimseme olasılığının daha yüksek olacaktır.

Kızıllı (2022), çalışmasında, dünyada ve ülkemizdeki kripto paralara ilişkin yasal mevzuatı ele almıştır. Kripto paraların muhasebeleştirilmesine yönelik yevmiye kayıtları yapılmıştır. Araştırmada, kripto varlıkların Diğer Stoklar, Diğer Menkul Kıymetler, Diğer Hazır Değerler, Diğer Mali Duran Varlıklar, Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar, Kripto Varlıklar ve Kripto Paralar hesapları şeklinde muhasebeleştirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kılıç ve Alataş (2022), çalışmalarında kripto paralar üzerine yapılan çalışmaların içerik analizini yapmışlardır. Yapılan araştırma sonucunda mevcut eksiklik ve boşlukların olmasına rağmen kripto varlıklar muhasebeleştirilirken çoğunlukla kullanılan hesap grupları; finansal araç, stok, nakit ve nakit benzeri varlık, maddi olmayan duran varlıklardır. Çalışmada kripto paranın ortak bir tanımının yapılması gerektiği ve uluslararası düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından, uluslararası kripto para birimleri adında bir standardın hazırlanması gerektiği önerilmektedir.

Koç, (2022), çalışmasında Türkiye'de kripto paraların Türkiye Finansal Raporlama Standartları ve Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında ne şekilde muhasebeleştirileceğini ortaya koymuşlardır. Kripto paralar nakit ve nakit benzerleri, stok, maddi olmayan duran varlık ve finansal araç hesaplarında muhasebeleştirilmektedir.

Gediz Oral ve Yeşilkaya (2021), çalışmalarında mevcut kripto para vergilendirme yaklaşımlarını değerlendirmişlerdir. Esnek bir vergi planlaması yapılmasıyla, vergilendirme kademesinde kripto

paraların aşamalı tanımlanmasıyla konuyu ele almanın kripto paraların vergilendirilmesinde daha başarılı olunacağı sonucuna varılmıştır.

Gümüş ve Sağdıç (2021), çalışmalarında öncelikle Türkiye'nin kripto para kullanımında dünyada dördüncü sırada, Avrupa'da birinci sırada olduğunu ifade etmişlerdir. Kripto paraların bu kadar popüler olmasının dolandırıcılık ve seçmen tercihlerinin çarpıtılmasına yol açabileceğini, bunu engellemenin ise vergi denetimi ile olacağını düşünmektedirler. Çalışmada kripto paranın dijital paraya dönüştürülerek Merkez Bankasınca tanınması gerektiği, bilgi edinme yoluyla vergi denetimi yapılması gerektiği ve değer artış kazancı üzerinden vergilendirme yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Ramassa ve Leoni (2021), çalışmalarında IASB'nin paydaşlarının beklentilerini ve düzenleyici rolünün altındaki motivasyonları tespit ederek, meydana çıkan kripto para birimleri muhasebesi sorununu nasıl ele aldığını araştırmışlardır. Kripto para birimi muhasebesini düzenlemeye yönelik ulusal standart belirleyicilerin girişimleriyle karşı karşıya kalan IASB, seçmenlerin ve Yönetim Kurulu üyelerinin eleştirilerine rağmen, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Yorumlama Komitesi (IFRS IC) tarafından sonlandırılan, mevcut standartlarına dayalı bir gündem kararıyla düzenleyici alandaki konumunu savunmuştur.

Aslan (2020) çalışmasında, geniş yelpazeye yayılan özelliklere haiz kripto paraların nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini ele almıştır. Kripto paranın muhasebeleştirilmesiyle ilgili olan küresel çapta faaliyetlerini yürüten muhasebe meslek örgütleri, düzenleyici kuruluşlar ve denetim firmalarının çalışmalarının sonuçlarını ortaya koymuş, ortaya çıkarılan görüşlerin finansal tablolar üzerindeki etkisini analiz etmiştir.

Shehada ve Shehada (2020), çalışmalarında kripto para birimleri muhasebesinin zorlukları, UFRS'nin mevcut muhasebe çerçevesi ve kripto para birimlerinin muhasebesi için uygun modelin ne olduğu üzerinde durmuşlardır. Çalışmanın bulguları, geleneksel UFRS çerçevesiyle karşılaştırıldığında kripto para birimlerinin muhasebeleştirilmesinde UFRS'de eksikliklerin olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca, işletmelerin iş modellerini kullanmanın, işletmelerin esas faaliyetlerindeki ve ekonomik içerilerindeki farklılıkların, geleneksel UFRS çerçevesiyle karşılaştırıldığında kripto para birimlerinin muhasebe biçimlerinin farklı kullanımına yol açtığı sonucuna varmışlardır.

Yüksel (2020), çalışmasında kripto varlıklar, kripto varlıkların temini ve çeşidi hakkında bilgiler verdikten sonra, IASB'nin kamuoyunun görüşüne sunduğu kripto paraların muhasebeleştirilmesine ilişkin geçici gündem kararını, kripto para dışında diğer kripto varlıkların muhasebeleştirilmesini incelemiştir. IASB'nin aldığı geçici karara göre; kripto varlık satılmak için elde tutuluyorsa IAS 2 Stoklar içerisinde, bu durum dışındaysa IAS 38 Maddi Olmayan Duran Varlık olarak değerlendirilecektir.

Konuşkan ve diğ (2019) yaptıkları çalışmada kripto paraların kendi aralarında birbirini etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Çalışmada 01.01.2018-31.12.2018 tarihi arasında Bitcoin, Ethereum ve

Ripple kripto paralarının kapanış fiyatları kullanılmıştır. Bu üç para birimi arasında kısa dönem ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yalçın (2019), çalışmasında öncelikle kripto değişim araçlarını incelemiştir. Daha sonrasında bu değişim araçlarının emtia, para ve menkul kıymet olarak tanımlanması durumunu ele almıştır. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ve Muhasebe Standartları kapsamında, bu değişim araçlarının madencilikini yapan, alım satımın yapan, değişim aracı olarak kullanan işletmeler için muhasebeleştirme ve finansal tablolarda gösterme konusunu ele almıştır.

Onay (2018) çalışması, kripto paraların muhasebeleştirilmesini ve kripto para işlemlerinin işletmelerin iç kontrolüne etkisini inceleyen ilk çalışmalardan biridir. Çalışmada, kripto paraların özelliklerini ve kripto paralara ilişkin Türkiye, Rusya ve Amerika gibi ülkelerdeki ilk yasal düzenlemeleri özetlemiştir. Bu çalışmada, IFRS kapsamında kripto paraların elde tutma amacına ve işletmenin faaliyet konusuna bağlı olarak nakit ve nakit benzeri, maddi olmayan duran varlık, menkul kıymet veya stok olarak sınıflandırılabilceği ve bu doğrultuda muhasebeleştirilebileceği savunulmuştur.

Yatsyk (2018), çalışmasında IFRS'ye göre kripto para birimlerinin finansal muhasebesini ele almıştır. Çalışmada finansal muhasebede kripto para biriminin tanımını ve düzenleyici kuruluşların yayınlarının uygulanabilirliğini ifade etmiştir. Yazar, Ukraynalı ve yabancı araştırmacıların kripto paranın özü ve finansal muhasebenin bir nesnesi olarak sınıflandırılması konusundaki mevcut başarılarını özetlemekte ve kripto para birimlerinin Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (IFRS) göre finansal tablolarda muhasebeleştirilmesi gerektiğini önermiştir.

2. GELENEKSEL PARALARDAN KRİPTO PARALARA TARİHSEL SÜRECİN GELİŞİMİ

Para, kullanılmaya başlanmasından günümüze kadar insan hayatında oldukça önemli bir yere sahip olan bir kavramdır. Aynı zamanda tarih boyunca sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmuştur. Paranın henüz kullanılmadığı dönemlerde günlük hayatta takas ekonomilerinin varlığı görülmektedir. Geçmişten günümüze her ekonomide paranın değişim aracı, hesap birimi ve değer saklama aracı olarak üç temel işlevi vardır. Ekonomik hayatta paranın önemi konusunda yaygın bir görüş birliği bulunsa da tanımı ve kapsamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Literatürdeki en yaygın tanıma göre para, mal ve hizmet alımında ve borçların geri ödenmesinde genel kabul görmüş bir araçtır. Paranın taşınabilir olması, dayanıklı olması, bölünebilir olması, standarda sahip olması ve taklit edilmemesi gibi çeşitli özellikleri vardır (Orhan ve Erdoğan, 2013: 5-6).

Tarihte altından kâğıda, çeşitli tahıllardan balina dişlerine kadar para olarak çeşitli malzemeler kullanılmış, ödeme sistemleri ve araçları her zaman çeşitlenmeye ve gelişmeye devam etmiştir. Bu dönüşüm temel olarak gelişen teknoloji, ticaretin içselleşmesi ve finansal piyasaların ortaya çıkan

ihtiyaçları gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme ve yüksek teknoloji, modern dünyayı şekillendiren en önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Günümüzde teknolojideki gelişmeler sayesinde nakde ihtiyaç duymadan günlük işlemler karşılanabilmektedir. Tüketiciler günlük işlemlerini kredi kartı, online ödeme veya mobil bankacılık gibi uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir. Bunların yanı sıra günümüz tüketicilerinin ve iş dünyasının ödeme aracı olarak kullandığı bir diğer ödeme türü de dijital paradır. Bu dijital para birimleri, dijital ortamda oluşturulan, dijital ortamda saklanan ve paranın işlevlerini gösteren araçlardır (Zamani ve Babatsikos, 2017: 2).

Küresel piyasalar, geçmişte çeşitli faktörlerden dolayı birçok finansal ve ekonomik kriz yaşamıştır. 1930'lu yıllarda ekonomide ve finansal piyasalarda yaşanan balonun ardından ortaya çıkan Büyük Buhran, 1970 sonrasında emtia, döviz kuru, gayrimenkul ve hisse senetlerindeki dalgalanmalar, 2008 yılında ABD’de ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan ipotekli konut kredileri kaynaklı finansal kriz bunların en önemlileridir. (Şensoy, 2013: 1). En yakın tarihte, tüm dünyayı derinden etkileyen finansal ve ekonomik kriz ise Kovid-19 pandemisidir. 1 Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Kovid-19 virüsü salgını, yaşamımızın neredeyse tüm alanını etkilediği için geçmişten günümüze yaşanan büyük krizlerin başında gelmektedir.

Dünyada uygulanan ekonomi ve maliye politikalarının sonucunda 2008 yılında yaşanan küresel krizle birlikte ülkelerde finansal kurumlara ve merkezi yönetimlere olan güven azalmıştır. Güvendeki bu azalma etkisini ulusal para birimlerinde de göstererek bireylerin ve kurumların dijital para birimlerine olan ilginin artmasına sebep olmuştur (Bakır, 2018:132). Nitekim dijital para, karşılıklı ödemelerde ve uluslararası para transferlerinde yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Hiçbir devlet otoritesine ve finans kurumuna ihtiyaç duyulmadan ortaya çıkan bu dijital para birimlerinin kullanımının hızla artması merkez bankalarının ekonomiyi kontrol etme yetkilerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu dijital para birimlerinin günümüzde en fazla kullanılanı ise Bitcoin’dir. Nitekim ilk üretildiği 2009 yılından bu yana Bitcoin’e olan ilgi sürekli olarak artmaya devam etmektedir.

Hyman Minsky (1992), 'Finansal İstikrarsızlık Hipotezi'nde genişletici para politikası sonucunda yatırımcıların risk iştahındaki artışın olumsuz sonuçlarına odaklanmıştır. 2008 küresel finans krizi sonrasında merkez bankaları ve finansal kuruluşlara olan güvenin kaybolmasıyla birlikte kripto paralar ön plana çıkmaya başlamış ve kullanımı yoğunluk kazanmıştır. Kovid-19 salgını sürecinde evde geçirilen zamanın artmasıyla birlikte yatırımcılar, geleneksel yatırım araçlarının yerine kullanımı giderek artan riskli kripto para birimlerine büyük ilgi göstermiştir. Dünyada hemen hemen tüm merkez bankalarının, Kovid-19'un olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla bilançolarını genişleterek bireylere ve işletmelere nakit ve kredi şeklinde çeşitli destekler sunması, yatırımcıların riskli yatırım araçlarına yönelmesine ve kripto para piyasalarında daha fazla işlem yapmalarına sebep olmuş bunun sonucunda riskli varlıklara artan talep kripto paraların rekor fiyatlara ulaşmalarına sebep olmuştur.

Dijital yollarla gerçekleştirilen işlemlerin artmasıyla birlikte dijital paranın bir türü olan kripto (şifreli) para birimleri de üretilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Bitcoin, Satoshi Nakamoto'nun 2008 yılında yayınladığı bir çalışmada açıklanan, açık kaynak projesi olarak geliştirilen ve kullanıcılara sunulan ilk elektronik paradır. Bitcoin'in en önemli özelliği bir üretim merkezine sahip olmadan (merkeziyetsiz olması) üretiminin gerçekleştirilmesidir. Bu durum, herhangi bir kişi, grup veya ülkenin kontrolünde olmadığı ve sunucu bilgisayar olmadan eşler arası (P2P ağı) ağ üzerinde işlendiği anlamına gelmektedir (Nakamoto, 1998: 1).

Kripto para birimleri gelişen finansal teknolojilerin ürünleridir. “Finansal Teknolojiler veya ‘Fintech’ terimi, finansal hizmetler sektörünü dönüştürme potansiyeline sahip çeşitli yenilikçi iş modellerini ve gelişen teknolojileri tanımlamak için kullanılmaktadır” (IOSCO, 2017: 4). Kripto para üretiminin temelinde blockchain adı verilen bir teknoloji yatmaktadır. Blockchain teknolojisi tüm işlemlerin şifrelenip kaydedilmesini ve bu kayıtların bloklar halinde saklanmasını sağlamaktadır. Kripto paraların teknolojik altyapısını oluşturan bu teknolojinin, internetten sonra en önemli teknolojik gelişmelerden biri olduğu öne sürülmektedir. Blockchain verinin işlenmesi, iletilmesi, depolanması ve güvenliği üzerindeki geniş kapsamlı etkileri nedeniyle kripto paraların işlerliğini sağlamasının ötesinde birçok farklı alana da teknolojik çözümler sunma potansiyeline sahiptir (Onay, 2021: 189).

Avrupa Merkez Bankası (ECB) dijital para birimlerini üç kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki çevrimiçi oyunlarda kullanılan 'Kapalı sanal para şeması', ikincisi sanal mal ve hizmet alımlarında kullanılan 'Tek yönlü akış sanal para şeması' ve sonuncusu ise 'Çift yönlü sanal para şeması'dır. Bitcoin bu şemalar arasında üçüncü sırada yer almaktadır (Bakır, 2018: 3; ECB, 2012: 5).

2.1 Kripto Para Birimleri

Kripto para birimleri, herhangi bir ülkenin egemenlik gücünü temsil etmeyen ve merkez bankaları tarafından üretilmeyen blok zinciri tabanlı dijital varlıklardır. Kripto para birimleri ile bireyler veya kurumlar, egemen devletlerin para birimlerinde olduğu gibi ödeme yapabilir veya alabilirler. 2020 yılı itibarıyla kripto paraların kullanımı alıcılar, satıcılar ve yatırımcılar arasında hızla yayılmıştır. Bugün finans piyasasında binlerce kripto para vardır. Bu para birimleri Dolar, Euro Sterlin vb. gibi fiziksel formları olmadığından sanaldır.

Piyasada Bitcoin'den türetilen, Altcoin (Alternatif coin) adı verilen birçok kripto para türü bulunmaktadır. Altcoinler, ilk dijital para birimi olan Bitcoin'in alternatifi olan kripto para birimleridir. Altcoinlerin genel amacı blockchain teknolojisini kullanarak farklı sorunlara çözüm yolu aramaktır. Her altcoinin farklı bir amacı vardır. Son dönemde piyasa değeri en yüksek olan bazı kripto paralar ise; Ethereum, Ripple, Litecoin, Tether, Binance Coin, Cardano vb. olarak ifade edilebilir. Bu kısımda Bitcoin ve alternatif kripto paraların bir kısmı incelenecektir.

2.1.1 Bitcoin

İlk kripto para birimi olan Bitcoin, 2008 yılında Satoshi Nakamoto'nun 'Bitcoin: A peer to peer electronic cash system' adlı makalesinde tanıtılmıştır (Nakamoto, 2008). Bitcoin sanal para birimi, işlemler veya blok zinciri güncellemeleri gibi sistem bilgilerini yaymak için kullanılan merkezi olmayan bir eşler arası (P2P) ağın üzerine inşa edilmiştir (Sola ve Joancomarti, 2014:1). Bitcoin toplamda 21 milyon arza sahip olacak şekilde kodlanmıştır. Bitcoin dijital ortamlarda, aracı olmadan ve herhangi bir devlete bağlı olmaksızın işlemlerin, alım satımların basit, hızlı ve güvenilir bir şekilde yapılmasına olanak sağlayan bir dijital para birimidir (İnce ve Alpen, 2018: 17). Aşağıda 2012'den günümüze Bitcoin fiyatlarının (BTC/USD) aylık gelişim grafiği verilmiştir.

Şekil 1. Bitcoin Fiyatlarının (BTC/USD) Gelişimi

Kaynak: <https://www.tradingview.com>

Bitcoin fiyatının tarihsel gelişimine ilişkin yukarıdaki grafik incelendiğinde, 2017 yılı başlarına kadar Bitcoin fiyatında çok fazla değişimin yaşanmadığı, genellikle yatay seyrettiği gözlemlenmektedir. 2017 yılı başından itibaren Bitcoin'e artan yatırımcı ilgisi ile birlikte Bitcoin fiyatının hızla arttığı ifade edilebilir. 2020 yılı başında ortaya çıkan ve hızla yayılan Kovid-19 salgını aynı zamanda Bitcoin fiyatının oldukça yüksek oranda artışının başlangıcına rastlamaktadır. ABD İlaç ve Gıda Dairesi'nin (FDA) 23 Ağustos 2021 tarihinde Pfizer-BioNTech'in Kovid-19'a karşı geliştirdiği aşuya tam onay verdiğini açıklamasıyla, Bitcoin fiyatının da düşüşe geçtiği gözlemlenmektedir.

2.1.2 Ethereum

Ethereum, 2013 yılında Vitalik Buterin adında bir bilgisayar programcısı tarafından geliştirilmiş merkeziyetsiz bir ağdır. Kurmuş olduğu kripto para biriminin ismi Ethereum olarak bilinse de, aslında Ethereum, kurmuş olduğu ağın ismi, Ether ise kripto para biriminin ismidir. Fakat Ethereum çoğunlukla hem ağ hem de kripto para birimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Göttfert, 2019: 14).

2015 yılında piyasada yerini alan Ethereum, akıllı sözleşmeler üzerine kurulu merkeziyetsiz bir sistem olarak tanıtılmıştır. Akıllı sözleşmeler, blok zincirleri kesintisiz çalışan, dolandırıcılık gibi olayların ve aracılardan müdahalelerinin olmadığı kendi kendini yürütebilen sözleşmelerdir (Houben ve Snyers, 2018: 33). Ethereum akıllı kontratları, geleneksel kontratlara göre daha iyi güvenlik sağlamanın yanı sıra belirli maliyetleri de minimuma indirmeyi hedeflemektedir (Piedada, 2018: 17). Aşağıda 2015’den günümüze Ethereum fiyatlarının (ETH/USD) aylık gelişimi verilmiştir.

Şekil 2. Ethereum Fiyatlarının (ETH/USD) Gelişimi

Kaynak: <https://www.tradingview.com>

Ethereum fiyatının grafiği incelendiğinde Bitcoin fiyat grafiğine benzer şekilde hareket ettiği söylenebilir. 2017 yılı başlarına kadar mevcut tüm kripto paralarda olduğu gibi Ethereum fiyatında da genellikle yatay hareketin olduğu gözlemlenmektedir. 2017 yılıyla birlikte artan Ethereum fiyatı 2018 yılı sonlarına doğru düşüşe geçerek hemen hemen 2017 yılı fiyatına yaklaşmıştır. 2020 yılı ortalarında Ethereum fiyatında gözlenen yükseliş 2021 yılı ortalarında zirveye ulaşmış o tarihten günümüze kadar düşüş eğiliminin sürdüğü gözlemlenmektedir.

2.1.3 Ripple

2012 yılında piyasaya sürülen Ripple’in amacı blok zincir teknolojisini kullanarak bankalar veya büyük kurumsal firmaların yüksek tutarlardaki para transferlerini olabildiğince hızlandırmaktır. Ripple’in teknik olarak Bitcoin’den birçok farkı vardır. Ripple’in asıl amacı, Bitcoin madenciliğinde olduğu gibi yüksek elektrik masraflarının olmadığı bir platform oluşturmaktır. Bunun sağlanması için 100 milyar Ripple önceden üretilmiştir. Üretilen Ripple’in her yıl bir milyarı piyasaya sürülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Ripple kripto paraların doğasına ters olarak bir şirket tarafından yönetilmektedir (Aslan, 2018: 10). Günümüzde dünya çapındaki birçok finansal kuruluş Ripple altyapısını kullanmaktadır. Aşağıda 2014’den günümüze Ripple fiyatlarının (XRP/USD) aylık gelişimi verilmiştir.

Şekil 3. Ripple Fiyatlarının (XRP/USD) Gelişimi

Kaynak: <https://www.tradingview.com>

Ripple fiyatının yukarıdaki grafiği incelendiğinde, Ripple fiyatında da 2017 yılına kadar yatay fiyat hareketi gözlemlenmektedir. 2017 yılı sonları ile birlikte oldukça yüksek düzeyde fiyat artışı gerçekleşmiş, Ripple fiyatının 2020 yılı itibariyle 2017 yılında yükselişin başladığı fiyat düzeyine geri geldiği söylenebilir. 2020 yılı ortalarında Ripple fiyatında gözlenen yükseliş 2021 yılı ortalarında zirveye ulaşmış o tarihten günümüze kadar düşüş eğiliminin sürdüğü gözlemlenmektedir.

3. KRİPTO PARALARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Günümüzde kripto paraların kullanımının artmasıyla birlikte kripto paraların muhasebeleştirilmesi önem arz etmektedir. Kripto paraların nasıl muhasebeleştirileceğiyle ilgili düzenleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşların herhangi bir yasal düzenlemesi bulunmamaktadır. Bazı ülkeler kripto parayı tamamen yasaklamazken, nasıl muhasebeleştirileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemişlerdir. ABD’de kripto paraların “emtia” mı yoksa “menkul kıymet” sınıfına ait olup olmadığına ilişkin tartışmalar halihazırda sürmektedir.

Kripto paralar muhasebeleştirilirken muhasebenin temel kavramlarına uygun olarak muhasebeleştirilmeliler. Temel kavramlardan özün önceliği göz önünde bulundurulmalıdır. Literatürdeki çalışmalarda kripto paralar aşağıdaki şekillerde sınıflandırılıp muhasebeleştirilmektedir.

3.1 Kripto Paraların Nakit ve Nakit Benzeri Olarak Muhasebeleştirilmesi

TMS 7 Nakit Akış Tablosu standardında nakit, işletmedeki nakit ve vadesiz mevduat şeklinde ifade edilmiştir. Nakit benzerleriyse, tutarı belirli bir nakde çabucak dönüştürülebilen, yüksek nakte

dönüşme hızına haiz değerindeki değişim riski çok önemli olmayan kısa vadeli yatırımlar olarak ifade edilmiştir. Vadesi 3 ay veya 3 aydan daha kısa olan varlıklar nakit benzeri varlıklardır (KGK; TMS 7).

Kripto paralar, kısa vadeli yatırımlarda değerinde oluşan yüksek dalgalanmalardan dolayı önemli seviyede yüksek risk içermesinin yanı sıra, uzun vadeli yatırım aracı olarak da kullanılabilir. Yabancı paralar da yüksek risk içerdiği ve yatırım aracı olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, kripto paralar da yabancı paralar da olduğu gibi nakit ve nakit benzeri şeklinde muhasebeleştirilebilir (Dilek ve Doğan, 2023: 87).

Kripto paraların nakit olarak değerlendirilmesi durumunda, 100 KASA Hesabı'nın alt hesaplarında izlenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Kripto paralar, para borsalarının ortalama değeri üzerinden muhasebeleştirilir. Kripto paraların alım satımı sırasında oluşan kar veya zarar Kambiyo Karı/Zararı'dır. Bu yüzden 646 KAMBİYO KARLARI ve 656 KAMBİYO ZARARLARI Hesaplarının alt hesaplarında muhasebeleştirilmesi doğru bir yaklaşımdır. Kripto paraların alım ve satımı esnasında ödenen komisyonların da 653 KOMİSYON GİDERLERİ Hesabının alt hesaplarında, komisyon geliri oluşması durumunda ise, 643 KOMİSYON GELİRLERİ Hesabında izlenmesi gerekmektedir (Güney ve Şavlı, 2023: 19).

Örnek 1: GÜNEŞ İşletmesi 12.04.2023 tarihinde 3 adet Ethereum'u tanesi 44.000 TL'den satın almıştır. 132.000'lik tutar işletmenin X Bankası hesabından ödenmiştir.

Alışla ilgili olarak yapılacak muhasebe kaydında Kasa Hesabı borçlandırılıp, Bankalar Hesabı alacaklandırılacaktır.

12.04.2023	
100 KASA HESABI	132.000
100.00 Kripto Para Kasası	
100.00.00 Ethereum	
102 BANKALAR HESABI	132.000
102.01. X Bankası	
Ethereum alış kaydı	

3.2 Kripto Paraların Finansal Araç Olarak Muhasebeleştirilmesi

Finansal varlıklardan biri olan yatırım amacıyla elde tutulan finansal varlıklar, nakit ve nakit benzerleri, ticari ve diğer alacaklar, finans sektörünün faaliyetlerinden ötürü oluşan alacaklar dışında kalan varlıklar finansal araçların kapsamına dahil edilmektedir. Ayrıca finansal araçlar, atıl fonların değerlendirilmesi, faiz, temettü geliri sağlaması, ortaklık hakkı vermesi, alım-satım kârı elde sağlaması gibi durumlardan dolayı tercih edilmektedir. Finansal araçların sınıflandırılmaları kapsamında finansal

varlıkların yönetim modeline göre, varlıkların sonraki dönemlerde gerçeğe uygun değerleri ya da itfa edilmiş maliyet değerleriyle sınıflandırılmalarını gerektirmektedir (KGGK, TFRS 9).

Finansal araçlara yönelik olarak yapılan bu tanımlamalardan hareketle, kripto paranın finansal aracın kapsamına tümüyle girmediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu açıklamalardan hareketle kripto parayı finansal araç olarak değerlendirmek pek mümkün olmamaktadır. Fakat kripto paraları ayrı ayrı değerlendirmekten ziyade bir bütün olarak birbirine getirildiklerinde, eğer varlığa dayanan menkul kıymeti oluşturmaları durumunda, kripto paraları finansal araç olarak sınıflandırmak mümkün olabilmektedir. Ayrıca, kripto paraların vadeli işlemlere konu olması halinde, kripto para üzerine oluşturulan türev araçlar finansal araç kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu açıklamalardan hareketle, eğer kripto para bir finansal araç olarak değerlendiriliyorsa bu durumda 117 DİĞER FİNANSAL YATIRIMLAR Hesabı'nın borçlandırılması, kripto paranın satılması halinde de 117 DİĞER FİNANSAL YATIRIMLAR HESABI'nın alacaklandırılır. Ayrıyeten, alış ve satış bedeli arasında ortaya çıkacak farkların da muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Olumlu sapmaların 661 MENKUL KIYMET YATIRIMLARINDAN FAİZ GELİRLERİ Hesabı'nda alacaklandırılması, olumsuz sapmaların ise 780 FİNANSMAN GİDERLERİ Hesabı'nda borçlandırılması tavsiye edilmektedir (Koç, 2022: 297).

Örnek 2: GÜNEŞ İşletmesi 12.04.2023 tarihinde 3 adet Ethereum'u tanesi 44.000 TL'den satın almıştır. 132.000'lik tutar işletmenin X Bankası hesabından ödenmiştir. Ethereum'lardan biri 15.06.2023 tarihinde 45.000 TL'den satılmıştır.

12.04.2023	
117 DİĞER FİNANSAL YATIRIMLAR	132.000
117.00. Ethereum	
102 BANKALAR HESABI	132.000
102.01. X Bankası	
Ethereum alış kaydı	
<hr/>	
15.06.2023	
102 BANKALAR HESABI	45.000
102.01. X Bankası	
117 DİĞER FİNANSAL YATIRIMLAR	44.000
117.00. Ethereum	
661 MENKUL KIYMET YATIRIM	
FAİZ GELİRLERİ	1.000
Ethereum satış kaydı	
<hr/>	

3.3 Kripto Paraların Maddi Olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirilmesi

Kripto paralar maddi olmayan duran varlık olarak nitelendirildiklerinde, değerlendirilirken iki yaklaşımdan biri esas alınmaktadır. Bunlar; maliyet modeli ve yeniden değerlendirme modelidir. Maddi olmayan duran varlık olarak nitelendirilen kripto paraların maliyet bedeli üzerinden ölçülmeleri durumunda varsa değer düşüklüğü ve amortismanın indirilmesi gerekmektedir. Aktif bir piyasanın var olması durumunda ise kripto varlıklar yeniden değerlendirme yaklaşımına göre ölçülmektedir. Fakat bu ölçüm tüm kripto paralar için geçerli olmayabilir. Yeniden değerlendirme modeliyle ölçülen bir varlığın aktif bir piyasada işlem görmemesi durumunda, bu varlığın maliyet bedeliyle ölçülmesi gerekmektedir. Aynı zamanda kripto paralar değer düşüklüğüne tabi olup, değer düşüklüğünün oluşması durumunda kar/zarar hesaplarında muhasebeleştirilmektedir (Koç, 2022: 301).

Kripto paraların TMS 38 Standardına göre maddi olmayan duran varlık kapsamında değerlendirilmesi durumunda, dönem sonu finansal tablolarında yeniden değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir. Maddi duran varlık değer artışı, eğer yeniden değerlendirme sonucunda oluşmuş ise, bu artışın diğer kapsamlı gelirler içerisinde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Tam tersi durumun gerçekleşmesi halinde ise, maddi duran varlık değer düşüklüğü yeniden değerlendirme sonucunda oluşmuş ise, bu azalışın fon sıfırlanana kadar diğer kapsamlı gelirdeki tutardan düşürülmesi gerekmektedir (KGG; TMS 38).

Kripto paraların maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesinde, kripto paranın satın alınması halinde 267 DİĞER MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR Hesabı borçlandırılırken, kripto paranın satılması halinde ise hesabın alacaklandırılması tavsiye edilmektedir.

Örnek 3: GÜNEŞ İşletmesi 12.04.2023 tarihinde 3 adet Ethereum'u tanesi 44.000 TL'den satın almıştır. 132.000'lik tutar işletmenin X Bankası hesabından ödenmiştir. Ethereum'lardan biri 15.06.2023 tarihinde 45.000 TL'den satılmıştır.

12.04.2023	
267 DİĞ. MADDİ OL. DURAN VARLIK	132.000
267.00. Ethereum	
102 BANKALAR HESABI	132.000
102.01. X Bankası	
Ethereum alış kaydı	

15.06.2023	
102 BANKALAR HESABI	45.000
102.01. X Bankası	
267 DİĞ. MADDİ OL. DURAN	
VARLIK	44.000
267.00. Ethereum	
649 DİĞ. OLAĞAN	
GELİR VE KARLAR	1.000
Ethereum satış kaydı	

3.4 Kripto Paraların Stok Olarak Muhasebeleştirilmesi

Kripto paraların muhasebeleştirilme yaklaşımlarından bir diğeri de stok olarak muhasebeleştirilmesidir. Muhasebeleştirme TMS 2 muhasebe standardına göre olacaktır. TMS 2'ye göre stoklar, esas iş akışı içinde satılmak amacıyla elde tutulan, esas iş akışı içinde satılmak amacıyla üretilmekte olan veya üretim sürecinde veya hizmet sunumunda kullanılacak hammadde ve malzeme formunda bulunan varlıklar olarak tanımlanmaktadır (KGG, TMS 2).

Kripto paraların stok olarak muhasebeleştirilmesinde, kripto paranın satın alınması halinde maliyet bedeli ile 153 TİCARİ MALLAR Hesabı borçlandırılırken, kripto paranın satılması halinde ise 600 YURTİÇİ SATIŞLAR ya da 601 YURTDIŞI SATIŞLAR hesabının alacaklandırılması tavsiye edilmektedir. Satılan kripto paraların maliyet kaydını yaparken ise 621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ Hesabı borçlandırılırken, 153 TİCARİ MALLAR Hesabının alacaklandırılması tavsiye edilmektedir.

Örnek 4: GÜNEŞ İşletmesi daha önceden tanesi 44.000 liradan satın aldığı 3 Ethereum'dan 2 tanesini 16.06.2023 tarihinde KDV hariç 90.000 TL'ye satmıştır. Satın alan işletme ise Ethereum ile ödeme yapmıştır.

12.04.2023	
100 KASA HESABI	90.000
100.00. Ethereum	
600 YURTİÇİ SATIŞLAR	90.000
Ethereum satış kaydı	

16.06.2023

621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ 88.000

153 TİCARİ MALLAR 88.000

Ethereum maliyet kaydı

SONUÇ

2008 küresel finans krizinde çok sayıda ülke merkez bankasının büyük miktarlarda karşılıksız para basmak suretiyle finansal sistem içerisinde bulunan fakat iyi yönetilmeyen birçok bankanın kurtarılmasını sağlarken, bir taraftan da bedelini yüksek vergiler ve yerel para birimlerinin değer kaybetmesi ile halkın ödemesi, merkezi otoritelere ve finansal kurumlara güven kaybına neden olmuştur. Kurumlara duyulan güvende azalış, etkisini ulusal para birimlerinde de göstererek bireylerin ve kurumların ulusal paralardan uzaklaşmasına ve dijital para birimlerine olan ilginin artmasına sebep olmuştur.

Kripto para birimleri, herhangi bir ülkenin egemenlik gücünü temsil etmeyen ve merkez bankaları tarafından üretilmeyen blok zinciri tabanlı dijital varlıklardır. Kripto para birimleri ile bireyler veya kurumlar, egemen devletlerin para birimlerinde olduğu gibi ödeme yapabilmekte veya alabilmektedirler. 2020 yılı itibarıyla kripto paraların kullanımı alıcılar, satıcılar ve yatırımcılar arasında hızla yayılmıştır.

Kripto para birimlerinin merkeziyetsiz olması, birçok ülkenin finansal kurumları tarafından henüz yasal anlamda bir finansal varlık olarak kabul görmemesi, halihazırda en çok muhasebe alanını etkilemiş ve bu alanda yeni çalışmalara ve tartışmalara kapı aralamıştır. Kripto paraların günümüzde gündelik hayattaki kullanımının artması ve bunun sonucunda ortaya çıkan finansal olayların izlenmesi muhasebe açısından son dönemlerde üzerinde önemle durulan konuların başında gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, kripto paraların gelişimini ele almak ve bu yeni finansal varlıkların sınıflandırılması ve muhasebeleştirilmesine ilişkin bütünsel bir yaklaşımla tespit ve önerilerde bulunmaktır.

Kripto paraların nasıl muhasebeleştirileceğiyle ilgili düzenleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşların herhangi bir yasal düzenlemesi bulunmamaktadır. Bazı ülkeler kripto parayı tamamen yasaklamazken, nasıl muhasebeleştirileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemişlerdir. ABD’de kripto paraların “emtia” mı yoksa “menkul kıymet” sınıfına ait olup olmadığına ilişkin tartışmalar halihazırda sürmektedir.

Literatür incelendiğinde, kripto paraların muhasebeleştirilmesine yönelik olarak çeşitli yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bunlar; Kripto paraların nakit ve nakit benzeri olarak muhasebeleştirilmesi, finansal araç olarak muhasebeleştirilmesi, maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi ve stok olarak muhasebeleştirilmesidir. Literatürde yer alan çalışmalar

incelendiğinde, kripto paraların nasıl sınıflandırıldığı ya da nasıl muhasebeleştirildiğiyle ilgili ayrı ayrı çalışmalar tespit edilmektedir. Bu çalışmanın mevcut literatürden farkı ise, kripto paraların nasıl sınıflandırıldığı ve muhasebeleştirildiğine ilişkin yaklaşımların bütünsel bir yaklaşımla ele alınmasıdır.

Kripto paralar, gündelik hayatta kullanılmaya başlanan yeni bir finansal dijital teknoloji olarak hayatın her alanını etkilemeye başlamıştır. Kripto paraların kullanımındaki artış beraberinde bazı tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Dünyada kripto paralara ortak bir bakışın ve uygulama birliğinin olmaması finansal işlemlerin izlenmesinde çeşitli sorunlar yaratmıştır. Bu problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için kripto paralar ile ilgili tüm hukuki alanlarda ulusal ve uluslararası ölçekte düzenleme ve belirsizliğin ortadan kaldırılması gereklilik gösterirken, bu tarz düzenlemelerin kripto paraların ortaya çıkış nedeni olarak gösterilen “merkezi otoritenin düzenlemelerine tabi olmama (merkeziyetsiz)” özelliğini ortadan kaldırabilecek olması da ayrı bir tartışma konusunu bünyesinde barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anderson C. M., Fang, V.W., Moon J.R., Shipman, J. E. (2022) Accounting for Cryptocurrencies, 2022 International Corporate Governance Society Conference, New York
- Aslan, A. (2018) Kripto Para Olgusu ve Blockchain Teknolojisi: Ekonomik Aktörlerin Tepkisi. Maliyet Analizi, Var Modeli ve Granger Nedensellik Testi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Aslan, Ü. (2020) Kripto Para Muhasebesi Üzerine Yapılan Tartışmalar ve Finansal Raporlama Üzerindeki Etkileri, TIDE Academia Research, Sayı;2, s;257-286
- Bakır, H. (2018) Bitcoin: Yeni Bir Finansal Krize Doğru Mu?, Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt;55, Sayı;646, s;131-157
- Belluci, M., Bianchi D.C., Manetti, G. (2022) Blockchain in Accounting Practice and Research: Systematic Literature Review, Meditari Accountancy Research, Vol;30, Issue;7, p;121-146
- Dilek Ş., Doğan S. (2023) Kripto Paralar ve Muhasebeleştirilmesi Üzerine Bir İnceleme, Journal of International Banking Economy And Management Studies, Vol;6, Issue;1, p;71-95
- ECB (European Central Bank) (2012) “Virtual Currency Schemes”, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.08.2023)
- ECB (European Central Bank) (2015) “Virtual Currency Schemes- A Further Analysis”, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.08.2023)

- Gediz Oral, B., Yeşilkaya Y. (2021) Kripto Paraların Vergilendirilmesi, Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt;3, Sayı;1, s;78-93
- Göttfert, J. (2019) Cointegration among Cryptocurrencies: A Cointegration Analysis of Bitcoin, Bitcoin Cash, EOS, Ethereum, Litecoin and Ripple, Unpublished Master Thesis, UMEA University, Sweden
- Gümüş, Ö., Sağdıç, E.N. (2021) Kripto Paraya Yönelik Mali Öneriler: Bilgi Edinme Yoluyla Vergi Denetimi ve Değer Artışı Kazancı Üzerinden Vergilendirme, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt;22, Sayı;2, s;531-538
- Güney, A., Şavlı A.S. (2023) Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesindeki Yaklaşımlar, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, C-iasoS 2022 Özel Sayısı, s;1-28
- Houben, R., Snyers, A. (2018) Cryptocurrencies and Blockchain: Legal Context and Implications for Financial Crime, Money Laundering and Tax Evasion. European Parliament, Journal of Transportation Technologies, Vol;12, Issue;1, p;1-86
- IOSCO (International Organization of Securities Commissions) (2017). “Research Report on Financial Technologies (Fintech)”, <https://static1.squarespace.com/static/583552678419c2f3cb4c8c5e/t/58bdd06703596e7966396d8b/1488834688555/IOSCO+Research+Report+on+Fintech.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.08.2023)
- İnci, S., Alpen, İ. (2018) Bitcoin Devrimi, Elma Yayınevi, Ankara
- Kâhya, F. (2011) Paranın Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- KGK, TMS 7, Nakit Akış Tabloları, <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%B Crkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2019Seti/TMS/TMS%207.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.08.2023)
- KGK, TFRS 9 Finansal Araçlar, https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/TFRS_2020/TFRS%209.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2023)
- KGK; TMS 2 Stoklar https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/Türkiye%20Muhasebe%20Standartları/TMSTFRS2017Seti/3-TMS/TMS_2_2017.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2023)
- KGK, TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS/TMS_2020/TMS%2038.pdf (Erişim Tarihi: 20.08.2023)

- Kılıç, İ., Alataş, A. (2022) Kripto Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Üzerine Bir İçerik Analizi, Cilt;9, Sayı;18, s;103-129
- Kızıllı, C. (2022) Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi Hususunda Uygulamalar, Alternatif Yaklaşımlar ve Öneriler, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt;16, Sayı;1, s;157-183
- Koç, F. (2022) Kripto Paranın TMS/TFRS İle Uyumlu Olarak Muhasebeleştirilmesine İlişkin Yaklaşımlar, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt;24, Sayı;2, s;287-307.
- Konuşkan, A., Teker, T., Ömürbek V., Bekci İ. (2019) Kripto Paraların Fiyatları Arasındaki İlişkinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt;24, Sayı; 2, s;311-318
- Minsky, H. P. (1992) The Financial İnstability Hypothesis, The Jerome Levy Economics Institute Working Paper
- Nakamoto, S. (2008) “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System”, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.08.2023)
- Onay, A. (2018) Accounting of Crypto-Currencies and an Evaluation on The Impact of Crypto-Currency on The Internal Control of Enterprises, In Academic Studies In Economic Sciences, Gece Kitaplığı, Ankara
- Onay, A. (2021). Blok Zincir Teknolojisinin Denetime Etkisi ve Literatüre İlişkin Bilimetric Bir Araştırma, İçinde Muhasebe Konularında Bilimsel Yaklaşım ve Araştırmalar, Gazi Kitabevi, Ankara
- Orhan, O. Z., Erdoğan, S. (2015) Para Politikası, Umuttepe Yayınları, Kocaeli
- Ramassa P., Leoni, G. (2021) Standard Setting in Times of Technological Change: Accounting for Cryptocurrency Holdings, Accounting, Auditing & Accountability Journal, Vol;35 Issue;7, p;1598-1624
- Sheheda F.M., Sheheda M.M. (2020) The Challenges Facing IFRS for Accounting of Cryptocurrencies, The 1st international Conference on Information Technology and Business ICITB2020, Kiel
- Sola, C.P, Joancomarti, J.H. (2014) The bitcoin P2P network, In International Conference on Financial Cryptography and Data Security, Berlin, Heidelberg
- Şensoy, Ü. (2013) Çılgınlık, Panik Ve Çöküş: Finansal Krizler Tarihi Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Yalçın, S. (2019) Kripto Değişim Araçlarının Muhasebeleştirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Cilt;1, Sayı;81, s;101-120

Yatsyk, T. (2018) Methodology of Financial Accounting of Cryptocurrencies According to the Ifrs, European Journal of Economics and Management, Vol;4, Issue;6, s;53-60

Yüksel, F. (2020) Kripto Varlıklar ve Ifrs Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Cilt;13, Sayı;2, s;429-451

Zamani, E., Babatsikos, I. (2017) The Use of Bitcoins in Light of the Financial Crisis: The Case of Greece, The 11. Mediterranean Conference on Information Systems, Italy

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus> (Erişim Tarihi: 15.08.2023)

<https://coinmarketcap.com/> (Erişim Tarihi: 15.08.2023)

VAN İLİ KONGRE TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ *

EVALUATION OF CONGRESS TOURISM POTENTIAL IN VAN PROVINCE

Ercan DEMİR¹

Öz

Günümüzde en hızlı gelişme gösteren sektörlerden biri hiç kuşkusuz turizmdir. En önemli turizm türleri arasında gösterilen kongre turizmi de bu gelişmede büyük bir role sahiptir. Bu çalışmada Van kongre turizminin uygulanabilmesi anlamında birçok avantaja sahip olduğu görülmüştür. Bu avantajı oluşturan öğelerden biri olan destinasyon çekiciliğinin aynı zamanda akademisyenlerin çoğunlukla önem verdiği bir tercih etkeni olduğu anlaşılmıştır. Van ili bir destinasyonu çekici kılan tarihi, kültürel, doğal, yapay sayısız zenginliğe sahiptir. Diğer taraftan büyük kongrelere ev sahipliği yapabilecek yeterli donanımına sahip konaklama işletmelerinin sayısı artırılmalıdır. Bu işletmelerin kongre organizasyonlarında çalışan personellerin niteliklerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bunun için kongre uzmanlarından veya uzman akademik çevrelerden eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Çalışmada otel ve acentelerin, Van'ın kongre turizmi potansiyeline ilişkin algıları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda Van'daki tesis ve altyapı ile destinasyonun kısmen yeterli olduğu ve kongre turizminin, Van'ın turizmi açısından kısmen önemli olduğunun düşünüldüğü ortaya çıkmıştır. İşletmelerin tesis ve altyapı ile ilgili algıları değerlendirildiğinde, altyapıda sorunların olduğunu düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kongre Turizmi, Konaklama İşletmeleri, Van ili

Jel Kodlar : Z:32

Abstract

Tourism is undoubtedly one of the fastest growing sectors today. Congress tourism, which is considered one of the most important types of tourism, also plays a major role in this development. In this study, it was seen that Van congress tourism has many advantages in terms of implementation. It has been understood that destination attractiveness, which is one of the elements that create this advantage, is also a preference factor that academicians mostly attach importance to. The province of Van has countless historical, cultural, natural and artificial riches that make it an attractive destination. On the other hand, the number of accommodation establishments that are adequately equipped to host large congresses should be increased. The qualifications of the personnel working in the congress organizations of these businesses should also be taken into consideration. For this purpose, training seminars should be organized by congress experts or expert academic circles.

* Bu çalışma KONGRE TERCİHİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK AKADEMİSYEN TUTUMLARI VE VAN İLİNİN KONGRE TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ isimli tezden üretilmiştir.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gevaş Meslek Yüksekokulu, E-posta: ercandemir@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0001-9284-3037.

Atf: Demir, E. (2023). Van ili kongre turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. Turkish Business Journal. 4(8). 120-133

In the study, the perceptions of hotels and agencies regarding Van's congress tourism potential were discussed. As a result of the study, it was revealed that the facilities and infrastructure in Van and the destination are partially sufficient and congress tourism is thought to be partially important for Van's tourism. When the perceptions of businesses regarding facilities and infrastructure are evaluated, it becomes clear that they think there are problems in the infrastructure.

Key Words : Congress Tourism, Accommodation Businesses, Van Province

Jel Classification : Z:32

GİRİŞ

Van ili Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde, İran sınırı ile Van Gölü arasında bulunan bölgede yer almaktadır. Dünya koordinat sisteme göre 42,65 derece ve 44,51 derece doğu boylamları ile 37,72 derece ve 39,40 derece kuzey enlemlerinde bulunmaktadır. Van ilini kuzeyde Ağrı, batıda Bitlis ve Siirt, güneyde Hakkâri ve Şırnak illeri, doğuda ise İran İslam Cumhuriyeti çevrelemektedir (Kılıç, 2006: 13). Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van bölümünde bulunan Van ili, 19.069 km kare yüzölçümü ile Türkiye topraklarının %2,5'ini oluşturmakta ve bu yüzölçümü ile Türkiye'nin 6. büyük ili konumundadır. Van Gölü kapalı havzasında bulunan il, Doğu Anadolu Bölgesi'nin volkanik dağlarla çevrili çukur kesiminde Van Gölüne 5 km uzaklıkta hafif meyle sahip bir alanda kurulmuştur (Uz, 2016: 78).

1725 m yaklaşık rakıma sahip Van ili, karasal bir iklime sahiptir. Kışların sert ve uzun geçtiği kış mevsiminin yaklaşık beş ayında sıcaklık 0 derecenin altına düşer. Az yağışlı ve sıcak geçen yaz mevsiminde, sıcaklık +40 dereceye yaklaşır. Yıllık yağış miktarı ise 370 mm ile 570 mm arasında değişmektedir (<https://van.ktb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 24.01.2021)

1.TARİHİ VE SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Bölgede yapılan yüzey araştırmaları ile Van'ın tarihinin Kalkolitik Çağa ve çevresindeki bazı yerleşim merkezlerinin ise Mezolitik Çağa kadar tarihlendiği anlaşılmıştır. Van Tuşba ismi ile M.Ö. 9. Yüzyılda Urartu Devleti'ne başkentlik yapmış ve bu dönem Van merkezli bölgenin hem siyasal hem de kültürel olarak en geliştiği dönemdir (<https://www.akdamarkilisesi.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.01.2021). 300 yıla yakın bölgede önemli bir güç olan Urartular, su yolları, kanallar, barajlar, kaleler ve tapınaklar inşa ederek günümüze önemli kültür kalıntıları bırakmışlardır. Urartuların tarih sahnesinden silinmesinden sonra Van bölgede hüküm süren devletlerin egemenliğinde kalarak, günümüze bu medeniyetlerin tarihi ve kültürel izlerini taşıyarak gelmiştir (<https://www.akdamarkilisesi.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.01.2021).

Dünyanın halen yaşanan en eski kentlerinden biri olan Van coğrafi konumu ve verimli arazileri sayesinde tarihin birçok farklı döneminde önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Diğer taraftan önemli savaşlar, sürgünler ve istilalar da görmüştür. Böylece doğudan batıya göç edenlerin uğrak bir

yeri olmanın yanında göçmenlere yerleşim alanı olmuştur (www.tuikweb.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 30.01.2021). Cumhuriyet kurulduğundan bu yana sürekli nüfus artışı görülmüştür. 1990-1997 yılları arasında ülkedeki genel nüfus artışı %15 iken bu oran Van'da %25,2 olmuştur. Bulunduğu konum itibarıyla Van ili çevresinden sürekli göç alan, aynı zamanda İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, gibi büyük şehirlere göç veren bir yapıya sahiptir (Işık, 2009:3-4). TÜİK verilerine göre Van ilinin 2020 yılı sonu itibarıyla Nüfusu 1.149.342 kişi olarak belirlenmiştir (www.tuikweb.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 30.01.2021).

Van ili ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, tarım ve hayvancılığın iki temel sektör olduğu görülmektedir. İl arazisinin önemli bir kısmı çayır ve meralardan oluşması hayvancılığa olan elverişliliği yükselmektedir. Öte yandan temel geçim ve istihdam sektörlerinden olan tarım sektöründe çalışanların toplan istihdam oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir (Akdağ, 2018: 251). İlin büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa bağlı olan ekonomisine ek olarak sanayi, ticaret ve turizm de şehir ekonomisine önemli katkılar sağlayan sektörlerdir. 1998 yılında Organize Sanayi Bölgesinin kurulması şehrin istihdam gücüne önemli bir katkı sunmanın yanında bölge ekonomisini de canlandırma bakımından önemlidir. Diğer taraftan İran ile yapılan sınır ticareti bölgeye ekonomik anlamda katkı sağlamakla beraber, gelen İranlı turistlerin de şehir ekonomisinde önemli bir yeri vardır (Akdağ, 2018: 251).

2.TURİSTİK MEKANLAR

Van ili ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmasının yanında, diğer sektörler de göz ardı edilmeyecek önemde şehir ekonomisinde etkilidirler. Bu sektörlerin başında ise turizm gelmektedir. Yerleşim görmeye başladığı tarihten itibaren bölgenin önemli bir kenti olmuş, hüküm süren medeniyetler kendilerinden tarihi ve kültürel izler bırakmıştır. Bunun yanında Van sahip olduğu coğrafya ile de birçok turizm arzı sunmaktadır. Van ilinin sahip olduğu turizm arzını il sınırları ile sınırlandırmak yerine, Van Gölü Havzası olarak, Van ve çevre illerin sahip oldukları tarihi, kültürel ve doğal zenginlikleri birlikte değerlendirmek daha faydalı olacaktır.

2.1. Tarihi Mekanlar

Akdamar Kutsal Haç Kilisesi: Van il merkezine 42 km uzaklıkta bulunan Akdamar Adası'nda inşa edilmiştir. Van Gölü üzerindeki en büyük ada olan Akdamar Adası'na bu ismin verilmesi halk arasında yaygın olan bir aşk efsanesine dayandırılmaktadır. Kilise Abbasi Halifeliği 'ne bağlı olan Ermeni Vaspurakan Krallığı döneminde, Kral 1. Gagik tarafından 915-921 yılları arasında mimar Manuel'e yaptırılmıştır. Saray kompleksinin kilisesi olarak yapılmıştır ve farklı yapılardan oluşur (Arslan Kalay, Yıldız, 2017: 125-126).

Kilise zengin bir dış süsleme repertuarına sahiptir. Bu süslemelerde İncil ve Tevrat'tan çeşitli sahneler kabartma tekniği ile Kilise yüzeylerinde resimlendirilmiştir. Süslemelerinin mimarisinden daha fazla ön plana çıktığı Kilise özellikle Ermeni halkı için büyük önem taşımaktadır. Hac merkezi olarak

kabul edilen Akdamar Kilisesi 2007 yılında restore edilerek 95 yıl aradan sonra 2010’da dini törene açılmıştır. Ermenilerce kutsal bir mekân olarak kabul edilen Kilise’nin ziyaret edilmesi de dini bir vacibe sayılmaktadır. Sahip olduğu bu özellik ile birlikte kültürel bir geçmişinin olması ve doğal manzarası ile de bölgenin önemli bir turistik çekim noktasıdır (Kaya, Cankül ve Demirci, 2013: 13-14).

Van Kalesi: Tuşba ismi ile 300 yıla yakın bir süre Urartu Devleti’ne başkentlik yapan kale, Urartu Kralı 1. Sarduri tarafından M.Ö. 840-825 yılları arasında yaptırılmıştır. Van Gölü’ne yaklaşık 5 km uzaklıkta kayalık bir alan üzerine kurulmuş olan kale, dünyadaki en eski yapılardan biridir ve aradan geçen 3000 yıla yakın bir süredir bugün büyük bir kısmı ile halen ayakta. Kalede Urartulardan kalan Sardur Burcu, açık hava tapınakları, kaya mezarları, yazıtlar gibi birçok eser ve Osmanlı’dan kalan sur, cami, sarnıç ve çeşitli yapılar bulunmaktadır (www.yyu.edu.tr Erişim Tarihi: 31.01.2021).

Van Ovası’nda doğu-batı yönlü olarak uzanan kaya kütlesi üzerine inşa edilmiş olan kale, 20-120 metre arası genişlik, 1800 metre uzunluk ve 100 metre uzunluğa sahiptir. Güneyden sarp ve dik bir kaya yapısına sahip iken, kuzeyden meyilli bir topografik yapı özelliği gösterir. Urartu Devleti’nin yönetim merkezi konumunda olan kale Osmanlı Devleti döneminde tamamen askeri amaçlı kullanılmıştır. Asıl şehir bölümü ise kalenin güneyinde konumlandırılmıştır. Surlarla çevrili olan şehir 1915 olaylarında ağır bir tahribata uğramış ve günümüze bu şekilde gelmiştir (www.kulturportali.gov.tr Erişim Tarihi: 31.01.2021).

Çavuştepe Kalesi: Van Gürpınar ilçesinin aynı isimli köyün hemen doğusunda yükselmeye başlayan Bol dağının batı uzantısı üzerinde bölgenin en önemli kalelerinden biridir. Kent merkezinden kaleye iki yoldan ulaşılabilir, 56 km olan yol Van Gölü kıyısından daha kısa olan 26 km yol ise Kurubaş geçidinden geçmektedir (Kılıç, 2006: 118). Kale kazılarında 1963 yılında ortaya çıkarılan İrmuşini tapınağı yazıtında kalenin Urartu Kralı 2. Sarduri tarafından M.Ö. 756-730 yılları arasında inşa edildiği ve isminin de Sardurihinili (Sardur’un kenti) olduğu görülmüştür. Kale kazılarına 1960 yılında Afif ERZEN tarafından başlanmış ve 1984 yılına kadar kesintisiz olarak sürmüştür. 25 yıla yakın süren kazıların sonucunda kale yapısı içerisinde Yukarı Kale, Aşağı Kale, Uçkale, depo binaları, İrmuşini Tapınağı, saray yapısı gibi çeşitli yapılar ortaya çıkarılmıştır (Kılıç, 2006: 118).

Hoşap Kalesi: Önemli bir ulaşım ağının kesişim noktasında, Hoşap Çayı vadisini kontrol etmek amacıyla Urartu döneminde inşa edilen kontrol noktası üzerinde kurulmuş olan bir 17. Yüzyıl orta çağ kalesidir (Keleş Eriçok, 2019: 185).

Van kent merkezine 60 km uzaklıkta bulunan Hoşap Kalesi, Osmanlı Devleti’ne tabi olan Mahmudi Beylerinden Mahmudi Süleyman Bey tarafından 1643 yılından yaptırılmıştır. Sarp bir kayalık kütle üzerine kurulmuş olan kalenin girişi kuzey tarafında bulunmaktadır. Taç kapı şeklinde düzenlenmiş olan burcun üzerinde kitabe ve aslan kabartmaları hareketlilik sağlanmaktadır. Orijinal demir kapı kanatları halen işlevini sürdürmektedir (www.van.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 31.01.2021).

Ayanıs Kalesi: Kent merkezinin 38 km kuzeyinde günümüzdeki ismiyle Ağartı Köyü sınırları içerisinde olan Ayanıs Kalesi Urartu krallarından 2. Rusa tarafından yaptırılmıştır. M.Ö. 685-650 yılları arasında yaptırılmış olan kale Urartuların bilinen son kalesidir. 1989 yılında kazılarına başlanan kalede Urartu kültürüne dair zengin bir envanter ortaya çıkarılmıştır. Ana kale yapısı ve dış kent olarak sürdürülen kazılar neticesinde, tapınak alanı, payeli salon, anıtsal kapı, depolar, sur duvarları gibi çeşitli yapılar gün yüzüne çıkarılmıştır (www.urartular.com.tr Erişim Tarihi: 31.01.2021).

Hüsrev Paşa Camii: 1.Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar terk edilmiş olan eski Van şehrinde bulunan ve halk arasında Kurşunlu Camii olarak da bilinen Hüsrev Paşa Camii, 3. Murad döneminde beylerbeyi olan Köse Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre yapım tarihi 1567 olarak bilinir ve Mimar Sinan'ın eserleri arasında gösterilmektedir. Bünyesinde barındırdığı medrese türbe gibi yapılarla külliye sayılabilecek bir yapıdır (www.islamansiklopedisi.org.tr Erişim Tarihi: 31.01.2021).

St. Bartholomeus Manastırı: Van kent merkezine 110 km uzaklıkta bulunan Albayrak köyünde bulunur. Manastırın kuruluşu hakkında en yaygın inanişaya göre 4. Yüzyılda Aziz Bartholomeus'un mezarı üzerine kurulmuştur. Zap vadisinin başlangıç bölgesinde, hâkim tepe üzerine inşa edilmiş olan yapı günümüzde önemli ölçüde onarıma ihtiyaç duymakta ve ziyaret edilmesi gereken önemli yapılardandır (Kılıç, 2006:252).

Altınsaç Kilisesi: St. Thomas Manastırı olarak da bilinen Altınsaç Kilisesi Gevaş ilçesine bağlı Altınsaç köyünün 5 km kuzey batısında Vangölü'ne hakim gölden 400 metre yükseklikte bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Kilise Aziz Thomas'ın kutsal eşyalarının korunması amacıyla 1581 yılında dönemin başrahibi Kriakos tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (www.walkonturkey.com Erişim Tarihi: 04.02.2021).

Halime Hatun Kümbeti: Gevaş ilçe merkezinde bulunan Selçuklu Mezarlığı içinde bulunan kümbet, 1335 yılında Selçuklu Devleti döneminde Melik İzeddin tarafından kızı Halime Hatun için yaptırılmıştır. 700 yıllık bir yapı olan ve 1. Derece doğal arkeolojik sit alanı olarak belgelenen yapı, son yıllarda bitişğine yapılan yurt binası ile gündeme gelmiştir (www.arkofili.com Erişim Tarihi: 04.02.2021).

Zernaki Tepe: Erciş ilçesinin kuzeyinde bulunan ve son yıllarda keşfedilen ızgara planlı antik kentin hangi döneme ait olduğu tartışılmaktadır. 270 hektarlık büyüklüğe sahip kent Doğu Anadolu'daki toplu konut yerleşim tarzının ilk örneği olduğu düşünülmektedir. Erciş ilçesine ve Van Gölü'ne hâkim bir tepede kurulmuş olan kentte 70 bin kişinin yaşamış olduğu tahmin edilmektedir (www.arkeolojikh Haber.com Erişim Tarihi: 04.02.2021).

Menua (Şamran) Kanalı: M.Ö. 810-756 yılları arasında hüküm süren Urartu Devleti'nin en ön plana çıkan zenginliklerinden biri, yer aldığı dağlık coğrafyanın zorluklarını imar faaliyetleri ile azalmış olmasıydı. Bu imar faaliyetlerinden en önemlilerinden bir ise Kral Menua'nın yaptırdığı 50 kilometre uzunluğundaki sulama kanalıdır. 1760 metre rakımda bulunan Gürpınar ovasından 1700 rakımda bulunan Van Ovasına tatlı suyun taşınmasını sağlayan kanalın birçok noktasında Menua adının geçtiği yazıtlar bulunmaktadır. Halk arasında “Şamran Kanalı” olarak bilinir ve bu isim Ermeni mitolojisindeki aşk masalının baş kahramanından gelir (www.anadoluyygarliklari.com Erişim Tarihi: 06.02.2021).

İshak Paşa Sarayı: Ağrı ilinin Doğubayazıt ilçesinde bulunan saray, Van'dan güneybirlik bir şekilde ziyaret edilebilir. Osmanlı Devleti'nin 18.yüzyıl yapısı olan sarayın yapımına 1685 yılında Çolak Abdi Paşa tarafından başlanmış ve 1784 yılında aynı soydan gelen İshak Paşa tarafından bitirilmiştir. 99 yıllık bir inşa süresine sahip yapı saraydan ziyade bir külliye ve yapılar topluluğu halinde inşa edilmiştir. İhtişamıyla dönemin sosyo-ekonomik durumunu yansıtan yapının en önemli özelliği, yapıldığı dönem itibarıyla ilk defa bir saray yapısında kalorifer sisteminin kullanılmış olmasıdır. Yapı stili olarak bir Osmanlı yapısı olan saray farklı medeniyetlere ait izler de taşımaktadır (Bulat, 2013: 19-24).

Ahlat Selçuklu Mezarlığı: Bitlis'in Ahlat ilçesinde bulunan mezarlık, Van'dan güneybirlik bir şekilde ziyaret edilebilmektedir. 210.000 metrekare alanda yaklaşık 1500 mezarın bulunduğu Ahlat Selçuklu Mezarlığı dünya üzerindeki en büyük Müslüman Mezarlığı olarak bilinmekte ve UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde bulunmaktadır. Kitabe niteliğinde süsleme özelliği gösteren mezar taşları bölge tarihi hakkında da kaynaklık sağlamakta ve 12. ile 16. yüzyıllar arasında tarihlenmektedirler (Avşar, Güleç, 2019: 3-5).

2.2. Doğal Mekanlar

Van Gölü: Yöre halkı tarafından Van Denizi olarak da bilinen Van Gölü, Van ve Bitlis arasında bulunur. Bitlis sınırlarında bulunan Nemrut Dağının patlaması sonucu oluşan bir göl olduğu varsayılır. 3713 km² yüzölçümüne sahip göl suları tuzlu ve sodalı bir özelliğe sahiptir. Ortalama derinliği 171 metre, en derin noktası ise 451 metre olan göl üzerinde dört ada vardır. Bunlar; Akdamar, Çarpanak, Adır ve Kuş adalarıdır. Türkiye'nin en büyük gölü konumunda olan Van Gölü aynı zamanda Tahran-İstanbul demiryolu bağlantısını da sağlayan bir konumda bulunmaktadır (www.turkcebilgi.com Erişim Tarihi: 06.02.2021).

Muradiye Şelalesi: Van il merkezine 80 km uzaklıkta bulunan Muradiye Şelalesi, Tendürek Dağı'ndan doğup gelen Bend-i Mahi çayı üzerinde bulunan irili ufaklı şelalelerin en büyüğüdür. İsmi Bağdat Seferi sırasında burada konaklayan IV. Murat'tan alır. Suyun düşme yüksekliği 15-20 metre

arasında değişmekte olan şelale ve çevresi özellikle sıcak havalarda bölgede yaşayan insanların uğrak noktalarından biridir (www.muradiye.bel.tr Erişim Tarihi: 06.02.2021).

Turna Gölü (Keşiş Göl): Yöre halkı tarafından Keşiş Göl olarak da bilinen Turna Gölü, Van il merkezine hakim bir konumda bulunan Erek Dağının yüksek bir düzlüğüne bulunmaktadır. İl merkezinden 30 km uzaklıkta bulunan göl yağışlara bağlı olarak 4 ile 7 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Günümüzde doğal bir göl halini almış olsa da aslında yapay bir göldür. Urartu Kralı II.Rusa tarafından M.Ö. 645 yılında bir akarsu vadisinin önünün kapatılarak, sulama barajı amacıyla yapılmıştır. Günümüzde yaylacılık amaçlı olarak kullanılan göl ve çevresi son yıllarda turizmcilerin de gözde noktalarından biri haline gelmiştir (www.turkiyesulakalanlari.com Erişim Tarihi: 06.02 2021).

Erçek Gölü Kuş Cenneti: Van Gölü'nün kardeşi olarak anılan Erçek Gölü, Van Gölü'nün doğusunda oluşmuş bir set gölüdür. 114 km² yüzölçümüne sahip gölün ortalama derinliği 19 metreye yakındır. Türkiye'de bulunan 453 kuş türünün yarısına ev sahipliği yapmakta olan göl, yerel türlerin yanında flamingo gibi göçmen kuşların da önemli barınma ve üreme noktalarındandır. Ulusal ve uluslararası otoriteler tarafından "B" sınıfı sulak alan olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıftaki göllerde genellikle nesli tükenmekte olan kuşları barınmaktadır. Bu özelliği ile kuş gözlemciliği açısından son derece önemli bir merkezlerden biridir (www.van.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 06.02.2021).

Van Başkale Travertenleri: Başkale ilçesine 35 km uzaklıkta bulunan Dereçi köyünde bulunan travertenler oluşturduğu doğal görünüm ile Denizli'de bulunan Pamukkale'ye benzerliği ile dikkat çekmektedir. Son yıllarda yapılan tanıtımlar ile travertenlere olan ilgi artmış, havaların ısınması ile yöre halkı ve turistlerin uğrak noktalarından biri olmuştur (www.baskaleziraatodasi.org.tr Erişim Tarihi: 06.02.2021).

Van Başkale Peri Bacaları (Vanadokya): Başkale ilçesine 33 km uzaklıkta Yavuzlar köyünde bulunan peri bacaları, Türkiye İnan sınırında bulunan volkanik Yiğit Dağı'nın püskürttüğü lavların yağmur ve rüzgâr aşındırmaları ile ortaya çıkmıştır. Nevşehir Ürgüp'te bulunan Kapadokya'ya benzerliği ile dikkat çeken bölge son yıllarda turistlerin uğrak noktalarından bir haline gelmiş ve bölge halkı tarafından Vanadokya olarak adlandırılmış durumdadır (www.baskale.bel.tr Erişim Tarihi: 07.02.2021).

Van Kedisi: Türkiye'nin dünyaca ünlü kedi ırkı olan Van Kedisi, Van halkı tarafından "pişik" olarak anılır. Eskiden neredeyse her evde bulunan kedi, günümüzde koruma altına alınacak kadar azalmıştır. Bu sebeple Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde Van Kedi Evi'nde Van Kedisinin üremesi ve korunması sağlanmaktadır. Kedinin en önemli özelliği, bir gözü mavi bir gözü kehribar renginde olmak üzere, tek göz olarak bilirse de her iki gözü mavi veya her iki gözü kehribar olanları daha çoğunluktadır. Diğer önemli özellikleri ise, uzun ve ipeksi beyaz tüylü olması, suyu çok sevmesi,

insanlar ile çok iyi bağ kurması ve kendine has bir yürüyüşü olmasıdır (www.vankedisi.yyu.edu.tr Erişim Tarihi: 07.02.2021).

İnci Kefali: Tuzlu ve sodalı bir su yapısına sahip Van Gölü’nde yaşayabilen endemik tek balık türü İnci Kefalidir. Parlak gümüşü renkte olan bu balığın ortalama boyu 19,5 cm ve ortalama ağırlığı ise 80 gramdır. Dünyada sadece Van Gölü’nde yaşayabilen inci kefali, üremesini göl suları içinde yapmaz ve üremek için tatlı su kaynaklarına doğru yolculuğa çıkar. Üreme zamanı olan nisan ve temmuz ayları arasında akarsu ağızlarına doğru suyun tersi bir şekilde bir yolculuk yapmaktadır. İnci kefali bu yolculuğu sırasında akarsular içindeki yükselteleri aşmak için zıplamakta ve muhteşem görüntüler sunmaktadır. Son yıllarda oluşturulan seyir noktaları, balığın üreme dönemlerinde, yöre halkı ve turistler tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir ve yöre halkı tarafından “uçan balık” olarak da nitelendirilmiş durumdadır (www.van.tarimorman.gov.tr Erişim Tarihi: 07.02.2021).

Ters Lale: Anadolu’nun endemik bitkilerinden olan ters lale, Van ve Hakkâri bölgesinde yoğun bir şekilde görülebilmektedir. Birçok dini ve kültürel hikâye ve efsane ile de özdeşleşmiş olan bitki hüznün sembolü olarak gösterilmektedir. 1000 ile 3000 rakım arasında üretimi yapılabilen bu çiçek türü, üretildiği noktalarda ziyaretçilerin ve fotoğrafçıların yoğun ilgisini çekmektedir (www.van.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 07.02.2021).

Kanispi Çağlayanı: Çatak ilçesine 5 km uzaklıkta bulunan çağlayana, yaklaşık 100 metre yükseklikten akarken oluşturduğu beyaz köpüksü sudan dolayı “kanispi” denilmiştir. Nisan ve ağustos ayları arasında gür bir şekilde akan çağlayan alanı bir mesire yeri yapılmıştır ve ziyaretçi akınına uğramaktadır (www.catak.gov.tr Erişim Tarihi: 07.02.2021).

Ağrı Dağı: Dünyadaki başlıca dağlık alanlarından biri olan Ağrı Dağı, Nuh Tufanı ile ilişkilendirilmesinin yanında yüksekliği ile oluşturduğu heybet ve ihtişam ile önemli turizm kaynaklarından biridir. Sahip olduğu 5137 metre yükseklik ile Türkiye’nin en yüksek, Avrupa, Kafkaslar ve Ortadoğu’nun ikinci büyük dağı konumundadır. Birçok efsaneye de konu olan Ağrı Dağı’nın zirvesi sürekli kar ve buzullarla kaplıdır. Sahip olduğu özellikler ile dağcılık ve kış turizmi için yüksek bir potansiyele sahiptir (Kaya, 2016: 217-221).

Nemrut Krateri: Van’dan günübürlük bir şekilde ziyaret edilebilen Nemrut Krateri, Bitlis’in Tatvan ilçesi sınırlarında yer almaktadır. En son 1441 yılında lav çıkışını gözlemlendiği krater sahip olduğu göller, buhar bacaları, buz mağaraları ile bir doğa harikası konumundadır. 13 km²’lik bir alanı kaplayan gölalanı kendi türünde dünyada ikinci sırada yer almaktadır. Tüm dünyayı keşfetme amacıyla Doğu’ya yaptığı sefer sırasında Büyük İskender’in keşfettiğine inanıldığı için “İskender Cenneti” olarak anılmaktadır. Krater son yıllarda yapılan sosyal faaliyetler ile tanıtımına ağırlık verilmiş ve yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir (Demirtaş, 2020: 15).

2.3. Kültürel Mekanlar

Van Kahvaltısı: Van'ın konum olarak bulunduğu nokta yemek kültüründe de çok etkili olmuştur. Bu etkileşimin en güzel örneği ise Guinness Rekorlar Kitabı'na girebilen Van Kahvaltısıdır. Yöreye özgü 60 çeşide yakın kahvaltılığın bulunduğu Van Kahvaltısı ürünlerinin en önemli özelliği, doğal ve çoğunun evlerde hazırlanmalarıdır. Bu sayede zengin ve besleyici olan kahvaltı için kışın tüketilmek üzere birçok ürün yaz aylarında hazırlanır ve kurutulur (Nakiboğlu, 2017: 334). Günümüzde kullanılsa da eskiden kurutulup kış aylarında kahvaltılarda kullanılan ürünlerden biri de tuzlu balıktır. Tuzlu balık ise İnci Kefali balığının tuzlanarak bidonlarda saklanması esasına dayanır. Van Kahvaltısının vazgeçilmezlerinde biri de reçellerdir. Bu reçellerin en çok tercih edileni ise yörede yetişen bir gül çeşidinden yapılan gül reçelidir. Ayrıca kahvaltının olmazda olması peynir içinde Van Otlı Peyniri kullanılmaktadır (Nakiboğlu, 2017: 334).

Otlu Peynir: Tadı, aroması ve üretim kalitesiyle Van ile özdeşleşen otlu peynir yörede yoğun olarak yetişen 25 farklı otun eklenmesiyle yapılır. Bahar aylarında üretimi yapılan otlu peynir yüksek meralarda beslenen koyunların sütüyle yapılmaktadır. Üretimin daha çok geleneksel yöntemlerle yapıldığı otlu peynir, birçok işlemden geçirilerek kıvamı tutturulur ve tuzlanarak küplere doldurulduktan sonra toprağa gömülür. 3 ile 7 ay arasında toprak altında kalan peynirler tüketime hazır hale gelmiş olur ve yörenin vazgeçilmez tatlarından olur. Otlu peynir kahvaltı dışındaki öğünlerde de kullanılabilen bir özelliğe sahiptir (www.van.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 08.02.2021).

Van Kilimleri: Bölge insanının hayvancılıkla ilgili yaptığı uğraş hayatının her tarafına sirayet etmiş, yaşamının çoğu ihtiyacını hayvancılıktan karşılamıştır. İhtiyaçlar doğrultusunda dokunan kilimler yaygı, minder, yastık, hurç, çuval, gibi amaçlar ile kullanılmıştır. Yünlerden yapılan iplikler doğal boyalar ile boyanır ve teşi olarak bilinen alet ile eğrilerek kullanılır. Van ve yöresinde üretilen kilimlerin güzelliği kadar ilettiği mesajlar da önemlidir. Kilimlerde Anadolu'da birçok farklı üründe kullanılan sembol kullanılmaktadır. Van kilimlerinde en fazla görülen türler; gülsarya, nehreng, Halit begi, şahneri, lüleper (www.kulturportali.gov.tr Erişim Tarihi: 08.02.2021).

Savat Gümüş İşlemciliği: Van'a özgü gümüş işlemciliği olan savat, kelime olarak kara anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Van şehrinde yaşayan ustalara verilen özel izinle savat gümüşçülüğü yapılmaktaydı. Bakır, kurşun ve kükürt alaşımından oluşan savat, gümüşün üzerine çelik uçlarla çizilerek oluşturulan şekillere bu alaşımın eritilerek dökülmesi ile işlenir. Tamamen el işçiliği ile üretilen savat işçiliği ile, takı dışında da çeşitli aksesuarlar da üretilmektedir (www.tusbagumus.com Erişim Tarihi: 08.02.2021).

2.4. Yapay Mekanlar

Van Müzesi: Dünya üzerinde yaşanan en eski kentlerden biri olan Van, tarih boyunca ev sahipliği yaptığı uygarlıklardan kalan emanetleri bünyesinde halen barındırmaktadır. Van Kalesi'nin kuzeyinde 10.000m² alan üzerine kurulmuş olan Van Müzesi, modern müzecilik anlayışı ile hazırlanmış olan teşhir salonları ile, Van ve çevresine ait tarihi ve kültürel eserlerden oluşan seçkin koleksiyonlar sunmaktadır. Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar Van ve çevresinin kronolojik olarak salonlar halinde sıralandığı müzede yapılan gezi ile bir tarih yolculuğu yapılabilmektedir (www.turkishmuseums.com Erişim Tarihi:09.02.2021).

Van Kedi Evi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde, aynı zamanda Van Kedisi Araştırma Merkezi olan Van Kedi Evi, Van Kedisinin bakım, üreme ve korunması amacıyla kurulmuştur. Turist ziyaretine açık olan kedi evinde aynı zamanda kedi sahiplenme başvuruları da yapılabilmektedir (www.vankedisi.yyu.edu.tr Erişim Tarihi: 07.02.2021).

Kayak Tesisleri: Van merkeze 37 km uzaklıkta bulunan Abalı Kayak Merkezi bölgedeki önemli kayak merkezlerindedir. Bunun dışında Çaldıran ilçesinde Kayak Merkezi de kayak severlerin Van'daki diğer bir alternatifidir. Van dışında ise, Hakkari'de bulunan Mergabütan Kayak Merkezi ve Bitlis'in Tatvan İlçesi'nde bulunan El Aman Kayak Merkezi'ne gününbirlik bir şekilde gidilebilmektedir (www.van.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 09.02.2021).

Atayurt: Muradiye ilçesinin Ünseli mahallesinde bulunan Atayurt Mesire ve Dinlenme Tesisi, Van Gölü kıyısında 50 dönüm arazi üzerine kurulmuştur. Mesire alanında Türk Devletleri'ni sembolize eden otağlar kurularak aynı zamanda konaklama hizmeti de verilmektedir. 2018 yılında yapımına başlanan Atayurt, Erciş ilçesinin Ulupamir mahallesinde yaşayan Kırgız Türkleri tarafından yapılmış ve işletilmektedir. Burada Kırgız kültürü temelinde Türklere has yeme-içme, giyim, eğlence geleneklerini yaşatmakta ve ziyaretçilere sergilemektedirler (www.vanpostasigazetesi.com Erişim Tarihi: 09.02.2021)

Rafting: Çatak ilçesinde geçen Botan Çayı ve Bahçesaray ilçesinden geçen Müküs Çayı, son yıllarda rafting severlerin gözde mekanları haline almıştır. Kaymakamlıklar bünyesinde yapılan tesislerde eğitimler verilmekte ve il merkezinden gününbirlik rafting turları yapılmaktadır. Ayrıca ülke genelinde rafting şampiyonlarının düzenlendiği rafting merkezleri konumundadırlar (www.prestijgazetesi.com Erişim Tarihi: 09.02.2021).

3. ULAŞIM

Kongre turizminde diğer turizm türlerinden farklı olarak temel çekicilik unsuru kongrenin kendisidir. Bu anlamda kongrenin yapıldığı yerin ulaşım imkanları, diğer turizm türlerinden daha fazla önem arz etmektedir (İlbey, 2018: 41)

Karayolu: Van tarihten gelen stratejik konumundan dolayı işlek güzergahların kesişim noktasında bulunmuştur. Güneydoğu ve Kuzey Anadolu'dan gelen iki önemli karayolu hattı Van'da kesişerek İran'a uzanır. Önemli birçok ili birbirine bağlayan bu ulaşım hattı son yıllarda genişletilen yollar ve açılan tüneller ile gelişerek Van'ı daha da ulaşılabilir kılmıştır (www.tusba.gov.tr Erişim Tarihi: 09.02.2021).

Demiryolu: Karayolu ulaşım hattı gibi Van'ın sahip olduğu demiryolu hattı da önem arz etmektedir. TCDD'nin 5. bölgesini oluşturan demiryolu hattı Malatya-Elâzığ-Tatvan-Van-Özalp-Razi-Tebriş güzergahını takip eder. Tatvan-Van arasındaki ulaşımın Van Gölü üzerinde feribot ile sağlandığı demiryolu hattı, aynı zamanda Tahran'a kadar devam eden bir ticaret hattı oluşturmaktadır. Ayrıca Van Gölü Ekspresi ile İstanbul'dan Tatvan'a haftanın iki günü karşılıklı seferler düzenlenmektedir. Bu demiryolu hattına aynı zamanda İstanbul-Tahran ve Tahran-Şam hatları da bağlanabilmektedir (www.tusba.gov.tr Erişim Tarihi: 09.02.2021).

Havayolu: Otoriteler tarafından en güvenli ulaşım şekli olarak gösterilen havayolu ulaşımı, kongre turizmi için büyük önem arz etmektedir. Kongrenin yapılacağı yerin kolay ve güvenilir bir şekilde ulaşılabilir olması talep edilmesini önemli ölçüde etkilemektedir. Van şehir merkezinde bulunan Van Ferit Melen Havaalanı bu konuda şehre önemli bir avantaj sağlamaktadır. Çevre iller tarafından da yoğun olarak kullanılan havaalanından İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Adana'ya direkt seferler yapılmaktadır. THY, Anadolujet, Pegasus ve Sunexpress firmaları tarafından günde karşılıklı 10 seferin yapıldığı havaalanı askeri hareketliliğe de cevap verebilir niteliktedir (www.dhmi.gov.tr Erişim Tarihi: 09.02.2021).

4. KONAKLAMA İŞLETMELERİ

Çalışma kapsamında Van'da faaliyet gösteren toplamda 68 konaklama işletmesinin olduğu belirlenmiştir. Bu işletmelerin 20'si Turizm İşletme (Bakanlık) Belgeli oteller iken 48'inin ise belediye belgeli konaklama işletmesi sınıfında olduğu görülmüştür. Turizm işletme belgeli 20 otelden 2'sinin 5 yıldızlı, 6'sının 4 yıldızlı, 7'sinin 3 yıldızlı, 2'sinin 2 yıldızlı, 2'sinin apart ve 1'inin butik otel sınıfında olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte turizm işletme belgeli 20 otelde toplam 1095 oda ve 2256 yatak vardır. Belediye belgeli 48 konaklama işletmesinde ise toplamda 1766 oda ve 4012 yatak vardır (www.yigm.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 11.02.2021). Çalışma kapsamında otellerin kongre/toplantı kapasiteleri ile ilgili yapılan araştırmada, turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerde toplamda 5250 kişi kapasiteli 27 kongre/toplantı amaçlı salonun bulunduğu tespit edilmiştir.

5. SEYAHAT ACENTALARI

Çalışma kapsamında yapılan incelemede Van'da faaliyet göstermekte olan 47 A grubu ve 1 B grubu seyahat acentesi olduğu belirlenmiştir. Faaliyet alanı olarak ise seyahat acentelerinin neredeyse tamamının öncelikli faaliyet alanı biletleme olmakla beraber, otel rezervasyonu, araç kiralama, paket tur

organizasyonlarında yoğunlaştığı ve Kongre/toplantı faaliyetlerine ise son yıllarda ağırlık vermeye başladıkları belirlenmiştir (www.yatirimisletmeleruygulama.kultur.gov.tr Erişim Tarihi: 11.02.2021).

6. KONGRE VE TOPLANTI AMAÇLI TESİSLER

Van Expo Fuar ve Kongre Merkezi: 12 ilde yürütülen Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında yapılan 5 projeden biri olan Van Expo Fuar ve Kongre Merkezi 2014 yılında faaliyete başlamıştır. 13 Milyon TL kaynak ile yapılan kongre merkezi 13.000 m² kapalı alana sahiptir. Açıldığı günden bu yana kente birçok büyük fuarın gelmesinin önünü açan kongre merkezinde aynı zamanda Kobilerin, STK'ların, üniversitelerin, kamu ve diğer kuruluşlarının tanıtım, eğitim, danışmanlık, pazarlama, sosyal etkinlik, kongre, seminer gibi birçok alandaki faaliyetlerine ev sahipliği yapmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin en büyük fuar ve kongre merkezlerinden bir olan yapı kongre/toplantı amaçlı olarak kullanılan 5 toplantı salonu ile 650 kişilik kapasiteye sahiptir (www.daka.org.tr Erişim Tarihi: 14.02.2021).

Prof. Dr. Cengiz Andiç Kültür Merkezi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi kampüsü içerisinde bulunan kültür merkezi, 450 kişilik salonu ile üniversite bünyesinde ve il genelinde yapılan birçok sosyal ve kültürel etkinliğe ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Van ilinde yapılan kongre ve seminerler de yeterlilik sağlayan bir yapıya sahiptir (www.yyu.edu.tr Erişim Tarihi: 15.02.2021)

Van Ticaret ve Sanayi Odası: 2007 yılında hizmete açılan VANTSO hizmet binası sahip olduğu modern alt yapısı ile kaliteli bir hizmet anlayışı ile kurulmuştur. İl ticaret odası faaliyetlerinin yürütüldüğü hizmet binası aynı zamanda birçok toplantı ve seminere de ev sahipliği yapacak kapasitededir. Hizmet binası sahip olduğu 1 toplantı salonu ile 350 kişiyi ağırlayabilmektedir (www.vantso.org.tr Erişim Tarihi: 15.02.2021).

Elite World Hotel: 2012 yılında Van merkezde kurulan otel, Elite World Hotels zincirinin üyelerindedir. Şehir merkezinde bulunan otel özgün mimarisi ve dekoru ile dikkat çekmektedir. Misafirlerine eksiksiz ve lüks seviyesinde kaliteli hizmet sunan otel, ilin birçok kurumsal ve resmi kongre/toplantılarına ev sahipliği yapmaktadır. Bir kongre için gerekli tüm özelliklere ve imkanlara sahip 7 salonu ile toplamda tiyatro oturma düzeninde 1250 kişiyi ağırlayabilecek kapasiteye sahiptir (www.eliteworldhotels.com.tr (Erişim Tarihi: 12.01.2021).

Double Three by Hilton Van Hotel: Van'ın ilk beş yıldızlı oteli olarak 2011 yılında Rescate Hotel ismiyle açılan otel, 2016 yılında Hilton otel zincirine katılarak faaliyetine devam etmektedir. Van Gölü kıyısında manzarasının yanında kaliteli bir hizmet sunan otel, 5 toplantı salonu ile tiyatro oturma düzeninde 1000 kişiyi ağırlayabilecek kapasiteye sahiptir. Gerekli tüm özelliklere sahip toplantı salonları, şehirde düzenlenen birçok toplantı ve kongreye ev sahipliği yapmaktadır (www.hilton.com Erişim Tarihi: 12.02.2021).

Merit Şahmaran Hotel Merit otel zincirinin Van'daki temsilcisi olan otel, 2000 yılında kurulmuş ve popülerliğini günümüze kadar sürdürmektedir. Edremit ilçesinde Van Gölü kıyısına sıfır noktada kurulmuş olan otel kaliteli hizmetinin yanında deniz tatili imkânı da sağlamaktadır. Toplantı amaçlı 2 salona sahip otel 600 kişilik kapasiteye sahiptir (www.merit-sahmaran-hotel-van.bookeder.com Erişim Tarihi: 12.02.2021).

7. VAN DA DÜZENLENEN KONGRELER

Bu bölümde Van ilinde, farklı üniversite ve enstitüler tarafından Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde ve farklı yıllarda düzenlenmiş olan kongre ve sempozyumlar gösterilmiştir.

- IWACT (International West Asia Congress of Tourism Research)
- CMES (International Conference on Computational Mathematics and Engineering Sciences)
- Türk Oftalmoloji Derneği Sempozyumu
- UKMK (Ulusal Kimya Mühendisliği Kongresi)
- Ulusal Tıp Öğrenci Kongresi
- Van Radyoloji Öğrenci Kongresi
- Uluslararası Tarım Bilimleri Kongresi
- Uluslararası Müzik Dans ve Sağlık Kongresi
- Ulusal Yaban Hayvanları Kongresi
- TRB2 Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi
- ICPAM (International Conference on Pure and Applied Mathematics)
- 13. Kimya Mühendisliği Kongresi
- UZOK (Ulusal Zootekni Öğrenci Kongresi)
- Uluslararası Mezopotamya Tıp Kongresi
- Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi (ISPEC)
- Ulusal Veteriner Mikrobiyoloji Kongresi
- Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi
- Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu

Düzenlenen bu kongre ve sempozyumların bazıları bir defa düzenlenmişken, bazıları ise farklı yıllarda birden fazla defa ve bazıları ise her yıl düzenlenmektedir.

SONUÇ

Çalışma sonucunda Van'daki tesis ve altyapı ile destinasyonun kısmen yeterli olduğu ve kongre turizminin, Van'ın turizmi açısından kısmen önemli olduğunun düşünüldüğü ortaya çıkmıştır. İşletmelerin tesis ve altyapı ile ilgili algıları değerlendirildiğinde, altyapıda sorunların olduğunu

düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Çalışma sonucunda Van kongre turizminin uygulanabilmesi anlamında birçok avantaja sahip olduğu görülmüştür. Bu avantajı oluşturan öğelerden biri olan destinasyon çekiciliğinin aynı zamanda akademisyenlerin çoğunlukla önem verdiği bir tercih etkeni olduğu anlaşılmıştır. Van ili ise bir destinasyonu çekici kılan tarihi, kültürel, doğal, yapay sayısız zenginliğe sahiptir.

KAYNAKLAR

- Akdağ, M. (2018). İranlı Turistlerin Van'ın Sosyo-Kültürel Yaşamına Etkileri. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 11(57), 249-257
- Arslan Kalay, H. ve Yıldız, S. (2017). Akdamar Anıt Müzesi'nin (Kilisesi) Tarihsel Süreçleri ve Kültürel Miras Turizmi Açısından Önemi. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 121-136.
- Avşar, A. O. ve Güleç, A. (20019). Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Analiz Çalışmaları ve Konservasyon Önerileri. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, 1(22), 3-16.
- Bulat, S. (2013). İshak Paşa Sarayı Taç Kapılarının Bezemeleri Açısından Değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 0(30), 19-43.
- Demirtaş, B. (2020). Yerli Turistlerin Nemrut Dağı (Bitlis) Destinasyonu ile İlgili Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). Batman: Batman Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlbey, N. (2018). Ankara'nın Kongre Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir İnceleme. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, F. (2016). Ağrı Dağı'nın Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu. Marmara Coğrafya Dergisi, 0(34), 217-229.
- Kaya, F., Cankül, D. ve Demirci, B. (2016). Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Akdamar Kilisesi. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15(24), 13-24.
- Keleş E. A. (2019). Van Gölü Havzası'nda Kültür Rotası Önerisi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (45), 173-199.
- Kılıç, S. (2006). Van 2006 Kültür ve Turizm Envanteri I Tarihsel Değerler. İstanbul: Van Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, İmpress Baskı Tesisleri.
- Nakiboğlu, M. (2017). Van'da Kahvaltı Kültürü ve Kahvaltı Salonları. IWACT Kongre Kitabı, Genişletilmiş Baskı, 332-339.
- Uz, N. (2016). Van Bölgesi; Aydınlatma. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 31, 73-110.

OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK ROLLERİNE İLİŞKİN YAPILAN YÜKSEK LİSANS TEZLERİNİN İNCELENMESİ*

EXAMINING THE MASTER'S THESES ON THE LEADERSHIP ROLES OF SCHOOL ADMINISTRATORS

Hatice YILDIRIM¹

Bünyamin HAN²

Öz

Okullar, dünyada meydana gelen çeşitli değişikliklerden etkilenmektedir. Bu değişikliklerin okul yapılarına nasıl yansıtılacağını sağlamak, okul müdürlerinin sorumluluğu haline gelmiştir. Bu nedenle, okul müdürlerinin liderlik niteliklerini güncellemeleri beklenmektedir. Okullarda etkili iletişimin sağlanması ve olumlu bir okul ikliminin oluşturulması, paydaşların birbirleriyle ve dış çevreleriyle olan çeşitli etkileşimlerinde okul müdürlerinin olumlu ya da olumsuz bir etki yarattığı görülmektedir. Etkili okulların oluşturulması, paydaşların motive olmaları ve sağlıklı bir şekilde ilerlemeleri okul müdürünün liderlik becerilerini kullanabilmesi ile ilişkilidir. Bu çalışma, okul yöneticilerinin liderlik rollerine odaklanan yüksek lisans tezlerini incelemeyi amaçlamaktadır. 2018-2022 yıllarını kapsayan bu araştırmada, liderlik konusunda yapılmış 37 yüksek lisans tezi içerik analiziyle incelenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Belirlenen kategorilerin frekansları ve oranlı frekansları hesaplanmıştır. Yapılan tez incelemesi sonuçları, okul liderlerinin liderlik rollerini ve bu özelliklere özgü davranışları sergileme düzeylerinin artmasının performansı da artırdığını göstermektedir. İncelenen tezlerde, okul yöneticilerinin liderlik rollerinin olumlu bir okul iklimi oluşturmada önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Araştırma sonuçları, geleneksel yönetim modelinin yetersiz olduğunu göstererek, okul müdürlerinin liderlik, örnek kişilik ve davranışlarıyla çevrelerini etkileyebilen eğitim yöneticileri olmaları için çeşitli çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Okul müdürlerinin, geleneksel yöneticilik rollerinden vazgeçip çağın gereksinimlerine uyum sağlayabilecek genel geliştirme ve tamamlama eğitimi alması önerilmektedir. Ayrıca, okul müdürlerine okulu geliştirmelerine ve liderlik becerilerini geliştirmelerine olanak tanıyan eğitimler ve seminerler düzenlenmesi de önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Okul idarecisi, liderlik rolleri, lisansüstü tez

Jel Kodlar : I20, I21, I26

* Bu çalışma 2022 yılında İzmir’de düzenlenen “Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu”nda sunulan sözlü bildirden türetilmiştir.

¹ Öğretmen. Milli Eğitim Bakanlığı. Kütahya, Türkiye, hatice.yildirim43@hotmail.com, ORCID:0000-0002-9053-4414

² Doç. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye, bunyaminhan@gmail.com, ORCID:0000-0003-0204-5686

Abstract

Schools are affected by various changes occurring worldwide. Ensuring how these changes will be reflected in the school structures has become the responsibility of school principals. Therefore, it is expected that school principals update their leadership qualities. Effective communication in schools and the establishment of a positive school climate are observed to have an impact, whether positive or negative, on the various interactions among stakeholders and the external environment. Creating effective schools is linked to the school principal's ability to use leadership skills to motivate stakeholders and facilitate their healthy progression. This study aims to examine master's theses focusing on the leadership roles of school administrators. Content analysis of 37 master's theses on leadership from the years 2018-2022 was conducted in this research. Document analysis, a qualitative research method, was used in this study. The frequencies and proportional frequencies of the identified categories were calculated. The results of the thesis analysis indicate that increasing the level at which school leaders exhibit leadership roles and behaviors specific to these qualities enhances performance. The examined theses highlight the significant role of school administrators' leadership roles in creating a positive school climate. The research findings suggest that various efforts are needed for school administrators to move away from the traditional management model and become educational leaders who can influence their surroundings with leadership, exemplary personality, and behaviors. It is recommended that school principals receive general development and completion training to adapt to the requirements of the era by abandoning traditional managerial roles. Additionally, providing regular training sessions and seminars for school principals to enhance their schools and continually improve their leadership skills is also suggested.

Key Words : School administrator, leadership roles, graduate thesis

Jel Classification : I20, I21, I26

GİRİŞ

Günümüzde değişim ve gelişim içerisinde olduğumuz 21. yüzyılda okullardan yüksek kalite ve başarı beklenmektedir. Bu beklentilerin karşılanabilmesi için okulların yönetilmesinde geleneksel yönetim tarzlarının yetersiz olduğu görülmektedir. İçinde bulunulan çağın gerektirdiği yeniliklere uyum sağlayabilmek için okulları yönetenlerin tek düze davranışlardan kaçınıp sorunlara çok çeşitli yöntemlerle çözüm bulabilmeleri zorunlu hale gelmiştir. Okullarda karşılaşılan problemler karşısında okul müdürleri liderlik özelliklerini kullanarak olaylara pratik çözümler bulabilmelidir. Okul müdürleri kendi okullarının misyon ve vizyonunu oluşturarak tüm paydaşları eğitim sisteminde var olan sürekli değişim ve gelişime motive ederek öğretmenlerde performansı artırarak eğitimde başarıyı yakalayabilmelidir. Söz konusu bu durum okul müdürlerinin yeniliklere açık, iletişim sahibi, özgüven ve öz yeterlilikleri ile çeşitli liderlik özelliklerini kendilerinde bulundurmalarıyla gerçekleşecektir. Bu nedenle okul müdürlerinin liderlik özelliklerine ilişkin yapılmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesi mevcut durumu ortaya koyup buna yönelik yapılacak çalışmalara öncülük edecektir.

Liderlik Türleri

Liderlik, çeşitli yaklaşımlar ve modellerle tanımlanabilen karmaşık bir kavramdır. Farklı liderlik türleri, liderlerin benimsedikleri yaklaşım ve davranışları temsil eder. Yaygın liderlik türlerinden bazıları aşağıda açıklanmaktadır.

Karizmatik Lider: Yunanca kökenli olan "karizma" kelimesi, tam anlamıyla "ilahi ilham" veya "Tanrı'nın armağanı" anlamını taşır. Aynı zamanda "beğeni, büyüleme, baştan çıkarma, armağan" gibi anlamlarda da kullanılır. Bu terim, Türkçe'de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Karizmatik liderlik, genellikle karmaşa, kriz ve belirsizlik içeren durumlarda ortaya çıkar (Shamir ve Howell, 1999).

Karizmatik liderler, geliştirdikleri vizyon ve bu vizyona uygun davranışlar sergileyerek, izleyicileri tarafından olağanüstü kabul edilme eğilimindedirler (Cicero ve Pierro, 2007). Babcock-Roberson-Strickland (2010) liderlik tarzlarından biri olarak, etkileyici liderlerin izleyiciler üzerinde büyük bir etki yarattığını belirtir. Bu liderler, izleyicilere rehberlik eder, belirsiz durumlarda netlik sağlar, zorlukların üstesinden gelir ve değişimleri yönlendirmek için taktik bir bakış açısı sunarlar. Etkileyici liderlerin, genel beklentileri yüksek ve izleyicilerini motive etmek için aynı karizmayı kullanma eğiliminde oldukları görülür (Kılınç, 1997; Klein ve House, 1995).

House (1992)'a göre, karizmatik liderler; genellikle belirgin bir vizyon geliştirir, belirlenen hedeflere ulaşmak için izleyenlerden büyük bir çaba göstermelerini bekler, izleyenlerin kendilerine olan güvenlerini artırmaya yönelik çaba sarf ederler.

Dönüşümcü liderlik: Dönüşümcü liderlik kavramı James Mac Gregor Burns tarafından geliştirilmiş ve bu alana önemli katkılarda bulunmuştur. Burns, dönüşümcü liderliği ölçülebilir bir model haline getirmiştir. Dönüşümcü lider, değişim ve vizyon sahibi bir kişidir (Özden, 2005). Bu liderler, çalışanlarını anlayarak, potansiyellerini göz önünde bulundurarak, onları güdüleyerek, sosyal hizmetin mimarları gibi kendilerini geliştirirler. Kendilerine güvenen ve saygı gösteren bu liderler, çalışanlarla etkili iletişim kurarlar (Aksaraylı, 2015).

Eğitim alanında dönüşümcü liderlik, eğitim sistemi, yönetim anlayışı ve sürecin işleyişi üzerinde dinamik bir dönüşüm sağlayabilir. Leithwood'e göre, dönüşümcü okul liderleri; okul personeline eğitim kurumu için belirlenen ideal ile misyonun rehberliğini yapar, grubun hedeflerini belirleme sürecine yardımcı olur, performansı artırmak için beklentileri ve geri bildirimleri okul personeliyle paylaşır, paylaşılan problem çözüme, mesleki gelişim ve öğrenci hizmeti sunumuna odaklı bir dizi değere sahip organizasyon kültürleri oluşturarak birincil hedeflere yönelirler (Aktaran: Aytaç, 2000).

Dönüşümcü liderlik, okullarda sürekli araştırma yapabilen, bilimsel düşünebilen ve kendilerine yüksek amaçlar koyabilen bireylerin yetişmesinde önemli bir rol oynar. Okul müdürleri ve öğretmenlerin bilimsel ve eleştirel bakış açısına sahip, farklı düşünebilen ve yaratıcı bir şekilde eğitim hedeflerini uygulamaları, dönüşümcü liderliğin etkisi altında gerçekleşir (Celep, 2014).

Etik Liderlik: Etik kelimesi, ahlak ile genellikle birbirinin yerine kullanılsa da, evrensel olma bakımından ahlaktan farklıdır. Etik, toplumdan topluma değişen farklılıklardan etkilenmez ve evrenseldir. Etik olan her şey, kişiden kişiye veya kültürden kültüre değişim göstermez.

Etik liderlik, evrensel özelliklere sahip bir liderlik biçimidir. Etik lider, dürüst, sadakat sahibi, güvenilir ve emin olma gibi evrensel değerlere uygun davranış sergiler. Nazik ve anlayışlıdır, güçlü iletişim becerilerine sahiptir, yönetim anlayışında demokrasiyi benimser ve iyiliği kendisine rehber kılar (Yılmaz, 2008). Etik liderlik tarzı, liderin karakteriyle tanımlanan bir liderlik biçimidir. Etik lider, eylemleriyle ve bireylerarası ilişkilerde sergilediği davranışlarla hedef kitlesine örnek olur. Saygısızlık yapmaz, dürüst ve emin bir tutum sergiler, söyledikleriyle uyum içindedir, ön yargıdan kaçınır ve temel değer ve ilkelerinden ödün vermez. Bu liderlik biçimi, etik değerlere dayalı bir yönetim anlayışını benimseyerek öne çıkar (Yılmaz, 2006).

Etkileşimci Liderlik: 1970'li yıllarda Burns tarafından geliştirilen etkileşimci liderlik, görevsel, işlemci ve işe dayalı olarak adlandırılmaktadır. Bu liderlik türü, liderlerin ve izleyicilerin birbirleriyle olan iş ilişkisini ve örgütü etkileyen liderin tutum stilini öncelikli olarak ele alır (Koçel, 2015).

Etkileşimci liderlikte liderin yetki kullanımı, izleyicilerin çabalarını artırmak amacıyla para ve ödül verme, belirli bir pozisyona yükseltme gibi durumlarda kendini gösterir. Bu liderlik tarzı, geleneksel kabul görmüş davranışların gelecek nesillere aktarılmasını olumlu bir şekilde vurgularken, yenilik ve yaratıcılığın eksikliğini olumsuz bir yön olarak ele almaktadır (Eren, 2010).

Demokratik Liderlik: Demokratik liderlik, liderin yetkiyi takipçileriyle paylaştığı ve bu paylaşım sürecinde üyelerin görüşlerini önemseydiği bir liderlik tarzıdır. Örgütün hedefleri belirlenirken üyelerin görüşleri dikkate alınarak fikirlerin özgürce paylaşılmasını teşvik eder. Bu liderlik tarzında liderin olmadığı zamanlarda bile etkinlikler sorunsuz bir şekilde devam eder (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001). Demokratik liderlik, örgüt üyelerinin yönetim sürecine katılım gösterdiği, etkileşim kanallarının açık tutulduğu bir liderlik biçimidir (Genç, 2007).

Güney'e (1999) göre demokratik liderler; örgüt politikasını üyelerle tartışmaya açar, tartışma öncesinde genel bilgiler sunar, teknik seçenekleri açıklar ve üyelerden seçim yapmalarını bekler, sorumluluklar ve iş bölümü yapar, eleştirilerinde ve yargılarında objektif olmaya çalışır, organizasyondaki üyelere her zaman güvenir, bu liderlerle çalışanlar kendilerini tamamen özgür hissederler. Demokratik liderler, işbirliği ve katılımı teşvik ederek örgüt üyelerine yetki verirler. Bu, üyelerin deneyim kazanmalarına ve eğitilmelerine katkı sağlar. Lider, üyeleri sürece dahil ederek temel konulara odaklanabilecek zaman yaratır (Güney, 1999).

Demokratik lider, yönetim yetkisini örgüt üyeleriyle paylaşan bir liderdir. İşlerin planlanması, amaçların belirlenmesi ve politika oluşturma sürecinde örgüt üyelerinin düşünce ve fikirlerini alarak davranışlarını belirler. Demokratik liderlere göre, doğru bir şekilde yönlendirildiklerinde çalışmak,

insanlar için doğal ve keyifli bir süreçtir. Eğer çalışanlar doğru şekilde yönlendirilirse, örgütün amaçları doğrultusunda istekli bir şekilde yaratıcılıklarını kullanırlar (Genç, 2012).

Otokratik Liderlik: Otokratik liderlik, karar alma yetkisinin yalnızca liderin elinde olduğu, sıkı bir kontrol ve otoriteye dayalı bir liderlik tarzını ifade eder. Günümüzde hala kullanılan, ancak eski bir liderlik modeli olan otokratik liderlik, genellikle otokratik ve bürokratik toplumlarda gözlemlenir. Bu liderlik tarzında, liderin tek başına kararlar alması, karar alma sürecini hızlandırabilir. Liderin bağımsızlığı sayesinde hızlı ve etkili kararlar alınabilir. Ancak, liderin bu egoist davranışları ve örgüt üyelerine karar alma sürecinde dahil etmemesi, grup üyelerinde motivasyon eksikliğine neden olabilir ve yaratıcılığı engelleyebilir (Bakan ve Büyükbeşe, 2010).

Otokratik liderler, örgüt üyelerini örgütsel hedefleri, planları ve politikaları belirleme sürecinden dışlarlar. Tüm yetki ve sorumluluğu tek başlarına üstlenirler ve genellikle üyelere talepleri koşulsuz kabul etmelerini beklerler. Otokratik liderlik tarzı, kısa vadede etkili sonuçlar doğurabilir; ancak uzun vadede örgütsel etkililik için uygun bir liderlik tarzı olarak kabul edilmez (Genç, 2012).

Vizyoner Liderlik: Latince'den türemiş olan "vizyon" kelimesi, kapasite, hayal gücü ve gelecekte yaşanacakları önceden kestirebilme anlamlarına gelir. Vizyon, gelecekte gerçekleşmesini arzuladığımız şeyleri önceden planlayarak örgüte rehberlik edip bu hedeflere doğru ilerlemeyi mümkün kılar. Örgüt içinde liderin vizyon oluşturması, kendisini takip eden izleyicilerin motive olmalarını ve belirlenen hedeflere ulaşmalarını sağlar (Şentürk, 2019: 11). Vizyoner bir lider, diğer yöneticilerden farklı olarak yeni bakış açılarına açık, çevresindeki gelişmeleri öngörebilen bir liderdir. Gelişmeleri farklı bir perspektiften değerlendirerek, analiz ederek ve özetleyerek geleceğe dair bir vizyon çizebilme yeteneğine sahiptir. Oluşturduğu vizyonu organizasyonun her seviyesine aktarabilir ve bu vizyonu sahiplenebilir. Yarattığı bu vizyon, etkisi baskı ve disiplinle değil, motivasyon ve düzenle sağlanır (Durukan, 2006).

Rekabet avantajı elde etmek ve başarılı olmak için vizyon sahibi bir lider, planlama, bütçeleme ve uyumun yanı sıra geçmişten ders çıkarma, bugünden en iyi şekilde yararlanma, geleceği tahmin etme ve çalışanların beklenti ve değerlerine odaklanma yeteneğine sahiptir (Tekin, 2007: 15). Vizyon sahibi liderler, kuruluşlarındaki insanlarla iletişim kurarak, kurumsal politikaları ortak değerlere dayandırarak, kurumsal ve bireysel ihtiyaçları karşılayabilirler (Eranıl, 2014: 28). Vizyoner liderlerin önemi, kuruluşlarının geleceği hakkındaki belirsizliği ortadan kaldırmadaki başarılarına bağlıdır. Hızlı organizasyonel değişim, bir organizasyonun gelecekteki kararlarını etkiler. Bu hızlı değişim sürecinde kurumlarını ortak bir vizyonla geleceğe taşıyan ve onları körlükten koruyan vizyon sahibi liderler geleceğin liderleri olarak kabul edilmektedir (Çelik, 1997).

Hizmetkar Liderlik: İzleyicilerine hizmet etmeyi öncelik olarak belirleyen hizmetkar liderlik stili, 1977 yılında Greenleaf tarafından geliştirilmiştir. Bu liderlik yaklaşımında, verme kavramı önemli bir yer tutar ve diğer liderlik stillerinden ayrılır çünkü odak noktası hizmete yöneliktir. Bu liderlik stili,

özellikle okul müdürleri için arzu edilen bir liderlik tarzıdır. Hizmetkar liderlik, örgüt üyelerinin güvenini artırır ve eğitimcilerin içsel güçlerini keşfederek üst düzeyde performans sergilemelerini teşvik eder (Akyüz ve Eren, 2013).

Öğretimsel Liderlik: Öğretimsel liderlik, öğrenmeyi ve öğretmeyi hedefleyen bir liderlik tarzını ifade eder ve uzun yıllardır bilimsel araştırmaların odak noktası olmuştur. Bu liderlik tarzı, etkin bir eğitim sistemi için vazgeçilmez bir unsurdur. Okullarda öğretimsel liderlik rolünü üstlenen yöneticiler, okuldaki başarının önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilirler (Bursalıoğlu, 1982). Eğitim sürecinde başarı elde etmek için liderin güçlü bir rol oynaması gerekmektedir (Yavuz, 2006).

Öğretimsel liderlerin, ortak hedefler doğrultusunda birleştirici, ikna edici ve izleyicilerini harekete geçirecek iletişim becerilerine sahip olmaları beklenir. Smith ve Andrews (1989), öğretimsel liderlerin; okul hedeflerine bağlı kalma, eğitim ve öğretim konusuna odaklanma, okul hedeflerine ulaşmak için kaynakları toplama ve etkili bir şekilde dağıtma, olumlu bir okul iklimi oluşturma, öğretmenlerle etkili iletişim kurma, personel geliştirme faaliyetlerini düzenleme ve bu faaliyetlere katılma, öğretmenleri yeniliklere teşvik etme ve öğretim malzemelerini sağlama, öğretmen başarısını, öğrenci performansını ve sınıf ziyaretlerini izleme ve değerlendirme, okul ve topluluk amaçları için bir vizyon oluşturma ve öğrenci başarısı için bu amaçlara bağlı kalma, karar verme sürecine üniversiteleri ve diğer grupları dahil etme, onların görüşlerini alarak öğretmenlerden girdi alma, yeniliği ve araştırmayı teşvik etme gibi özelliklerinin olduğunu ifade etmiştir.

Eğitim lideri olarak müdür, okulun yapısal ve çevresel nitelikleri, belirlenen hedefler, okul öğrencileri ve eğitim sistemine dair sorumlu olduğu unsurlar üzerinde çalışarak okulun vizyon ve misyonunu gerçekleştirmeye yönelik liderlik yapar (Akdağ, 2002). Eğitim liderleri, okul için belirlenen amaçlara etkin bir şekilde ulaşabilirler. Eğitim liderliğine ve rollerine uygun ağırlığın verilmesi, eğitimin kalitesini artırabilir ve sonuçları iyileştirebilir (Özdemir ve Sezgin, 2002).

Liderlik kavramı, birçok araştırmaya rağmen tüm yönleriyle tam olarak anlaşılammıştır. Bu nedenle liderlik tanımları çeşitlilik gösterir ve liderlik özellikleri bulunduğunuz konuma, döneme, gruba ve sürekliliğe bağlı olarak farklılaşabilir. Liderlik kavramına ilişkin yapılan çalışmalarda liderliğin farklı özelliklerine vurgu yapılmıştır. Liderliğin etkileme (Zel, 1997), etkileşim (Bolman ve Deal, 1991), kontrol etme ve güç kullanma (Çelik, 2000), aynı yönde hareket etme (Polat ve Arabacı, 2016), vizyon oluşturmak ve desteklemek (Yielder ve Codling, 2004: 320), etkililik (Yukl, 2013), öncülük etme (Çalık, 2003), etkileme (Mankan, 2011, s. 70), yönlendirme (Başaran, 1992) gibi özellikleri ön plana çıkarılmaktadır. Genel olarak liderlik, bir kişinin veya bir grup insanın başkalarını etkileme ve yönlendirme yeteneği olarak tanımlanır. Liderlik türleri çeşitli olabilir ve her biri farklı özelliklere, becerilere ve yaklaşımlara sahiptir. Farklı liderlik becerilerine sahip olmak, okul yöneticilerinin çeşitli zorluklara ve değişkenlere uyum sağlamalarını sağlar. Bu becerilerin bir araya gelmesi, başarılı ve sürdürülebilir bir eğitim ortamı oluşturmada önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, bu çalışmanın

literatürdeki okul müdürlerinin liderlik özelliklerine yönelik genel bir çerçeve sunarak, liderliğin değişken yapısını anlamaya ve değerlendirmeye katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Okul Yöneticiliği ve Liderlik

Okul müdürlerinin sergiledikleri çeşitli liderlik özellikleri, okuldaki diğer paydaşlar arasında güven ve olumlu iletişim sağlayarak sağlıklı örgütsel bağlılığın gelişmesine katkı sağlar. Bu bağlamda, örgütsel bağlılığın oluşturulduğu okullarda öğretmenlerin motivasyonları artar ve öğrenci başarısına olumlu katkılarda bulunur (Gümüş, 2012).

Okullardaki öğrenme-öğretme sürecinin sağlıklı yürütülmesinde en etkili rolü oynayan okul liderlerinin liderlik tarzlarının belirlenmesi, okul adına değerli sonuçlar doğurur. Çünkü okulun öncelikli hedefleri, okul yöneticilerinin nitelikleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu hedefler arasında öğrenci başarısını artırmak, paydaş ilişkilerini koordine etmek ve sürdürülebilir eğitim kurumu kültürü oluşturmak bulunmaktadır (Tiryaki, 2008). Eğitim kurumu yöneticilerin liderlik becerilerine hakim olması, paydaşların eğitim kurumunun işleyişinde aktif rol oynadığı sağlıklı bir okul ortamının oluşmasında kritik bir faktördür. Ayrıca, okul yönetiminde gelecekteki ihtiyaçlara ve umutlara uyum sağlamak ve yenilikleri getirmek için gerekli yönetim becerilerine sahip olmak, okullar için avantaj sağlar (Artık, 2019).

Kendi potansiyelini keşfetme yeteneğine sahip bireyler her zaman en iyiye ve en zora ulaşma çabası içindedir. Ancak, ortak bir hedefe yönlendirecek bir liderin rehberliğine her zaman ihtiyaç vardır (Aydın, Yılmaz ve Altınkurt, 2013). Liderlik, evrenseldir ve birlikte yaşanan her yerde kendini göstermiştir. Bu nedenle liderlik kavramının tanımına göz atmak faydalı olacaktır. Liderlik, bilgi ve becerileri kullanarak takipçileri harekete geçirme ve onlara etki etme sürecidir (Yılmaz, 2006). İnsanları kendi inisiyatifiyle çalışmaya motive eden, etkileyen, bireyleri belirli hedefler etrafında birleştiren ve kişileri zorlamadan doğal bir şekilde harekete geçiren kişi liderdir (Gül, 2019: 4). Bu noktada liderlik, izleyenleri çeşitli güç kaynaklarını kullanarak hedeflere yönlendirme ve amaçları gerçekleştirme becerisi olarak değerlendirilebilir (Han, 2022).

Liderlik, insanları belirli bir amaç doğrultusunda çalışmaya teşvik etme yeteneğiyle ilgili olup, bu görev eğitim kurumlarının yöneticilerine aittir. Kurum yöneticilerinin liderlik davranışlarını doğru seçmesi, liderin etkililiğini belirler; çünkü liderlik, okul hedeflerine ulaşmada kritik bir unsurdur (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001). Okul yönetiminin etkinliği, okuldaki öğretmen ve öğrencilerin başarısını olumlu etkiler (Buluç, 2009: 25). Bu bağlamda, öğretmenlerin motivasyonunu artırarak başarının artırılmasında okul müdürlerinin liderlik rolleri önemlidir. Liderlik becerilerine hakim liderlere sahip kuruluşların farkındalık yarattığı genel olarak bilinmektedir. Geleneksel yönetim anlayışı, eğitim fırsatlarını değerli gören ancak değişimlere uyum sağlamakta zorlanan yöneticileri içermektedir. Eğitim kurumlarının liderlik anlayışı, günümüz okullarının ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır (Şişman, 2014).

Okul liderliğiyle ilgili düşüncelere baktığımızda, 1990'lı yıllardan itibaren toplumdaki eğitim istekleri ve yapılandırmacı anlayışın getirdiği değişimleri içerdiğini görüyoruz. Bu değişimler, okul yöneticilerini, yönetim anlayışını ve okuldaki süreçleri etkileme yeteneği olan bireyler olmaya yönlendirmiştir. Yönetim anlayışı, değişen şartlara uygun olarak sürekli olarak yenilenmelidir. Okul yönetimi, geçmişte öğretmen-yönetici ilişkisine dayanırken, günümüzde müdürlerin sorumlulukları ve toplumdaki rollerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Sanayideki aktif sektörün eğitime dahil olmasıyla birlikte, eğitime verilen önem artmış ve liderlik kavramı, etkililik, kaliteli eğitim ve rekabetçi tutumlar gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Bu değişimlerle birlikte, liderlik kavramının izah edilememesi durumunda davranışa dayalı bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Lider davranışçı bir yaklaşıma sahipse, insanları etkileme yeteneğine odaklanarak grup üzerinde etki yaratmaya çalışmalıdır. Durumsal yaklaşıma bağlı olan yöneticiler, buldukları gruba, duruma ve zamana göre davranmalıdır. Liderlik, belirli bir model olmaktan çok, şartlara ve değişkenlere özgü bir davranış olarak görülmelidir. Okul müdürleri, sahip oldukları liderlik özelliklerine ve çeşitli durumlara uyum sağlama becerisine bağlı olarak farklı liderlik stilleri kullanmalıdır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001).

Liderlik ve yöneticilik kavramları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır ve bu ilişki, 1950'li yıllardan günümüze kadar sürekli olarak tartışma konusu olmuştur (Thompson ve McHugh, 1995). Liderlik, kendi etkin liderlik tarzıyla yönetimden bağımsız bir alan olarak ortaya çıkmıştır, bu da liderlik ve yönetim arasında farklılıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Liderlik, misyon, vizyon ve değerlerle ilgilenirken, yönetim organize etme, uygulama, planlama ve sonuca ulaşma ile ilgilenir. Organizasyonun en iyi şekilde yönetilebilmesi hem liderlik hem de yöneticilik becerilerini gerektirir. Bu beceriler aynı anda bir kişide bulunmasa bile, kişinin istemesi ve çabalarıyla öğrenilebilir ve geliştirilebilir (Bridge, 2003).

Liderlik, tüm bir grubu belirli bir hedefe doğru motive eden eylemleri içerirken, yöneticiler belirli bir süre içinde belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla çalışırken, finansal kaynakları bir araya getirme araçlarına sahip olan ve bunları eşleştirmeyi hedefleyen kişilerdir (İlgar, 2005). Tüm liderlerin yönetici statüsü ve yasal yetkisi olmayabilir, ancak ideal bir yönetici liderlik becerilerine sahip olmalıdır. Başkalarını yönetebilmek için öncelikle kişinin kendisini yönetebilmesi önemlidir ve bunu başarabilen kişi, liderlik yeteneklerini sergileyebilir (Celep, 2014). Karmaşıklıkla başa çıkabilmek ve değişimle başa çıkmak için liderlik algıları önemlidir. Liderlik, yönetimin yerini almaz, onu tamamlar (Kotter, 1999, s.46).

Okul idarecisi, yetkisini etkin bir şekilde kullanıp bilgi ve donanımını geliştirebilirse liderlik rolünü gerçekleştirir. Liderlik rolünü üstlenen okul yöneticisi, eğitim kurumunu amacına rahatlıkla ulaştırabilir. Eğitim liderleri, sorunları görerek bunları çözme yeteneklerini göstererek liderlik becerilerini sergilerler (Celep, 2002). Okul yöneticileri, çağın gereksinimlerini dikkate alarak yeni vizyonlar, misyonlar ve liderlik duruşları ortaya koyarak yeniliklere açık olmalıdır (Arın, 2006). Okul

liderleri, sorunları görerek bunları çözme yeteneklerini göstererek liderlik becerilerini sergilerler (Celep, 2002).

Eğitim liderleri, okullarda belirlenen hedeflere etkili bir şekilde ulaşabilirler. Eğitim liderliğini ve rollerini vurgulamak, eğitimin kalitesini artırmaya ve sonuçları iyileştirmeye yardımcı olabilir (Özdemir ve Sezgin, 2002). Okul yöneticileri; akademik amaçlarına ulaşabileceklerini fark ettirmek, etkili beklentileri karşılayan bir ortam yaratmak, lider olarak hareket etmek, kuvvetli, dinamik bir liderlik sergilemek, görüş alışverişinde bulunmak, otorite ve nizamı sağlamak, kaynakları etkili bir şekilde yönetmek, zamanı etkili bir şekilde yönetmek, sonuçları ölçmek gibi liderlik özellikleri taşımalıdır (Cafoğlu, 1992). Ayrıca okul müdürlerinde şu görevleri yerine getirmesi beklenmektedir: okulda bireysel performans değerlendirmesi, öğrencilerin gelecekte güçlü beklentilere sahip olmalarına yardımcı olmak, vizyon ve misyonu tanımlayıp okul personeliyle paylaşmak, mesleki standartların geliştirilmesi, okul içinde bireylerarası ilişkilerin pozitif akışını teşvik etmek, hoş bir katılım sürecini sürdürmek, okullarda emniyetli bir ortam yaratma, eğitim programı gereksinimlerini karşılamak, eğitim amaçlarına ulaşmaya katkıda bulunmak için kaynak sağlama, eğitim kurumu içinde öğretmenler, öğrenciler, diğer çalışanlar ve velilerle ilişkilerde beklentilere uygun bir atmosfer yaratma, öğrenci başarısını artırmak amacıyla düzenli bir şekilde hizmet etme (Yörük ve Akdağ, 2010).

Yöntem

Bu çalışmada, 2018-2022 yıllarını kapsayan okul yöneticilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılan yüksek lisans tezlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış ve doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Türkiye’de eğitim bilimleri alanında, 2018-2022 yıllarında yapılmış okul yöneticilerinin liderlik rollerini konu edinen yüksek lisans tezlerinden ulaşılan 37 araştırma üzerine çalışılmıştır. Okul yöneticileri, liderlik rolleri, lisansüstü tez sözcüklerinin kullanımıyla tezlere ulaşım sağlanmıştır. Ulaşılan tezler; liderlik, liderlik rolleri, okul liderliği, idarecilik kavramlarıyla ilgili yapılan çalışmalara yazar, yıl, yapıldığı kurum gibi özelliklerine göre incelenmiştir. Araştırma kapsamına dâhil edilen tezlerin araştırma sonuçları incelenmiştir. Araştırmacılar tarafından doküman inceleme formu hazırlanıp verilerin analiz edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca tezlerin araştırma desenine göre dağılımlarının, veri toplama araçları olarak dağılımlarının ve çalışma gruplarına göre dağılımlarının frekans ve oranlı frekans analizi gerçekleştirilmiş olup temin edilen bütün veriler tablolastırılarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu çalışmada, 2018-2022 yıllarında okul yöneticilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılan yüksek lisans tez çalışmalarından ulaşılan 37 tez çalışması incelenmiştir.

1. Okul yöneticilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılan yüksek lisans tezlerinin analizi

Tablo 1: Türkiye’de eğitim bilimleri alanında 2018-2022 yıllarında okul yöneticilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılan yüksek lisans tezlerinin analizi

No	Çalışmanın Adı	Çalışmanın Yazarı	Yıl	Çalışmanın Yapıldığı Eğitim Kurumu
1	Ortaöğretim Kurum Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarına İlişkin Bir Karma Yöntem Çalışması	HABAN, Melih Mustafa	2018	Gaziantep Üniversitesi
2	Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Yöneticilerin Liderlik Özellikleri İle Duygusal Zeka Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	KANDAZ, Ufuk	2018	Avrasya Üniversitesi
3	Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliği Davranışları İle Öğretmenlerin Motivasyonu Arasındaki İlişki	VAHAP, Özgün	2018	Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
4	Ortaokullarda Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliği Davranışlarını Yerine Getirme Durumlarının Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma	YAĞMUR, Şefik Niyazi	2018	Düzce Üniversitesi
5	Okul Yöneticilerinin Liderlik ve Girişimcilik Özelliklerinin İncelenmesi	ARTIK, Leyla	2019	Bahçeşehir Üniversitesi
6	Okul Müdürlerinin Liderliğinin ve Öğretmen Liderliğinin Öğrenci Başarıları Üzerindeki Etkileri	EKER, Songül	2019	Kırıkkale Üniversitesi
7	İlkokul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarının İncelenmesi	SEVİNÇ, Mahmut	2019	Dokuz Eylül Üniversitesi
8	Okul Müdürlerinin Kullandıkları Güç Kaynaklarına Göre Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik ve Yabancılaşma Düzeylerinin Belirlenmesi	TANRIVERDİ, Hüseyin	2019	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
9	Okul Müdürlerinin Liderlik Tarzlarının Öğretmenlerin Sosyal ve Duygusal Zekalarına Etkisi	TÜRKER, Yusuf	2019	Pamukkale Üniversitesi
10	Okul Müdürlerinin Algılanan Dönüşümcü Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Örgütsel Sürüm Düzeyine Etkisi	BAŞARAN, Serpil	2020	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
11	Okul Yöneticilerinin Açık Liderlik Davranışlarının Örgütsel Muhalefete Etkisi	GÜRLER, Mustafa	2020	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
12	Okul Yöneticilerinin Vizyoner Liderlik Davranışları ile Öğretmen Motivasyonu Arasındaki İlişki	KAÇMAZ, Sezen	2020	Siirt Üniversitesi
13	Sınıf Öğretmenlerinin Okul Müdürlerinin Stratejik Liderliğine ve Örgüt Sağlığına	KARAKUŞ,	2020	Çanakkale On Sekiz Mart

	Yönelik Alguları	Biröl		Üniversitesi
14	Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Sosyal Sermaye Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	KAYA, Oğuz	2020	Gaziantep Üniversitesi
15	Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları ile Sırf Rehber Öğretmenlerinin Rehberlik Uygulamaları Arasındaki İlişki	KURT, Ercan	2020	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
16	Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışlarını Şekillendiren Motivasyon Unsurları Üzerine Bir İnceleme	ÖZBEY, Nüket	2020	Eskişehir Üniversitesi
17	Okul Müdürlerinin Liderlik Stillerinin Ders Denetim Yeterliliklerine Etkisi	ÖZDEMİR, İbrahim	2020	Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
18	Okul Müdürlerinin Yaratıcı Liderlik Özellikleri ile Okulların Örgütsel Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişki	SAĞLAM, Ebru	2020	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
19	Okul Müdürlerinin Liderlik Stilleri ile Okulların Örgütsel Çekicilikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	SEVER, Necla	2020	İnönü Üniversitesi
20	Okul Yöneticilerinin Teknolojik Liderliğinin, Okulun Etkililiğine ve Akademik Başarısına Etkisi	ŞAHİN, Faruk	2020	Necmettin Erbakan Üniversitesi
21	Okul Yöneticilerinin Örgütsel Bağlılık ve Hizmetkar Liderlik Düzeyleri Arasındaki İlişki	YAVUZ, Hayriye	2020	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
22	Girişimci Liderlik, Öğretmen Girişimciliği ve Pozitif Psikolojik Sermaye: Eğitim Örgütlerinde Bir Karma Desen Araştırması	AKKAYA, Rıza	2021	Marmara Üniversitesi
23	Okul Yöneticilerinin Liderlik Tarzları	CENGİZ, Mürüvvet	2021	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
24	Okul Yöneticilerinin Kuantum Liderlik Davranışlarının Yönetim Tarzlarına ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyine Etkisi	ÇELİK, Metin	2021	Hacettepe Üniversitesi
25	Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliği Davranışları ile Okulda İş Birliği Kültürü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	DANIŞMAZ AKGÜN, Nurmelek	2021	Karabük Üniversitesi
26	Okul Yöneticilerinin Eğitim İnançları ve Öğretimsel Liderlik Davranışlarının İncelenmesi	NACAK DENİZ, Fatma	2021	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

27	Özel Eğitim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıklarının Yöneticilerinin Hizmetkâr Liderlik Düzeyleri ve Özerklik Davranışları ile İlişkisi	ÖZKAN, Ahmet	2021	İstanbul Kültür Üniversitesi
28	Lise Yöneticilerinin Teknolojik Liderlik Öz Yeterliliklerinin İncelenmesi	ÖZTÜRK, Dilek	2021	Uludağ Üniversitesi
29	Okul Müdürlerinin Hizmetkâr Liderlik Davranışları ile Okulların Örgüt Sağlığı ve Öğretmenlerin Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki	ÖTER, Ömer Murat	2021	Dicle Üniversitesi
30	Öğretmen Performansı, Örgütsel Sadakat ve Karizmatik Liderlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması	SİNCER, Sakine	2021	Hacettepe Üniversitesi
31	Okul Yöneticilerinin Hizmetkâr Liderliğine İlişkin Öğretmen Algıları	SUÇİÇEĞİ, Aysun	2021	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
32	Öğretmenlerin Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarına Yönelik Algıları	ŞÜMÜR, İsmail	2021	Pamukkale Üniversitesi
33	Özel Okullarda Görev Yapan Yöneticilerin Liderlik Tarzı Davranışı ile Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	TEKİN, Ufuk	2021	İstanbul Gelişim Üniversitesi
34	Lise Yöneticilerinin Dönüştürücü Liderlik Tarzları ile Öğretmenlerin İş Doyumu Arasındaki İlişki	AZİMLİ, Günel	2022	Uludağ Üniversitesi
35	Lider-Üye Etkileşimi ve Örgütsel Sessizlik ile Örgüt Sağlığı Arasındaki İlişki	DOĞANAY, Ercan	2022	Dicle Üniversitesi
36	Kadın Yöneticilere İlişkin Tutum ve Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri ile Liderlik Tarzları Arasındaki İlişki	SEZGİN, Özge	2022	Kastamonu Üniversitesi
37	Kadın Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Sürüm Tutumları Arasındaki İlişki	UÇAK, Ayşe	2022	Kastamonu Üniversitesi

Tablo 1’de görüldüğü gibi farklı yazarlar tarafından farklı üniversitelerde okul yöneticilerinin liderlik özelliklerini konu edinen yüksek lisans tezleri bulunmaktadır.

2. Tezlerin Araştırma Desenine Göre Dağılımları

Tablo 2. Yüksek Lisans Tezinin Araştırma Desenine Göre Dağılımları

Yöntem	Frekans (N)	Oranlı Frekans %
Nicel	31	83.78
Nitel	2	5.41
Karma	4	10.81
Toplam	37	100.00

Tablo 2'ye bakıldığında eğitim bilimleri alanında okul idarecilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılmış lisansüstü tezlerde araştırma deseni olarak çoğunlukla nicel yöntemler (f=31, %83,7) kullanılmıştır. Tezlerin %5.41'i nitel, %10.81'i ise karma yöntemle gerçekleştirilmiştir.

3. Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımları

Tablo 3. Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımları

Yöntem	Frekans (N)
Ölçek	31
Görüşme Formu	6
Toplam	37

Tablo 3'e bakıldığında eğitim bilimleri alanında okul idarecilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılmış lisansüstü tezlerde veri toplarken öncelikle ölçeklerden (f=31) faydalandığı görülmektedir.

4. Tezlerin Çalışma Gruplarına Göre Dağılımları

Tablo 4. Yüksek Lisans Tezlerinin Çalışma Gruplarına Göre Dağılımları

Örneklem	Frekans (N)	Oranlı Frekans %
Öğretmen	24	64,86
Eğitim Kurumu Yöneticisi	4	10,81
Öğretmen ve Eğitim Kurumu Yöneticisi	8	21,62
Okul Müdür ve Müdür Yardımcıları	1	2,71
Toplam	37	100.00

Tablo 4'e bakıldığında eğitim bilimleri alanında okul idarecilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılmış lisansüstü tezlerde büyük çoğunlukta öğretmenler (f=24, % 64,8) ile çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Genel olarak okul idarecilerinin liderlik rollerine ilişkin çalışmalar yapılmasına rağmen okul idarecilerinin liderlik rollerine ilişkin görüşlerini ele almış çalışmaların az miktarda gerçekleştirildiği görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma doğrultusunda 2018-2022 yıllarını kapsayan, ülkemizde eğitim bilimleri alanında gerçekleştirilen okul yöneticilerinin liderlik rollerine ilişkin yapılan yüksek lisans tezlerinin incelenmesi ile ilgili ulaşılan 37 yüksek lisans tezinin içerik analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma doğrultusunda günümüz şartlarında okul müdürlerinin eğitimde kalite ve başarının artması için idareciliklerinin yanı sıra çeşitli liderlik tavırları sergilemeleri gerektiği görülmüştür. Okul yöneticilerinin sergiledikleri liderlik rollerinin okulların hedeflerini gerçekleştirilmede, paydaşlarının hepsinden maksimum düzeyde geri dönüt alabilme amacıyla zor görevi sahiplendikleri tespit edilmiştir. Okul müdürlerinin tek özellikte ve tek tip yöneticilik tarzında tavır sergilemelerinin eğitim kurumu paydaşlarından yüksek düzeyde performans elde etmede yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim kurumlarında tüm yöneticilik özelliklerini ortaya çıkarmak isteyen bir okul müdürünün birtakım kişisel becerilere sahip olması gerekmektedir.

Yapılan akademik çalışmalarda eğitim kurumlarında belirlenen hedeflere ulaşmada en önemli faktörün öğretmen başarısı olduğuna sıkça rastlanmıştır. Analiz edilen tez çalışmalarında çoğunlukla öğretmenlerden yüksek başarı elde etme yolunun okul müdürlerinin sergilemiş oldukları yöneticilik nitelikleri ve bu niteliklere ait tutumlarla elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Üst düzeyde okul etkililiğinin sağlanmasında en önemli etkenin okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda öğretmenlerden istenilen düzeyde performans elde ederek eğitimde başarı ve kalitenin artmasında okul müdürlerinin basamaklıp yöneticilik tarzlarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen başarısının okullar için kayda değer bir faktör olmasının yanı sıra okulların amaçlarına ulaşmada da önemli rol oynadığı görülmüştür. Okullarda meydana gelen problemlere karşı okul müdürünün yapıcı bir tutum sergiledikleri liderlik becerileri sayesinde öğretmenlerde motivasyonun arttığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli liderlik özelliklerine sahip okul müdürlerinin girişimci oldukları görülmüştür. Liderlik özellikleriyle donatılmış müdürler tarafından okulun idare edilmesinin öğretmenlerde performansları artırdığı aynı zamanda eğitimde etkililik ve kaliteyi beklenen seviyeye getirdiği görülmüştür.

Okul müdürlerinin liderlik özelliklerine ilişkin yapılmış 2018-2022 yıllarını yüksek lisans tezlerinin incelenmesinde yapılan literatür araştırmasında araştırma deseni olarak gerçeği yansıtacağı düşünüldükçe nicel yöntem kullanıldığı ve veri toplama aracı olarak da başat olarak ölçeklere başvurulduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili yılları kapsayan 37 lisansüstü tezin incelenmesinde literatürde

okul müdürlerinin liderlik özelliklerine ilişkin görüşlerine çok yer verilmediği çoğunlukla öğretmenlerin okul müdürlerinin liderlik özelliklerine ilişkin görüşlerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgi çağı toplumumuzda yer edinebilmek için nitelikli yetiştirilmiş fertlere gereksinim vardır. Ülkemizdeki okullar nitelikli fertler yetiştirme konusunda yetersiz kaldıkları için sürekli eleştiriye maruz kalmışlardır. Günümüzde nitelikli fertlerin yetiştirilememesinin nedeni öğretmenlerin sergiledikleri performans düşüklüğü ile ilişkilidir. Öğretmenlerdeki performans düşüklüğünün ortadan kaldırılıp performanslarının artırılması okul müdürlerinin benimsedikleri liderlik stilleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu maksatla okul müdürlerinin yerine getirmeleri gereken önemli görev ve sorumlulukları vardır. Tüm okul paydaşlarının performansını en üst düzeye çıkarmak için okul liderlerinin etkili ve nitelikli yönetim becerilerine sahip olmaları önerilebilir.

Etkili yönetimin okul liderleri tarafından yürütülmesini sağlamak için eğitim kurumlarının üst düzey yetkilileri, paydaşlardan düzenli ve kaliteli geri bildirimler alarak etkili öğretim kavramının tüm okullarda yaygınlaştırılmasını sağlayabilirler. Okul müdürlerinin, alanında profesyonel birer lider olabilmeleri için gereksiz evrak işlerinden uzaklaştırıp, geleneksel idarecilik anlayışından arındırıp okul lideri olarak yetiştirmek için çalışmalarda bulunulması önerilebilir. Sürekli değişim ve gelişim içerisinde olan bu çağda eğitim kurumu idarecilerinin, çağın gerektirdiği yeniliklere gerekli uyumu gösterebilmesi için göreve başlamadan önce ve görevini yaparken standartlaştırılmış, nitelikli etkin bir yetiştirme programı geliştirilmesi önerilebilir. Günümüz dünyasında profesyonel okul liderlerine ihtiyacın artması nedeniyle okul müdürlerinin kendilerini her yönden geliştiren, devamlı öğrenen nitelikli müdürler olmalarına imkân sunacak hizmet içi eğitimler düzenlenmesi önerilebilir. Kendi gelişimlerini ve sergiledikleri liderlik becerilerini gözden geçirip değerlendirebilmeleri için okul müdürlerine imkân sunulması önerilebilir. Bunun yanı sıra okul organizasyonunu iyileştirmek ve liderlik becerilerini sürekli güncellemek için okul liderlerine yönelik düzenli eğitim kursları ve seminerler düzenlenmesi önerilebilir. Ayrıca liderlik özelliklerine ilişkin yapılan çalışmalarda eğitim kurumu idarecilerinin görüşlerini içeren çalışmalar yapılması önerilebilir.

Bugünün okul liderleri, kendilerini eğitim ortamında orkestra şefleri olarak görmeli ve öğretmenlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve performanslarını en üst düzeye çıkarmak için liderlik becerilerini nasıl kullanacaklarını bilmelidir. Öğretmen performansını iyileştiren, geliştiren ve destekleyen şekillerde liderlik sağlayarak eğitimin etkinliğini ve kalitesini artırmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, B. (2002). Öğretim liderliğinin bir davranış boyutu: okulun misyonunu tanımlama. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 1-7.
- Aksaraylı, M. F. (2015). Dönüştürücü liderlik ve değişimde dönüştürücü liderlik paradigması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(12), 108-124

- Akyüz, B., & Eren, M. Ş. (2013). Hizmetkâr liderlik davranışlarının eğitim sektörü üzerindeki etkisine yönelik teorik bir çalışma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2).
- Arabacı, İ. B., Karabatak, S., & Polat, H. (2016). Ortaöğretim okulu yöneticilerinin dağıtımcı liderlik rollerine ilişkin öğretmen algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1015-1032.
- Artık, L. (2019). *Okul yöneticilerinin liderlik ve girişimcilik özelliklerinin incelenmesi*. Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, A., Yılmaz, K. & Altinkurt, Y. (2013). Eğitim yönetiminde pozitif psikoloji. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1470-1490.
- Aytaç, T. (2000). Okul vizyonu nedir? Nasıl geliştirilir? C. Elma & K. Demir (Ed), *Yönetimde çağdaş yaklaşımlar: Uygulamalar ve sorunlar* içinde (ss. 1-13). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Babcock-Roberson, M. E. & Strickland, O. J. (2010). The relationship between charismatic leadership, work engagement, and organizational citizenship behaviors. *The Journal of Psychology*, 144(3), 313–326.
- Bakan, İ., & Büyükbeşe, T. (2010). Liderlik türleri ve güç kaynaklarına ilişkin mevcut-gelecek durum karşılaştırması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(2), 73-84.
- Başaran, İ. E. (1992). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bolman, L. G. & Deal, T. E. (1991). *Reframing organizations: Artistry, choice and leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Bridge, B. (2003). *Eğitimde vizyoner liderlik ve etkin yöneticilik*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Buluç, B. (2009). Sınıf öğretmenlerinin algılarına göre okul müdürlerinin liderlik stilleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki. *Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(57), 5-34.
- Bursalioğlu, Z. (1982). Eğitim yöneticisinin hizmet öncesi ve hizmet içinde hazırlanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Cafoğlu, Z. (1992). Başarılı okul yönetiminde liderlik. *Eğitim Dergisi*, 1, 49-57.
- Celep, C. (2004). *Dönüşümcü liderlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Celep, C. (2014). *Eğitim yöneticisinin liderlik davranışı*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cicero, L. & Pierro, A. (2007). Charismatic leadership and organizational outcomes: the mediating role of employees' work-group identification. *International Journal of Psychology*, 42 (5), 297-306.
- Çalık, T. (2003). *Performans yönetimi: Tanımlar, kavramlar, ilkeler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

- Çelik, V. (1997). Eğitim yönetiminde vizyoner liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 12(12), 465-474.
- Çelik, V. (2000). *Okul kültürü ve yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dağlı, A. & Han, B. (2015). *Sorularla yöneticilik ve liderlik*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Durukan, H. (2006). Okul yöneticisinin vizyoner liderlik rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 277-286.
- Eranıl, A. K. (2014). *Mesleki ortaöğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin vizyoner liderlik özellikleri ile öğretmenlerin iş doyumu düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat
- Eren, E. (2010). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. Beta Basım Yayın.
- Genç, N. (2007). *Yönetim ve organizasyon*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Genç, N. (2012). *Yönetim ve organizasyon: Çağdaş sistemler ve yaklaşımlar (Dördüncü Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Gül, R. (2019). *Vizyoner liderlik davranışlarının algılanan kurum kimliği üzerine etkileri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya
- Gümüş, S. (2012). *Motivasyonun örgütsel bağlılığa ve performansa etkisi*. Ankara: Hiperlink Yayıncılık
- Güney, S. (1999). *Davranış bilimleri açısından Atatürk'ün liderliği*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Han, B. (2022). Okullarda liderlik. *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi içinde* (Editör: Murat TAŞDAN). Ankara: Pegem Yayınları
- House, R. J. (1992). Charismatic leadership in service-producing organizations. *International Journal of Service Industry Management*, 3(2), 1-24.
- İlgar, L. (2005). *Eğitim yönetimi, okul yönetimi, sınıf yönetimi (3. bs.)*. İstanbul: Beta Basım.
- Kılınç, T. (1997). *Lider durumsallığın ötesi, karizmatik liderlik yaklaşımı. 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu (5-6 Haziran 1997), Bildiriler Kitabı*. Tuzla-İstanbul: Deniz Harp Okulu Basımevi.
- Klein, K. J., & House, R. J. (1995). On fire: Charismatic leadership and levels of analysis. *Leadership Quarterly*, 183-198.
- Koçel, T. (2015). *İşletme yöneticiliği, 15. Baskı*. İstanbul: Beta Yayımevi.
- Kotter, J. P. (1999). *What leaders really do*. Harvard Business Review Press.
- Özdemir, S. & Sezgin, F. (2002). Etkili okullar ve öğretim liderliği. *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 266-282.

- Özden, Y. (2005). *Eğitimde yeni değerler: Eğitimde dönüşüm. Geliştirilmiş 6. Baskı*. Ankara: PegemA yayınları.
- Sabuncuoğlu, Z., & Tüz, M. (2001). *Örgütsel psikoloji*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Shamir, B. & Howell, J.M. (1999). Organizational and contextual influences on the emergence and effectiveness of charismatic leadership. *Leadership Quarterly*, 10(2): 257-283.
- Smith, W., & Andrews, R. (1989). *Instructional leadership: How principals make a difference. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development. (ASCD) Pres*
- Şentürk, Y. (2019). *Vizyoner liderlik davranışlarının çalışanların motivasyonuna etkilerine yönelik bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Şişman, M. (2014). *Öğretim liderliği (5.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tekin, Y. (2007). *Modern bir liderlik yaklaşımı vizyoner liderlik: antalya'da faaliyette bulunan 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde bir araştırma*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Thompson, P. & Mchugh, D. (1995). *Work organisations: A critical introduction, (Second Edition)*, Macmillan Press, London.
- Yavuz, M. (2006). İlköğretim okulu müdürlerinden beklenen roller ve karşılanma düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 657-670.
- Yılmaz, E. (2006). *Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yılmaz, K. (2008). The relationship between organizational trust and organizational commitment in Turkish primary schools. *Journal of Applied Sciences*, 8(12), 2293–2299.
- Yielder, J., & Codling, A. (2004). Management and leadership in the contemporary university. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 26(3), 315-328.
- Yörük, S., & Akdağ, G. A. (2010). İlköğretim okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının etkililiği ölçeğinin geliştirilmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(1).
- Yukl, G. (2013). *Leadership in organization. (8. Ed.)*. ISBN: 978-0-13-277186-3.
- Zel, U. (1997). Harekete geçirici liderlik ve işe yönelik liderlik. *MPM-Verimlilik Dergisi*, 4(13).